

**NİTEL SOSYAL BİLİMLER
(NSB)
QUALITATIVE SOCIAL SCIENCES
(QSS)**

Cilt: 4 · Sayı: 2 · Yıl: 2022
Volume: 4 · Issue: 2 · Year: 2022

Editörler/Editors

Dr. Melih Sever

Dr. Seyhan Özdemir

Nitel Sosyal Bilimler (NSB) Qualitative Social Sciences (QSS)

Cilt: 4, Sayı: 2, Yıl: 2022
Volume: 4, Issue: 2, Year: 2022

Baş Editör/Editor in Chief

Melih Sever

Editör/Editor

Seyhan Ozdemir

Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor

Kate Jobson/Philip Glover

Alan Editörleri/Field Editors

Nurullah Çalış-Sosyal Hizmet-Social Work -Giresun University

Emine Şener-İşletme-Business-Ahi Evran University

Halis Sakız-Psikoloji-Psychology-Mardin University

Kamuran Cerit-Sağlık Bilimleri-Health Sciences -Süleyman Demirel
University

Danışma Kurulu/Advisory Board

Uluslararası/International

Aslı Yalım, University of Central Florida, USA

Jason Palframan, Athlone Institute of Technology, Ireland

Laura Cordisco Tsai, Harvard University, USA

Narina A. Samah, Universiti Teknologi Malaysia, Malaysia

Nur Atikah Mohamed Hussin, Universiti Sains Malaysia, Malaysia

Tomofumi Oka, Sophia University, Japan

Türkiye/Turkey

Arzu Özkanan, Isparta Uygulamalı Bilimler University

Deniz Akgül, Ahi Evren University

İlhan Günbayı, Akdeniz University

Meliha Funda Afyonoğlu, Selçuk University

Meral Bektaş, Mehmet Akif Ersoy University

Ramazan Erdem, Süleyman Demirel University

Rukiye Çelik, Suleyman Demirel University

Sinan Akçay, Selçuk University

Tarık Tuncay, Hacettepe University

Ünsal Sığı, Ostim University

*** harf sırasına göre/in alphabetical order**

Nitel Sosyal Bilimler (NSB) Qualitative Social Sciences (QSS)

e-ISSN 2687-5764

Yayıncı/Publisher

Melih Sever

Yayın Türü/Publication Type

Uluslararası Hakemli Akademik Dergi/International Peer Reviewed Academic Journal

Yayın Dili/Publication Language

Türkçe ve İngilizce/Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period

Yılda iki kez/Biannual

Nitel Sosyal Bilimler (NSB), yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayınlanan uluslararası, hakemli ve açık erişimli bir dergidir. Sosyal bilimler alanında yapılan nitel çalışmalar bu derginin kapsamındadır. Bu bilimsel derginin ana amacı, sosyal bilimlerde nitel yorumlama ve analizin gelişimine katkıda bulunmaktır. Dergide sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışmanlık, sosyoloji, pazarlama, örgütsel davranış ve diğer ilgili disiplinlerdeki araştırma ve derleme türü çalışmalar yayınlanabilir. Dergide sadece nitel metotlara veya karma metotlara dayanan araştırma makaleleri, derleme ve teorik tartışma türü çalışmalar yayımlanır. Çalışmalar İngilizce veya Türkçe olarak gönderilebilir. Dergimiz DOAJ, ASOS İndeks, ROAD, BASE (Bielefeld Academic Search Engine), Crossref, Index Copernicus Index Master List tarafından indekslenmektedir.

Qualitative Social Sciences-(QSS)-is peer-reviewed, open access, an international journal published two times a year (June & December). The main aim of this journal is to develop-qualitative interpretation and analysis of phenomena in social sciences, including, but not limited to: psychology, organizational behavior, political science, social work, sociology, counseling and marketing. The journal publishes only-research papers based on qualitative methods or mixed methods, review and theoretical papers. Manuscripts can be written in either English or Turkish. QSS is indexed in DOAJ, ASOS İndeks, ROAD, BASE (Bielefeld Academic Search Engine), Crossref, Index Copernicus Index Master List.

Nitel Sosyal Bilimler (NSB) Qualitative Social Sciences (QSS)

e-ISSN 2687-5764

Cilt: 4, Sayı: 2, Yıl: 2022

Volume: 4, Issue: 2, Year: 2022

İçindekiler/Table of Contents

Araştırma Makalesi/Research Article

1-KOBİ'lerin Örgütsel Öğrenme, Dijitalleşme ve Uluslararasılaşma Süreçleri Üzerine Nitel Bir Çalışma
A Qualitative Study on Organizational Learning, Digitalization and Internationalization Processes of SMEs

Bahar Divriç, Elif Baykal, Gökhan Silahtaroğlu, Yurdağül Meral

2-Metropol Kentte Prekarya Olgusunun Göçmen Karşıtlığına Etkisi: Fatih İlçesi Örneği
The Effect of Precariat Phenomenon on the Anti-Immigration Attitudes in Metropolitan City: The Example of Fatih District

Tuğba Koçak

3-Bir Zanaat Olarak Görüşme Yönetim Alanında Yazılan Doktora Tezleri Üzerine Metodolojik Bir İnceleme
Interview as a Craft A Methodological Review on Doctoral Dissertations Written in the Management Field

Aslıhan Ünal

4-A Qualitative Study on Mothers whose Babies in the Neonatal Intensive Care Unit
Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesi'nde Bebeği olan Anneler Üzerine Nitel Bir Araştırma

Gamze Mukba, Meral Atıcı

5-Yönetim Araştırmasında Teori-Pratik Kopukluğunu Gidermeye Yönelik Araştırma: Problem Temelli Metodoloji ve Bir Uygulama
Theory-Practice Gap in Management Research: Problem Based Methodology and an Application

Mehmet Selim Derindere

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.1115027

Atıf/Citation: Divrik, B., Baykal, E., Silahtaroglu, G., & Meral, Y. (2022). KOBİ'lerin örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma süreçleri üzerine nitel bir çalışma. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(2), 102-130. <https://doi.org/10.47105/nsb.1115027>

KOBİ'lerin Örgütsel Öğrenme, Dijitalleşme ve Uluslararasılaşma Süreçleri Üzerine Nitel Bir Çalışma

^aBahar Divrik¹ ^bElif Baykal, ^cGökhan Silahtaroglu ^dYurdagül Meral

^aDoktora Öğrencisi, Yönetim ve Strateji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

^bDoç. Dr., İşletme Bölümü, İstanbul Medipol Üniversitesi İstanbul, Türkiye

^cProf. Dr., Yönetim Bilişim Sistemleri, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

^dDoç. Dr., Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Dijitalleşmenin gelişimi, uluslararası işletmecilik alanında Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) için yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır. KOBİ'lerin dijitalleşmesi, örgütsel öğrenmenin ana aktör olduğu sosyo-teknik bir süreçtir. Çalışmamızın temel amacı, KOBİ'lerde örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma arasındaki ilişkileri derinlemesine incelemektir. Araştırma'da KOBİ statüsünde tekstil ve konfeksiyon sanayinde faaliyet gösteren 14 yönetici ile yarı yapılandırılmış 29 sorudan oluşan görüşmeler gerçekleştirilmiş, veriler Maxqda nitel araştırma programında analiz edilmiştir. Araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla hazırlanan sorular bir akademisyen ve sektörde deneyimli bir yönetici tarafından değerlendirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme sorularının anlaşılabilirliğini test etmek için pilot görüşme yapılmış ve bu görüşmenin sonuçları alanında uzman bir akademisyen ve yönetici ile tekrar paylaşılarak soruların geçerliliği teyit edilmiştir. Ek olarak, görüşme belgesi üzerinde iki farklı kodlayıcı tarafından yapılan kodlamalarda kodlayıcılar arası görüş birliği yüzde 87,50 ile kabul edilen seviyenin üzerinde bulunmuştur.

Araştırma sonucunda Türk tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin örgütsel öğrenme alanında gelişime/yeniliğe ve hizmet içi eğitimlere verdikleri, özellikle son zamanlarda dijitalleşme üzerine olan yenilikleri takip ettikleri belirlenmiştir. Dijitalleşme temasında, dijital platformlar ile online iletişim, teknolojik yenilikçilik ve B2B online satış arasında kuvvetli ilişkiler bulunmuştur. Uluslararasılaşma sürecinde özellikle pazar araştırmaları ve plan/strateji oluşturma süreçleri ile teknolojik yenilikler ve teknoloji kullanımı arasında kuvvetli ilişki bulunmuştur. Bulgular, örgütsel öğrenmenin dijitalleşme, dijitalleşmenin de uluslararasılaşma üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymuştur

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma, örgütsel öğrenme, dijitalleşme, uluslararasılaşma

¹Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Bahar Divrik, baharcdivrik@gmail.com, Orcid: 0000-0001-6775-4227

E. Baykal, elif.baykal@medipol.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4966-8074

G. Silahtaroglu, gsilahtaroglu@medipol.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8863-8348

Y. Meral, ymeral@medipol.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9244-1994

Gönderim Tarihi/Received:10.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted:04.07.2022

Yayınlanma Tarihi/Published:31.12.2022

A Qualitative Study on Organizational Learning, Digitalization and Internationalization Processes of SMEs

Extended Summary

Distance education has been defined as a form of learning that can be done electronically by providing various educational materials to students regardless of the environment and time (Yamamoto & Altun, 2020). With the worldwide coronavirus (Covid-19) epidemic, the distance education process has started through the "EBA/Education Informatics Network" system in schools affiliated with the Ministry of National Education in Turkey and through the channels determined by the universities (Üstün & Özçiftçi, 2020). In the transition to distance education with the suspension of face-to-face education in Turkey, teachers have experienced various problems in issues such as accessing the content, reaching the technological infrastructure, and self-efficacy in computer skills (Bakioğlu & Çevik, 2020).

The growth of digital technologies and digitalization has been the most outstanding international business development over the last thirty years (Watson et al., 2018). The development of digitalization, which is the main actor of the fourth industrial revolution (Industry 4.0), has been one of the most prominent developments in the field of international business (Bienhaus & Haddud, 2018). Changes in digital technologies altered the business environment for all companies and brought new opportunities and threats for them in different ways (Aral et al., 2013).

Small and Medium Enterprises (SME) are accepted as the most important actors in terms of their contribution to national economies in the world by academicians, politicians and the business world (Bagheri et al., 2019; Eldridge & Nisar, 2021; Holland & Gutiérrez-Leefmans, 2018). En route to internationalization, limited resources mainly financial resources accompanied by poor management skills are the main obstacles for SMEs compared to giant multinational companies (Brouthers et al., 2016). Before the digital transformation of the business environment, SMEs were generally serving the domestic market with less focus on digitalization but in today's digitalized world, to compete with SMEs all around the globe, SMEs are forced to pay more attention to technological developments (De Marco et al., 2020; Falahat et al., 2020; Jung et al., 2018).

According to Autio et al. (2017), digitalization is a socio-technical process, with the OECD (2017) declaring that outstanding adoption of digitalization by SMEs depends upon the "complementary knowledge-based assets, such as organizational and human capital" (Eller et al., 2020). Knowledge gathered because of organizational learning is the most valuable driver behind the digital transformation of SMEs. In research, the impact of organizational learning on digitalization has generally been neglected, and the impact of digitalization on organizational learning has been further examined (Ribeiro-Navarrete et al., 2021; Schneider, 2018).

The fact that there is no research in the literature examining the relationships between the concepts of organizational learning, digitalization, and internationalization in SMEs indicates the existence of an information

gap. Therefore, the main purpose of our study is to examine in depth the relations between organizational learning, digitalization and internationalization in SMEs.

In our research, as Yin (2009) stated the “case study approach” is used when the current context in real life or a situation within the environment needs to be investigated. The research is a qualitative based on semi-structured interviews. In the study, the criterion sampling method is used and the sample is selected from middle and senior managers working in the export, import, sales, marketing, and strategy departments of the Turkish textile and clothing companies within SME’s. Interviews consisting of 29 semi-structured questions were conducted online and recorded with the oral approval of the participants. As Creswell (2013) points out, before the interviews, participants were informed about the purpose of the research and it is essential to be a caring and emphatic listener, adhering to questions throughout the interview. The interviews lasted an average of 25-30 minutes and were performed between 1-31 December 2021.

To ensure the validity and reliability of the research, the survey questions were evaluated by an academic and an experienced manager in the sector, and necessary arrangements were made. A pilot interview was conducted to test the comprehensibility of the interview questions and the validity of the questions was confirmed by sharing the results of this interview with both an expert and academic. In addition, in the encodings made by two different coders on the interview document, the consensus among the coders was found to be above the accepted level with 87.50 per cent.

In the theme of organizational learning, the participants mostly expressed their opinions about openness to development/innovation and training. Participants stated that training is important for them as much as innovation. These statements were reflected in the analysis and we found a strong relationship between the two codes. In the light of these findings, it is concluded that organizational learning has a relation to technological innovation and digitalization. A similar result was found in a study of textile SMEs by Abbas et al. (2020), the researchers found a positive relationship between organizational learning and organizational innovation. Tam & Atan (2021) also stated that the knowledge, skills, and experience of the workforce had a positive effect on digitalization. In their qualitative work in Italy, Matarazzo et al. (2021) have shown that organizational capabilities, and in particular the role of family members involved in management, have a positive relationship to achieving a successful digital transformation. Budhiraja (2019), Chênevert et al., (2019), and Chamanian et al. (2018) also found similar positive relationships between organizational learning and digitalization in their research.

In the theme of digitalization, strong relationships have been found between digital platforms and online communication, technological innovation, and B2B online sales. In the theme of internationalization, a strong relationship is found between market research and plan/strategy formulation processes and technological innovations, and the use of technology. These findings show that digitalization has a relation to internationalization. Like our research, the studies of Denicolai et al. (2021), Lecerf & Omrani (2019) and Macchion et al. (2017) have found a positive relationship between digitalization and internationalization. One study conducted between 2005 and 2009 by Bergamaschi et al. (2021), focused on how digitalization strengthens the balance between perceived risk and return in internationalization and under what conditions digitalization

affects international competitive advantage and performance. Chen & Kamal (2016) and Watson et al. (2018) examined how digital internationalization eliminates the importance of distance and location for SMEs and creates new market opportunities.

Keywords: Qualitative research, organizational learning, digitalization, internationalization

Giriş

Yirmi birinci yüz yılın temel özelliği sayılan dijital teknolojiler, uluslararası ticaretin büyümesini hızlandırmış ve uluslararası iş alanında son otuz yıla damgasını vurmuştur (Bienhaus & Haddud, 2018; Watson vd.). Tüm dünyada küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ulusal ekonomilere katkılarının önemi konusunda fikir birliği vardır (Bagheri vd., 2019; Eldridge & Nisar, 2021). Modern ekonomilerin büyümesine katkı sağlayan bir diğer faktör olan dijitalleşme süreci de araştırmaların odağı olmuş güncel bir konudur ve örgüt araştırmacılarının dikkatini çekmektedir (Hendriarto, 2021; Ivanova vd., 2019). Dijitalleşme üzerine yapılan akademik araştırmalar son yıllarda artmasına rağmen yapılan araştırmaların çoğu çok uluslu şirketlere odaklanmıştır ve KOBİ'lerin dijitalleşmesi süreci araştırmacıların dikkatini yeni çekmeye başlayan ve daha fazla akademik araştırmaya ihtiyaç duyulan bir alan olarak yer almaktadır (Eller vd., 2020; Li vd., 2018).

Modern örgütlerde, dijital dönüşümün her alana sirayet eden izleri, uluslararası işletmecilik alanında araştırmaların yönünü bu alana çevirmiş ve az sayı da olan araştırmacılar, dijital teknolojileri teorik olarak incelemiş ve uluslararası işletmecilik alanındaki süreçlerini ampirik olarak test eden çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Coviello vd., 2017; Hannibal & Knight, 2018; Neubert, 2018; Strange & Zucchella, 2017; Watson vd., 2018). Birçok araştırmacının belirttiği gibi, KOBİ'lerin dijitalleşmesi, örgütsel öğrenmenin bilginin kaynağı olarak olağanüstü öneme sahip ana aktör olduğu sosyo-teknik bir süreçtir (Autio vd., 2017; Eller vd., 2020). Akademik araştırmalarda örgütsel öğrenmenin dijitalleşme üzerindeki etkisi genelde ihmal edilmiş ve dijitalleşmenin örgütsel öğrenme üzerindeki etkisi daha fazla incelenmiştir (Ribeiro-Navarrete vd., 2021; Schneider, 2018). Geleneksel olarak yerel pazarlarda faaliyet gösteren KOBİ'ler, geçmişte dijitalleşmeye daha az bağlılık gösterirken, günümüz iş dünyasında ayakta kalabilmek ve rekabet edebilmek için teknolojik ve sosyal gelişmeleri yakalamak için daha fazla çaba harcamaktadırlar (De Marco vd., 2020; Falahat vd., 2020).

Dijital teknolojilerin gelişimi ile birlikte değer zincirleri küreselleşmiş, KOBİ'ler küreselleşen değer zincirlerinin tedarikçisi olabilmek ve dünyanın dört bir yanından müşteriler bulabilmek için dijital gelişmeleri benimsemek zorunda kalmışlardır (Chen, 2020; Rehm & Goel, 2017; Torn & Vaneker, 2019). KOBİ'ler çok uluslu firmalara göre sınırlı kaynaklara sahip oldukları için dijitalleşme konusunda daha temkinli davranmaktadırlar (Schröder, 2016) ve Sommer'e (2015) göre KOBİ'lerin dijital teknolojilerin adapte konusunda başarısız olma riski daha fazladır. OECD (2017), dijitalleşmenin KOBİ'ler tarafından olağanüstü bir şekilde benimsenmesinin finansal kaynakların yanı sıra "örgütsel ve beşerî sermaye gibi tamamlayıcı bilgiye dayalı varlıklara" bağlı olduğunu beyan etmektedir (Eller vd., 2020). Bu anlamda, örgütsel öğrenme ile biriken bilgi, dijitalleşmeyi yönlendiren en önemli itici güçtür (Nguyen vd., 2015).

İlgili alan yazını detaylı bir şekilde incelendiğinde hem Türkiye'de hem yurt dışında, KOBİ'ler üzerinde örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma kavramlarının bir arada incelendiği araştırma bulunmaması, bu noktada önemli bir bilgi boşluğunun varlığına işaret etmektedir. Araştırmamızda

KOBİ'lerde örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma süreçlerinin arasındaki ilişkileri derinlemesine incelemek amacıyla, olguları derinlemesine inceleme fırsatı sunan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla, "durum çalışması" deseni yöntem olarak seçilmiştir. KOBİ statüsünde yer alan 14 firmanın orta ve üst düzey yöneticileri ile 12 kategoride yer alan 29 yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtları Maxqda programında analiz edilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örgütsel Öğrenme

Örgütsel öğrenme, 1990'lardan beri işletme bilimlerinde önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir (Antunes & Pinheiro, 2020). Araştırmacılar arasında örgütsel öğrenmenin biliş veya davranışta değişiklik olarak tanımlanması gerektiği konusunda bir fikir birliği vardır (Easterby-Smith vd., 2000). Örgütsel öğrenme, bilgi, biliş, rutinler ve davranıştaki değişiklikler de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır (Argote, 2011). Örgütsel öğrenme ile ilgili literatür temel olarak örgütlerde öğrenme sürecinin nasıl geliştirildiğinde odaklanmaktadır. Zaman içinde, örgütsel öğrenme ile ilgili birçok bakış açısı geliştirilmiştir ve Chiva vd., (2007), birey ve sosyal perspektifi inceleyen iki örgütsel perspektif tanımlamıştır. Bireysel perspektif, öğrenmenin bireysel düzeyde oluştuğunu örgütlerin öğrenen bireyler aracılığıyla öğrendiklerini kabul etmektedir. Sosyal perspektif ise öğrenmenin sosyal bir etkileşim olduğunu, örgütlerin toplumların ve grupların etkileşimi yoluyla öğrendiklerini varsaymaktadır.

KOBİ'lerde örgütsel öğrenme, firmanın iş ortamıyla mücadele etme yeteneğinin, verimliliğinin, karlılığının ve müşteri memnuniyetinin derecesinin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durum, zaman içinde firmanın gelişmesini ve hayatta kalma kapasitesinin artmasını sağlamaktadır (Fitzpatrick, 2010). Firma için, dış bilgiyi öğrenmek, örgütü hatalarından kurtardığı ve işleyişini iyileştirdiği için iç bilgiyi öğrenmekten çok daha etkilidir (Chong vd., 2011). Bunun altında yatan neden, KOBİ'lerin sahip olduğu bilgilerin yani istihdam ettiği kişilerin sınırlı olması ve dış bilgi öğrenilmesi ile bu bilginin genişletilmesinin mümkün olmasıdır. Örgütsel öğrenme ve KOBİ'lerin gelişimi arasındaki ilişki, öğrenmeyi teşvik eden ve insan kaynaklarının değerini artıran organizasyon yapıları inşa etmekte yatmaktadır (Macpherson & Holt, 2007). Konuya bir başka yaklaşım da KOBİ işletmelerinin girişimcilik düzeyi ile başarıları arasındaki aracı faktörün örgütsel bilgi olduğunu iddia eden Simsek & Heavey (2011) tarafından sunulmuştur. Araştırmalarına göre, girişimcilik, organizasyonu sosyal öğrenmeye yönlendirmektedir ve daha sonra başarısı için araçlar sunmaktadır. Tayvan'daki KOBİ'ler arasında yapılan bir çalışmada, KOBİ'lerin öğrenme kapasitesinin ve yeni veri elde etme yeteneğinin firmanın inovasyon derecesini etkilediği tespit edilmiştir (Wang vd., 2010).

Dijitalleşme

Dijitalleşme, bir firmanın ürünlerinin, hizmetlerinin ve süreçlerinin özünü, pazarlama, satış ve dağıtım için kullanılmak üzere bit ve baytlar halinde oluşturulabilen, saklanabilen ve aktarılabilen, bunlarla ilişkili bilgilerle birlikte internet uyumlu veri paketlerine dönüştürme işlemidir (Chen vd., 2018). İnternetin

dünya çapında hızlı gelişimi ve birçok KOBİ'nin dijital iş modellerine hızla adapte olması, küçük ve mikro şirketleri bu alanda daha rekabetçi olmaya zorlamıştır (Parker & Castleman, 2007). Firmalar, değer yaratan, tüketicilerle olan etkileşimin ve değişimi dönüştürmeyi amaçlayan sınır ötesi dijital teknolojilerin uygulanmasına daha fazla önem vermektedirler (Li vd., 2018). Dijital teknolojiler aslında pazarlama faaliyetlerini ve özellikle mevcut ve potansiyel müşterilerle iletişimi geliştirerek, müşterilerin özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış yeni ürünlerin ve hizmetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Barnes vd., 2012). Dijital teknolojiler sadece yeni dağıtım kanalları yaratmamaktadır, aynı zamanda interaktif kanalları geleneksel kanallarla entegre ederek çok kanallı bir perspektif oluşmasını sağlamaktadır (Verhoef vd., 2015). Dijitalleşme sadece teknolojik bir gelişme olarak değil, firmanın rekabet avantajı elde edebilmesi için gerekli unsurlar hakkında bilgi toplamasını sağlayan bir platform olarak görülmelidir. Dijitalleşme, teknolojik yeniliklere önem vererek müşteri ve operasyonlara vurgu yapan sosyal bir boyuta da sahiptir (Gray & Rumpe, 2017; Li vd., 2018).

Dijitalleşme, KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını teşvik eden bir unsur olarak kabul edilmektedir (Dethine vd., 2020). Dijitalleşme, genellikle kaynak yetersizliği ile karşı karşıya kalan KOBİ'lerin uluslararasılaşma yolunda, hedef pazarlara ulaşmada ve ağlarını genişletmedeki çevikliğini arttırmaktadır (Watson, 2018). Coviello vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada, dijital teknolojilerin küresel tüketimi demokratikleştirdiği, dış pazarlarda bilgi edinimi, gelişmiş iletişim ve bilgi alışverişi için geniş bir veri tabanına yol açtığı ve soyut olmayan akışları arttırarak ve konum bağımlılıklarını azaltarak sınır ötesi işlemleri kolaylaştırdığı kabul edilmiştir. Bu teknolojiler, firmaların üretim kararlarını üretim maliyetlerinden çok müşterilere yakınlık üzerine dayandırmaktadırlar (Hannibal & Knight, 2018; Strange & Zucchella, 2017). Yönetimsel destek, örgütsel hazırlık ve örgütsel kültür, KOBİ'lerin dijital yenilik sürecindeki kararlarını ve başarılarını etkileyen örgütsel öncüllerdir (Ramdani vd., 2021).

Uluslararasılaşma

Uluslararasılaşma, bir firmanın üretim, satış, Ar-Ge ve diğer ticari faaliyetlerinin ülkenin ulusal sınırlarının ötesine yayılması olarak tanımlanmaktadır (Buckley & Ghauri, 2004). Ulusal sınırların ötesine yayılma biçimi; ihracat, ithalat, lisanslama, doğrudan yatırım, franchise, stratejik ortaklık, birleşme gibi faaliyetlerde olmaktadır (Lu & Beamish, 2006). 1950'den 2000'e kadar yapılan çalışmalarda, "uluslararasılaşma" kelimesi genellikle dışa doğru uluslararasılaşma yani ihracat girişimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Crick & Jones, 2000). Doğrudan ihracat, dolaylı ihracat, yurtdışında satış şubesi veya üretim tesisi kurma, dışa dönük uluslararasılaşma faaliyetlerinin başlıcalarıdır (Szymura-Tyc, 2021). Öte yandan, diğer bazı araştırmacılar, uluslararasılaşmanın sadece dışa dönük uluslararasılaşmayı kapsamadığını, aynı zamanda ithalat ve içe doğru doğrudan yabancı yatırımlar da dahil olmak üzere daha geniş bir bağlamda anlaşılabilirliğini öne sürmektedir (Calof & Beamish, 1995; Welch & Luostarinen 1988). Welch ve Luostarinen (1988), uluslararasılaşmayı, iç pazarın dışa ve içe dönük ticari faaliyetlerini kapsayan sınır ötesi bir operasyon süreci olarak tanımlamaktadır.

KOBİ'lerin doğrudan direkt yatırım gibi büyük yatırım gerektiren yöntemler yerine ihracat ile uluslararasılaşmaya çalışmaları daha yüksek oranlarda görülmektedir (Lamb, 2020). KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını araştırmacılar iki ana temada açıklamaktadırlar; ilk tema sahip-yöneticinin özellikleri ve girişimcilik perspektifleriyle önceden edinilmiş bilgilerine dayanmaktadır. İkinci tema ise, KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını inovasyon modeli, ağ modeli ve Uppsala uluslararasılaşma perspektifi ile açıklamaktadır. Ağ yaklaşımı, uluslararasılaşmayı diğer ülkelerle ticari ilişkiler yoluyla gelişen bir ağ olarak gören yaklaşımdır ve bu yaklaşımda vurgu firmanın ilişkisel kapasitelerine yapılmaktadır (Johanson & Mattsson, 2015). Uppsala perspektifi (Johanson & Vahlne 1977; Johanson & Vahlne, 2009) firmaların yavaş ve artımlı bir şekilde uluslararasılaşmayı takip ettiğini savunmaktadır. KOBİ'ler strateji oluşumundan daha çok, stratejinin uygulanmasına odaklanma eğilimindedir ve araştırmalar stratejik faaliyetlere daha fazla zaman ayıran KOBİ'lerin ayırmayanlara göre uluslararasılaşmada daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur (Jiang vd., 2020).

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dijitalleşme ve dijital dönüşüm her alanda olduğu gibi geçmişte yerel pazarlara hizmet eden KOBİ'leri dijitalleşmeye ve uluslararasılaşmaya zorlamaktadır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'deki firmaların yüzde doksan beşi KOBİ niteliğindedir (KOSGEB, 2020) ve diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türk ekonomisi için KOBİ'ler hayati önem taşımaktadır. Literatür incelendiğinde, KOBİ'ler üzerine yapılan çalışmalarda ya örgütsel öğrenmenin dijitalleşmeye etkisi ya da dijitalleşmenin uluslararasılaşmaya etkisi araştırıldığı görülmektedir. Tek bir çalışmada; KOBİ'ler için örgütsel öğrenme ile dijitalleşme, dijitalleşme ile uluslararasılaşma arasındaki ilişkinin incelenmemiş olması, bilgi boşluğunun varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle çalışmamızın temel amacı, KOBİ'lerde örgütsel öğrenme ile dijitalleşme arasındaki ilişkiyi ve dijitalleşme ile uluslararasılaşma arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın hedefi, örgütsel öğrenmenin dijitalleşme üzerindeki önemini ve dijitalleşmenin KOBİ'lerin uluslararasılaşmasındaki etkisinin tanınmasını ve anlaşılmasını sağlamaktır. Bu kapsamda “KOBİ'lerde örgütsel öğrenmenin dijitalleşme üzerindeki etkileri nelerdir?”, “KOBİ'lerde dijitalleşme uluslararasılaşmayı nasıl etkilemektedir?” ana temalarına 12 kategori de 29 soru ile yanıt aranmaktadır.

Nitel Araştırma Yöntemi ve Süreci

Bu çalışmada KOBİ'lerin örgütsel öğrenmenin dijitalleşme ve dijitalleşmenin uluslararasılaşma süreçlerine etkilerini araştırmak ve tanımlamak için nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım KOBİ bağlamında yaygın olarak kabul görmekte ve uygulanmaktadır (Halabi vd., 2010). Türkiye bağlamında KOBİ'lerin örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma süreçlerini derinlemesine araştırmak amacıyla nitel yöntem kullanılmıştır zira nitel araştırma yönteminde keşfedilecek olgular mevcuttur (Creswell, 2017). Nitel araştırmalar sayesinde olgular, kendi bağlamlarında bütüncül olarak incelenebilmektedir. Bu bağlamda nitel araştırma, Yıldırım & Şimşek (2016) tarafından “gözlem, görüşme

ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül olarak ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır.

Araştırma Deseni

Durum çalışması deseni “araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir durum ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınıflandırılmış durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır” (Creswell, 2013). Durum çalışması deseninde, sınırlı bir yapının detaylı olarak incelenmesi ve betimlenmesi hedeflenmektedir (Merriam, 2009). Önde gelen yazarların katkılarında bulunduğu metodolojik gelişmeler durum çalışması deseninin disiplinler arasında popülaritesini arttırmıştır (Creswell, 2013; Denzin & Lincoln, 2011; Merriam, 2009; Ragin & Becker, 1992; Stake, 1995; Yin, 2009). Durum çalışması deseni, gömülü teori veya fenomenoloji gibi diğer nitel yaklaşımlar tarafından sunulmayan esnekliğe sahiptir. Durum çalışma desenleri durum ve araştırma sorularına uyacak şekilde tasarlanmaktadır ve yayınlanan durum çalışmaları, çalışma tasarımında geniş çeşitlilik göstermektedirler (Hyett vd., 2014).

Bu çalışmada Yin (2009)’in belirttiği gibi gerçek yaşam içindeki güncel bağlamın ya da ortam içindeki bir durumun araştırılması gerektiğinde kullanılan “durum çalışması deseni” tercih edilmiştir. KOBİ’lerin dijitalleşme süresine örgütsel öğrenmenin ve uluslararasılaşma süreçlerine dijitalleşmenin etkilerini anlayabilmek ve değerlendirebilmek için bu desenin en uygun desen olduğuna karar verilmiştir.

Çalışma Grubu ve Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada, örneklem amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme ile oluşturulmuştur. Amaçlı örneklem, konu hakkında derin ve detaylı araştırma yapabilmek adına, araştırmanın konusu hakkında bilgi yönünden zengin durumların seçilmesini öngörmektedir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme de örneklem, araştırma konusu ile alakalı özelliklere sahip kişiler, olaylar ve durumlardan oluşturulmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırma da örneklem seçiminde Türkiye de tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet göstermek, KOBİ statüsünde yer almak, uluslararasılaşma faaliyetlerinin mevcut olması, bu firmalarda firma sahibi, orta veya üst düzey yönetici olarak görev yapmak ölçütleri olarak belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamı ve süreci belirtilerek etik izin alınmıştır (İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu, Tarih: 07.10.2021, Karar No: 106)(**Ek-1**).

Bu araştırmada, KOBİ statüsündeki tekstil veya konfeksiyon sektöründe ihracat, ithalat, satış, pazarlama ve strateji bölümlerinde çalışan, kadın veya erkek orta ve üst düzey yöneticiler örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında KOBİ statüsünde faaliyet gösteren 14 firmadan, yetkililerle 1 –30 Aralık 2021 tarihleri arasında görüşülmüştür. Katılımcılar gizliliği korumak adına katılımcılar K1-K14 şeklinde numaralandırılmıştır. Görüşmeler online olarak gerçekleştirilmiş ve katılımcıların onayı dahilinde kayıt altına alınmıştır. Creswell’in (2013) belirttiği gibi, görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı

hakkında bilgi verilmiş ve görüşme boyunca sorulara bağlı kalınmış, iyi ve nazik bir dinleyici olmaya önem verilmiştir. Görüşmeler ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

Görüşmelerde standart bir formda, örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma ana temaları altında 12 kategoride, yarı yapılandırılmış toplam 29 soru yönlendirilmiştir. Bu soruların belli başlıları şunlardır; “Firmanızda öğrenmeye, yeni fikirlere verilen önem nedir?”, “Firmanız, çalıştığı pazarlar ve hedef pazarlar hakkında bilgi edinmek için neler yapmaktadır?”, “Firmanızda, pazarlar veya rakipler hakkında elde edilen bilgiler nasıl paylaşılmaktadır, örgüt belleği oluşturulması için neler yapılmaktadır?”, “Teknolojik yenilikleri özellikle internet alanında olan yenilikleri firmanızda nasıl takip ediyorsunuz, firmanıza nasıl adapte ediyorsunuz?”, “Firmanız ihracatta internetten hangi alanlarda faydalanılmaktadır, internet kullanımının firmanızın işleyişine ne gibi etkileri olmaktadır?”, “Uluslararasılaşma alanında firma çalışanlarınızın bilgi ve deneyimleri ne düzeydedir, çalışanlarınızın bu alandaki bilgi ve becerilerini nasıl geliştiriyorsunuz?”, “Firmanızın, uluslararası pazarlarda hangi ülkelerde deneyimi vardır, hangi yollarla satış yapmaktadır?”, “Firmanız hangi uluslararası pazarları hedef olarak seçeceğine nasıl karar vermektedir ve bu pazarlarla ilgili bilgileri nasıl elde etmektedir?”, “Firma olarak uluslararası pazarlar için stratejileri nasıl oluşturursunuz, bu stratejilerin ne derecede uygulandığını nasıl takip edersiniz?”, “Firmanızın genel ihracat performansını nasıl değerlendirirsiniz?”

Türkiye’de 2018 yılından yayınlanan en son tanımına göre, KOBİ, "250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 125 milyon lirayı aşmayan ve yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimler" dir. Araştırmaya, KOBİ tanımına uyan, 14 firmadan katılımcı katılmıştır. Katılımcıların çalıştıkları firmaların kuruluş yılı ve çalışan sayıları, katılımcılara yönelik demografik faktörlerden eğitim ve deneyim bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcı Profili

Katılımcılar	Kuruluş Tarihi	Çalışan Sayısı	Eğitim	Deneyim
K1	1984	230	Üniversite	15
K2	2002	60	Lise	24
K3	1975	90	Üniversite	25
K4	1994	130	Lise	12
K5	1992	25	Üniversite	6
K6	2006	190	Lise	14
K7	2003	30	Lise	11
K8	1987	240	Üniversite	10
K9	2014	4	Üniversite	8
K10	1992	200	Üniversite	13
K11	1995	100	Ortaokul	26
K12	1997	245	Ortaokul	22
K13	2017	58	Üniversite	10
K14	1992	235	Üniversite	16

Tablo 1’den de görüldüğü gibi araştırmaya katılan firmaların, 9 tanesinin 2000 yılından önce, 3 tanesinin 2000 ile 2010 yılları arası, diğer 2 firmanın 2010 ile 2020 yılları arası kurulduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan firmaların 8 tanesinde 100'den fazla personel, 5 tanesinde 10 ile 100 arası personel çalışmaktadır. Sadece bir firmada 4 personel istihdam edilmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcılardan 2 kişi ortaokul, 4 kişi lise, 8 kişi üniversite mezunudur. Örgütsel öğrenme temasında üniversite mezunları yeniliğe/gelişime açıklık ve hizmet içi eğitimler konusunda daha fazla eğilim göstermektedirler. Dijitalleşme temasında üniversite ve lise mezunları ortaokul mezunlarına göre daha fazla olumlu görüş bildirmiştir. Uluslararasılaşma temasında üniversite mezunları daha fazla katkıda bulunmuşlardır. Tablo 1 'de yer alan bilgilere göre katılımcılardan 4 kişi 6-10 yıl arası deneyimli, 5 kişi 11-15 arası deneyimli, 1 kişi 16-20 arası deneyimli, 3 kişi 21-25 arası deneyimli, 1 kişi 26-30 yıl arası deneyimlidir. Örgütsel öğrenme ve uluslararasılaşma temalarında 6-10 ve 11-15 yıl aralıklarında deneyimi bulunanlar daha fazla görüş bildirmişlerdir. Dijitalleşme temasında deneyime bağlı bir fark görülmemiştir.

Veri Analizi

Nitel araştırma yöntemi kullanılan araştırmamızda, ilk olarak, online olarak gerçekleştirilen görüşmeler çözümlene yapılarak yazılı hale getirilmiştir. Yazılı halen gelen veriler dikkatlice incelenerek ve ilgili literatür dikkate alınarak (Creswell, 2013) içerik analizi yapılmış ve kodlar ve temalar (kategoriler) oluşturulmuştur. Veriler Maxqda programına aktarılarak gerekli tüm nitel analizler tamamlanmıştır. Temalar içerdikleri kodlar doğrultusunda yorumlanarak ve yorumların desteklenmesi adına mülakat metinlerinden alıntılara da yer verilerek sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Güvenirlilik ve Geçerlik

Nitel araştırmalarının en çok eleştiri aldığı nokta geçerlilik ve güvenirlilikleri noktasıdır. Araştırmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini sağlamak amacıyla aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır:

- Araştırma süresinde detaylı literatür çalışması gerçekleştirilmiştir.
- Görüşmeler, veri kaybını önlemek amacıyla katılımcıların onayları alınarak kaydedilmiştir.
- Görüşme soruları alanında uzman bir akademisyene ve sektörde deneyimli bir yöneticiye gösterilmiş ve değerlendirmeleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.
- Görüşme sorularının anlaşılabilirliğini test etmek için bir yönetici ile ön görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme sonuçları, alanında uzman bir akademisyen ile paylaşılmış ve soruların geçerliliği teyit edilmiştir.
- İçsel tutarlılığı sağlayan kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az yüzde 80 olması gerekmektedir (Patton, 2002). Görüşme belgesi üzerinde iki farklı kodlayıcı tarafından yapılan kodlamalar kod varlığı düzeyinde karşılaştırıldığında; 14 bölüm ilişkiliyken 2 bölüm ilişkili bulunmamıştır. Kodlayıcılar arası görüş birliği yüzde 87,50 bulunmuştur.

BULGULAR

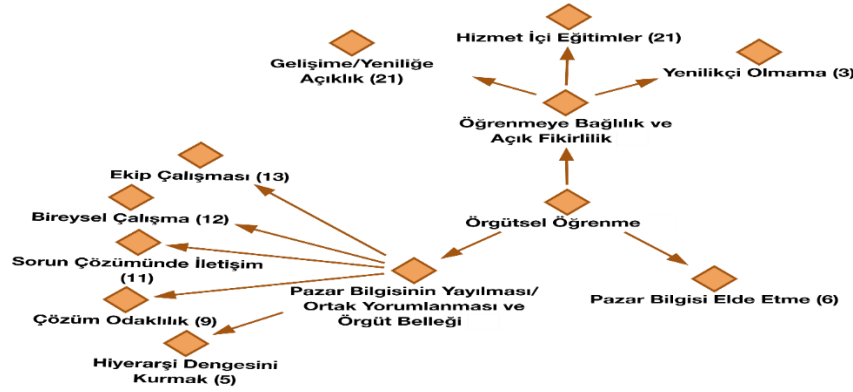
Araştırmamız, üç ana tema altında toplanmıştır. Bunlar; örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşmadır.

Örgütsel Öğrenme ile ilgili Bulgular

Araştırmanın ilk teması olan örgütsel öğrenme hiyerarşik kod alt bölümler modeli Şekil 1’de görülmektedir. Örgütsel öğrenme teması üç farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; öğrenmeye bağlılık ve açık fikirlilik, pazar bilgisi elde etme, pazar bilgisinin yayılması/ortak yorumlanması ve örgüt belleğidir.

Şekil 1.

Örgütsel Öğrenme Teması Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Öğrenmeye Bağlılık ve Açık Fikirlilik

Öğrenmeye bağlılık ve açık fikirlilik kategorisi gelişime/yeniliğe açıklık, hizmet içi eğitimler, yenilikçi olmama kodları ile tanımlanmıştır. Bu kategoride katılımcılar gelişime/yeniliğe açıklık ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar buldukları kurumların gelişime ve yeniliğe açık olduklarından buna yönelik çalışmalar yürüttüklerinden bahsetmişlerdir. Konuyla ilgili K11 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“... yönetim kurulu hem personellerinin hem de kendilerinin sürekli eğitim ve gelişmesine önem veriyor zaten yönetim kurulu başkanımızın o konuda vizyonlu yaklaşımı çok farklı ...” (K11)

Katılımcıların görüş bildirdikleri bir diğer kod hizmet içi eğitimler olmuştur. Katılımcılar çalışanların hizmet içi eğitimlerine devam edebildiklerinden bahsetmişlerdir. K1 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"Öğrenme konusunda biz personellerimizi eğitimlere göndeririz....." (K1)

Pazar Bilgisinin Yayılması/Ortak Yorumlanması ve Örgüt Belleği

Pazar bilgisinin yayılması/ortak yorumlanması ve örgüt belleği kategorisi ekip çalışması, bireysel çalışma, sorun çözümünde iletişim, çözüm odaklılık, hiyerarşi dengesini kurma kodları ile tanımlanmıştır. Katılımcılar ekip çalışması ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişler, işleri ekip olarak birlikte yürüttüklerinden bahsetmişlerdir. K12 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

"... Her sabah geldiğimizde toplantılar yapıyor, haftayı planlıyoruz..." (K12)

Katılımcıların görüş bildirdikleri bir diğer kod sorun çözümünde iletişimdir. Herhangi bir sorun yaşandığında ilk olarak sorunu kendi aralarında çözmeye çalışmaktadırlar, çözümlenmemesi durumunda üst

yetkilerle iletişime geçerek çözüme ulaştırıldığından bahsetmişlerdir. K11 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"...Üretimde belirli kriterlerimiz var, izin verilen hata sayılarını geçmesi durumunda, ilk önce üretim ekibi olarak çözmeye çalışıyoruz. Eğer sorun çok büyük ise yönetime aktarıp ona göre hareket ediyoruz." (K11)

Katılımcılar çözüm odaklılık konusunda da yorumlarda bulunmuşlardır. Karşılaştıkları sorunlar karşısında çözüm odaklı ilerlediklerinden bahsetmişlerdir. K5 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"... müşteri ile ilgili sorunlarda bunu direkt üst yöneticilere bildiriyoruz bunu nasıl çözebiliriz müşterinin öneminden bahsediyoruz." (K5)

Hiyerarşi dengesini kurmak kodunda katılımcılar kurum içerisinde hiyerarşik yapının işlediğinden ve o dengenin kurulduğundan bahsetmişlerdir. K13 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"... bölümler arasında sorunlar çözülemiyorsa o zaman üst yönetim çözüyor ..." (K13)

Örgütsel öğrenme teması aşağıdaki Tablo 2’de katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre, katılımcı görüşleri gelişime/yeniliğe açıklık, hizmet içi eğitimler, bireysel çalışma kodları üzerine yoğunlaşmıştır

Tablo 2.

Katılımcılara Göre Örgütsel Öğrenme

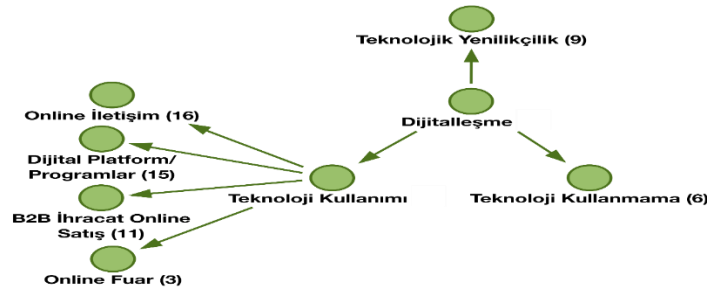
Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	TOPLAM
Örgütsel Öğrenme															0
Pazar Bilgisi Elde Etme															6
Öğrenmeye Başlılık ve Açık Fikirlilik															0
Gelişime/Yeniliğe Açıklık															21
Hizmet İçi Eğitimler															21
Yenilikçi Olmama															3
Pazar Bilgisinin Yayılması/Ortak Yorumlanması															0
Ekip Çalışması															13
Bireysel Çalışma															12
Sorun Çözümünde İletişim															11
Çözüm Odaklılık															9
Hiyerarşi Dengesini Kurmak															5
TOPLAM	6	7	6	5	12	3	12	8	5	7	6	6	12	6	101

Dijitalleşme

Araştırmanın ikinci teması olan dijitalleşme hiyerarşik kod alt bölümler modeli Şekil 2’de görülmektedir. Dijitalleşme teması üç farklı kategori olarak; teknolojik yenilikçilik, teknoloji kullanmama, teknoloji kullanımı olarak incelenmiştir.

Şekil 2.

Dijitalleşme Teması Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Teknolojik Yenilikçilik

Dijitalleşme temasında katılımcılar teknolojik yenilikçilik ile ilgili gelişen ve değişen teknolojiye ayak uydurmaya çalıştıklarından ve bu sürecin Covid-19 pandemisi döneminde hızlandığından bahsetmişlerdir. K4 kodlu katılımcı aşağıdaki şekilde görüş bildirmiştir:

“... çalıştığımız firmaların online sistemleri var, onun üzerinden siparişleri takip ediyoruz, bunun yanında mail ile de iletişim kuruluyor...” (K4).

Teknoloji Kullanımı

Teknoloji kullanımı kategorisi; online iletişim, dijital platform/programlar, B2B, ihracat online satış, online fuar kodları ile tanımlanmıştır.

Online iletişim kodunda katılımcılar şirket içi ve şirket dışı iletişimlerini online bir şekilde yürüttüklerinden bahsetmişlerdir. K1 kodlu katılımcı aşağıdaki beyanda bulunmuştur:

“... Covid-19 süreciyle beraber dijitalleşme, uzaktan bağlantı ile toplantı gerçekleştirme zorunlu olarak kullanılmaya başlandı ...” (K1).

Dijital platform/programlar kodunda, katılımcılar iş akışının farklı aşamalarında dijital program ve platformları kullandıklarından bahsetmişlerdir. K8 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

“... siparişlerin girildiği, üretim aşamalarının takip edildiği, yüklemelerin takip edildiği Avrupalı üreticilerin online sistemlerini kullanıyoruz ...” (K8).

Katılımcılar ayrıca B2B ihracat online satış ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar online satış platformlarını kullandıklarından bahsetmişlerdir. K7 kodlu katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

"Firmamızın var olan online satış sistemi pandemi ile beraber çok ciddi bir şekilde büyüdü." (K7)

Bu kategori de katılımcılar online fuar kodunda çevrimiçi yürütülen fuarlara katıldıklarından bahsetmişlerdir. K3 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

“...Pandemi sürecinde 3 tane online fuar yaptık.” (K3).

Dijitalleşme teması katılımcılara göre aşağıdaki Tablo 3’de incelenmiştir. Buna göre, katılımcı görüşleri online iletişim, dijital platform/programlar ve B2B ihracat online satış kodları üzerine yoğunlaşmıştır.

Tablo 3.

Katılımcılara Göre Dijitalleşme

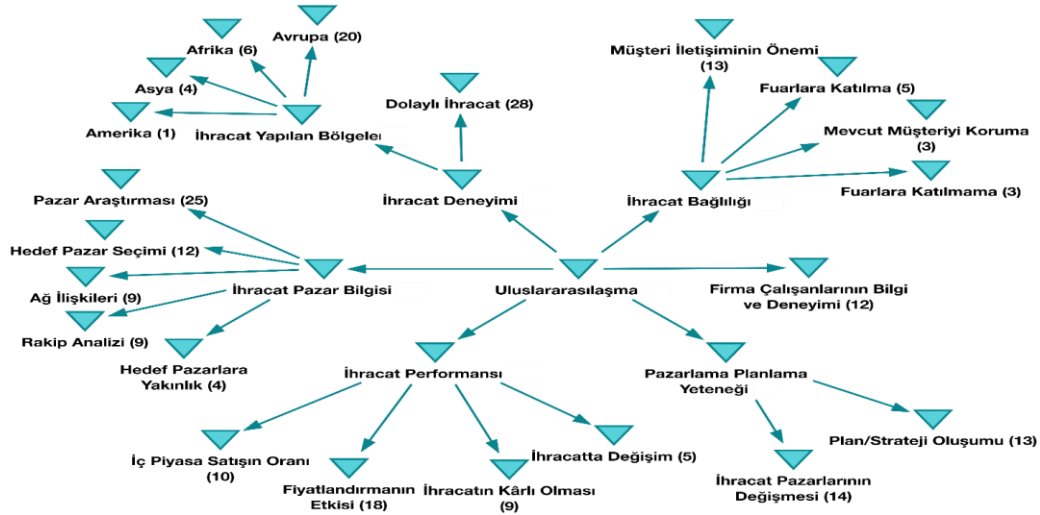
Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	TOPLAM
Dijitalleşme															0
Teknolojik Yenilikçilik		●		●			●		●						9
Teknoloji Kullanmama			●	●	●									●	6
Teknoloji Kullanımı															0
Online İletişim	●			●		●	●		●	●	●	●	●	●	16
Dijital Platform/Programlar		●		●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	15
B2B İhracat Online Satış		●		●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	11
Online Fuar													●	●	3
Σ TOPLAM	2	5	2	10	3	1	6	7	4	2	3	5	5	5	60

Uluslararasılaşma

Araştırmanın son teması olan uluslararasılaşma hiyerarşik kod alt bölümler modeli Şekil 4’te görülmektedir. Uluslararasılaşma teması altı farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; firma çalışanlarının bilgi ve deneyimi, pazarlama planlama yeteneği, ihracat bağlılığı, ihracat pazar bilgisi, ihracat deneyimi, ihracat performansdır.

Şekil 4.

Uluslararasılaşma Teması Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Firma Çalışanlarının Bilgi ve Deneyimi

Katılımcılar kurumdaki çalışanların bilgi düzeyinin yeterli olduğundan ve çalışanların deneyimli olduklarından, birbirlerinin deneyimlerinden yararlandıklarından bahsetmişlerdir. K5 kodlu katılımcı aşağıdaki şekilde bahsetmiştir:

"... Firmamızın bu konu ile alakalı geliştirme departmanı mevcut, tasarımcı ve ekip arkadaşlarımız birlikte çalışıyorlar. Dijitalleşme ile alakalı biz yapamıyoruz diyen kalmadı artık." (K5)

Pazarlama Planlama Yeteneği

Pazarlama planlama yeteneği kategorisi ihracat pazarlarının değişmesi, plan/strateji oluşumu kodları ile tanımlanmıştır. Pazarlama planlama yeteneği kategorisinde katılımcılar, ihracat yaptıkları pazarların zaman içinde değiştiğinden bahsetmişlerdir. K2 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

"... Firmamızın geçmişteki pazarı ağırlıklı olarak Almanya ve İngiltere'ydi fakat şu anda daha çok İskandinav ülkeleri ağırlıklı çalışıyoruz." (K2)

Katılımcılar plan/strateji oluşumu kodunda belirli zaman aralıklarıyla iş planıyla ilgili plan ve stratejiler oluşturduklarından bahsetmişlerdir. K8 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"...planlamalar yıllık geliyor hatta ben çok uzun süre de uluslararası bir firmada da yöneticilik yaptım orada da öğrendiğimiz budur 3 aylık 1 yıllık 3 yıllık şeklinde oluşturulur ..." (K8)

İhracat Bağlılığı

İhracat bağlılığı kategorisi; müşteri iletişiminin önemi, fuarlara katılma, fuarlara katılmama, mevcut müşteriyi koruma kodları ile tanımlanmıştır. Bu kategoride katılımcılar müşteri iletişiminin öneminden bahsetmiş, müşteriyle iletişime geçmenin iş akışı için önemli olduğundan ve bu süreçte özellikle fiziksel temasın öneminden bahsetmişlerdir. K5 kodlu katılımcı şunları belirtmiştir:

"Firmamızın çalıştığı bazı markalar çok detaylı talepler de bulunuyorlar ve çok sayıda numune talep ediyorlar, müşteri memnuniyeti adına yapmaya çalışıyoruz ..." (K5)

Katılımcılar fuarlara katılma kodunda görüş bildirmişlerdir. K4 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"... firma olarak düzenli şekilde fuarlara ve eğitimlere katılıyoruz bu konu da bizi destekliyorlar." (K4)

Bu kategori de yer alan mevcut müşteriye koruma kodunda katılımcılar daha çok mevcut müşterilerini bünyelerinde tutmaya yönelik adımlar attıklarından bahsetmişlerdir. K3 kodlu katılımcı şunları söylemiştir:

"... günümüzdeki hedefimiz ortam çok karışık olduğu için mevcut müşterimizi korumak, yeni müşteri talepleri oluyor ama önceliğimiz mevcut müşteriler." (K3)

İhracat Pazar Bilgisi

İhracat pazar bilgisi kategorisi; pazar araştırması, hedef pazar seçimi, ağ ilişkileri, rakip analizi, hedef pazarlara yakınlık kodları ile tanımlanmıştır.

Bu kategoride katılımcılar pazar araştırması kodunda yoğunlaşmışlar, buldukları sektörle alakalı pazar araştırmaları yürüttüklerinden bahsetmişlerdir. K10 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

"... Türkiye'nin ihracatında büyüyen pazarlar hangileri onun datalarına baktım, belli hedef ülkeler çıktı, onları penetre etmeye çalıştım, daha çok bağlantıyı linkedin üzerinden kurdum ... "(K10)

Katılımcılar hedef pazar seçimi kodunda bazı prosedür sorunlarıyla karşılaştıklarından ve dikkat ettikleri kriterlerden bahsetmişlerdir. K6 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"... geçmişteki acı tecrübelerimizden dolayı uluslararası bankacılık sistemi olmayan pazarlarla çalışmıyoruz, İran ve Rusya daki fuarlara ilk katılan firmalardanız, 2-3 defa Fas'ta, 3 defa Tunus'ta Cezayir'de fuarlara katıldık. Mısır'a da satıyoruz fakat Mısır pazarının çalışma şartları genelde bize uymuyor..."

Ağ ilişkileri kodunda katılımcılar halihazırda var olan ticari ve kişisel ilişkilerin pazar bilgisini ve buldukları pazarları etkilediğinden bahsetmişlerdir. K3 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"... yeni müşterileri genelde ağ ilişkileri ile buluyoruz, ben bu müşteri ile çalışmak istiyorum deyip kimsenin kapısını çalamazsınız yani çalarsınız da açan olmaz. Ancak çalıştığımız müşteri temsilcisi başka bir firmaya geçer, siz onu ziyarete gidip, iletişim kurarak, kişisel ağımızı kullanarak yeni firmalarla çalışmaya başlayabilirsiniz. Onun dışında hadi biz yeni müşteriye yeni bir şey yapalım hazırlayalım o olabilecek bir şey değil..." (K3)

Rakip analizi kodu ile ilgili katılımcılar buldukları sektördeki rakiplerini takip ettiklerinden bahsetmişlerdir. K1 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

" Rakiplerimiz stratejik anlamda takip ediyordur, firmamız pazarda ne durumda, rakiplerimiz ne yapıyor biz ne yapıyoruz ..." (K1)

Hedef pazarlara yakınlık kodunda katılımcılar nakliye maliyetlerinden dolayı hedef pazarları konum olarak yakın yerlerden seçtiklerinden bahsetmişlerdir. K3 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"... nakliye maliyetlerinden dolayı Türk üreticiler genelde Avrupa'ya yönelmektedir. Mesafe olarak daha uzak bölgelere de gönderdiğimiz oldu, mesela Myanmar ama nakliye maliyetinden dolayı genelde Hindistan ya da Çin'den almaları daha makul oluyor ..." (K3)

İhracat Deneyimi

İhracat deneyimi kategorisi dolaylı ihracat, ihracat yapılan bölgeler kodlarıyla tanımlanmıştır. İhracat deneyimi kategorisinde katılımcılar dolaylı ihracat ile ilgili çok fazla görüş bildirmişlerdir. İhracat, üretim ve hedef pazarlar konusunda fason desteği aldıklarından bahsetmişlerdir. K2 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

" ... firmamız dönemselsel olarak, yoğun dönemlerinde fason desteği almaktadır, bu üretimimizin kabaca yüzde 10'u kadardır ... " (K2)

İhracat Yapılan Bölgeler

İhracat yapılan bölgeler kategorisi Avrupa, Afrika, Asya, Amerika kodları ile tanımlanmıştır. Bu kod da katılımcıların görüş bildirdikleri en yoğun kod Avrupa olmuştur. Katılımcılar Avrupa'ya ihracat yaptıklarından bahsetmişlerdir. K7 kodlu katılımcıların ifadeleri şöyledir:

"... ihracatta ağırlığımız daha çok Batı Avrupa ülkeleri." (K7)

İhracat Performansı

İhracat performansı kategorisi fiyatlandırmanın etkisi, iç piyasa satışın oranı, ihracatın kârlı olması, ihracatta değişimi kodları ile tanımlanmıştır. İhracat performansı kategorisinde katılımcılar en fazla fiyatlandırmanın etkisi hakkında görüşlerini bildirmişlerdir. Katılımcılar, Covid-19 pandemisi etkisiyle yükselen hammadde fiyatlarından bahsetmişlerdir. Rakip bazı üretici ülkelerin daha düşük fiyatlarla satış yapmalarının ihracatlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. K14 kodlu katılımcı şunları belirtmiştir:

" ... maliyetlerimiz yüksek olduğundan fermuar üretiminde Çin ile rekabet etmemiz mümkün değil fakat bu aralar Avrupa ve Amerika ülkeleri Çin ile çalışmak istemiyor, bizde bunu fırsata çevirmeye çalışıyoruz ..." (K14).

İhracatın kârlı olması kodunda katılımcılar ihracatın iç piyasa satışlarına nazaran daha kârlı olduğundan bahsetmişlerdir. K13 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"... ihracat daha karlı... " (K13).

İç piyasa satışının oranı kodunda katılımcılar, dönemselsel olarak iç piyasaya satışa yöneldiklerini, iç piyasaya yaptıkları satışların büyük kısmının dolaylı ihracat şeklinde yurtdışına gönderildiğini belirtmişlerdir. K4 kodlu katılımcı şunları belirtmişlerdir

"...İç piyasa da çalışıyoruz ihracatımız da var. İç piyasa ağırlıkta ama iç piyasaya olan satışımız dolaylı ihracat olarak yurtdışına gidiyor ... " (K4).

Son olarak ihracatta değişim kodunda K1 kodlu katılımcı şunları belirtmiştir:

"... pandemi etkisi ile ihracat rakamlarımız olumsuz değişime uğradı, 2020 yılı itibarıyla düştü bir miktar... (K1).

Uluslararasılaşma teması Tablo 4'te katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre, katılımcı görüşleri pazar araştırması, dolaylı ihracat, Avrupa, ihracat pazarlarının değişmesi kodları üzerine yoğunlaşmıştır.

Tablo 4.

Katılımcılara Göre Uluslararasılaşma

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	TOPLAM
Uluslararasılaşma															0
Firma Çalışanlarının Bilgi ve Deneyimi															12
Pazarlama Planlama Yeteneği															0
İhracat Pazarlarının Değişmesi															14
Plan/Strateji Oluşumu															13
İhracat Bağlılığı															0
Müşteri İletişiminin Önemi															13
Fuarlara Katılma															5
Fuarlara Katılmama															3
Mevcut Müşteriyi Koruma															3
İhracat Pazar Bilgisi															0
Pazar Araştırması															25
Hedef Pazar Seçimi															12
Ağ İlişkileri															9
Rakip Analizi															9
Hedef Pazarlara Yakınlık															4
İhracat Deneyimi															0
Dolaylı İhracat															28
İhracat Yapılan Bölgeler															0
Avrupa															20
Afrika															6
Asya															4
Amerika															1
İhracat Performansı															0
Fiyatlandırmanın Etkisi															18
İç Piyasa Satışın Oranı															10
İhracatın Kârlı Olması															9
İhracatta Değişim															5
TOPLAM	10	24	19	12	15	28	12	9	9	19	15	10	20	21	223

Kod Bulutu

Katılımcıların ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı aşağıdaki Şekil 5'te gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğunlukta kullanıldığını göstermektedir. Katılımcıların dolaylı ihracat, pazar araştırması, Avrupa, fiyatlandırmanın etkisi, hizmet içi eğitimler, gelişime/yeniliğe açıklık, dijital platform/programlardan en çok bahsettiği kod bulutundan görülmektedir.

Şekil 5.

Kod Bulutu

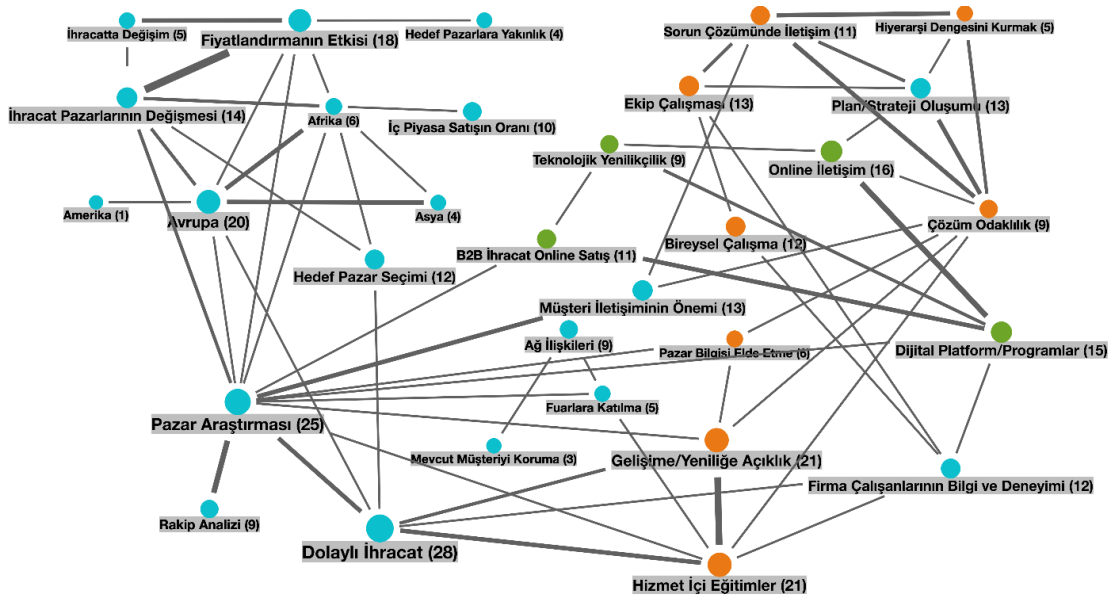

Kod Haritası

Katılımcıların sıkça birlikte bahsettiği kodlar ve kodlar arası ilişkiler Şekil 6'da gösterilmektedir. Birlikte bahsedilen daha sık bahsedilen kodların ilişkisini yansıttak şekilde çizgiler daha geniş gösterilmiştir.

Şekil 6.

Kod Haritası

Kod Haritası incelendiğinde “ihracat pazarlarının değişmesi ile fiyatlandırmanın etkisi arasında”, “pazar araştırması ile B2B İhracat online satış”, “online iletişim ile dijital platform/programlar arasında”, “hizmet içi eğitimler ile gelişime/yenilikçilik arasında”, “çözüm odaklılık ile plan/strateji oluşumu arasında”, “pazar araştırması ve müşteri iletişiminin önemi”, “çözüm odaklılık ile müşteri ile iletişiminin önemi”, “ekip çalışması ile plan/strateji oluşumu” arasında diğer bağlantılara göre daha kuvvetli ilişkiler bulunmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma da örgütsel öğrenme ana temasında, katılımcılar en fazla gelişime/yeniliğe açıklık ve hizmet içi eğitimler ile ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. Firmalarının gelişime açık olduklarından, müşterilerin ve piyasaların yönlendirmesi doğrultusunda yenilikleri takip ettiklerinden bahsetmişlerdir. Katılımcılar, hizmet içi eğitimlere de en az yenilikçilik kadar önem verdiklerini belirtmişlerdir. Bu beyanlar, iki kod arasında kuvvetli ilişki olarak analiz sonucuna yansımıştır. Katılımcılar, çalışanların gelişimlerine katkıda bulunmak için düzenli eğitimler verdiklerini, bu eğitimlerin özellikle dijital teknolojiler alanında olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca gelişime ve yeniliklere açık firmaların pazar bilgisi elde etmede daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Katılımcılar, sorunların çözümünde iletişime verdikleri önemden ve çözüm odaklılıktan bahsetmişlerdir. Firmalar, özellikle müşterilerinden gelen şikayetlerde müşteri memnuniyeti adına daha hızlı hareket etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, genellikle yeterince kurumsallaşmamış KOBİ’lerde çalışan yöneticiler oldukları için yönetsel kararların firma sahipleri ya da üst yöneticiler tarafından bireysel olarak alındığını, ekip çalışmasının orta düzey kararlarda daha fazla uygulandığını, firma içinde hiyerarşik dengenin korunmaya çalışıldığını eklemişlerdir. KOBİ’lerde genelde tepe yönetici firma sahibi olduğu için son kararı büyük ölçüde firma sahipleri vermektedir, görüşmelerde bu durum satır aralarında belirtilmiştir.

Dijitalleşme temasında, dijital platformlar ile online iletişim, teknolojik yenilikçilik ve B2B online satış arasında kuvvetli ilişkiler bulunmuştur. Katılımcılar Covid-19 pandemisinin dijitalleşme ve online

iletişim sürecini hızlandırdığını belirtmişlerdir. Dijital platformların kullanılmasında ürün tedarik ettikleri büyük firmaların platformlarını kullandıklarını, bu firmalara hizmet verebilmek amacıyla teknolojik yeniliklere ayak uydurmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, dolaylı ihracat yapan katılımcılar teknolojik yenilikleri takip etmeye ihtiyaç duymadıklarını ve dijital gelişmeleri takip etmediklerini söylemişlerdir. Sektörde faaliyet gösteren KOBİ'ler den direkt ihracat yapan firmalar, bağlı oldukları tedarik zincirleri sayesinde teknolojik yenilikleri takip etmeye mecbur kalmaktadır, dolaylı ihracat yapanlar size bu yenilikleri takip etmeyerek dijitalleşme öncesi düzende devam etmektedirler.

Bu bulgular ışığında örgütsel öğrenmenin, teknolojik yenilik ve dijitalleşme üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Benzer bir sonuç, Abbas vd., (2020) tarafından tekstil KOBİ'leri üzerinde yapılan bir araştırmada da bulunmuş, araştırmacılar, örgütsel öğrenme ile örgütsel inovasyon arasında pozitif ilişki olduğunu beyan etmişlerdir. Tam & Atan (2021) da çalışmalarında işgücünün bilgi, beceri ve deneyiminin dijitalleşme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Matarazzo vd., (2021), İtalya da gerçekleştirdikleri nitel çalışmalarında, örgütsel yeteneklerin ve özellikle yönetimde yer alan aile bireylerinin rolünün başarılı bir dijital dönüşüm elde etmek için olumlu bir ilişkiye sahip olduğunu kanıtlamıştır. Budhiraja (2019), Chênevert vd., (2019) ve Chamanian vd., (2018) de araştırmalarında örgütsel öğrenme ve dijitalleşme arasında benzer pozitif ilişkiler saptamışlardır.

Uluslararasılaşma temasında en fazla görüş dolaylı ihracat ve pazar araştırması kodlarında bildirilmiştir. Katılımcıların hemen hemen hepsi acenteler aracılığıyla dolaylı ihracat yaptıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcılar, ihracat pazarları hakkında araştırma yapmanın gerekliliğine inandıklarını belirtmişlerdir; bu araştırmalar hedef pazarları ve rakip analizlerini kapsamaktadır ve dijital platformlar kullanılarak gerçekleştirilmektedirler. İhracat bağlılığının sağlanmasında müşteri memnuniyetinin önemine vurgu yapılmıştır. Müşteri memnuniyetinin sağlanmasında müşteri ile pozitif iletişim ve çözüm odaklılık ön plana çıkmıştır. Katılımcılar, uluslararasılaşma sürecinde firma çalışanlarının bilgi ve deneyimlerinin önemine vurgu yapmış, sektörel deneyimi olan kişilerin istihdam edilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. İhracat yapılan pazarların son yıllarda değişime uğramasında en büyük etkinin rakip ülkelerin fiyatları ile rekabet edememe olduğu belirtilmiştir. Türk tekstil ve konfeksiyon sektörü olarak özellikle Çin ile rekabet de sıkıntı yaşadıklarını, Çinli üreticilerin fiyatlarına inemediklerini belirtmişlerdir. Olumsuz bu sürecin, Covid-19 pandemisi ile tersine döndüğüne, Avrupa'daki müşterilerin daha az ve hızlı sevkiyat için Türk üreticileri tercih etmeye başladıklarına vurgu yapılmıştır. Tüm katılımcılar, ihracatın önemine vurgu yapmış, ihracatın, iç piyasa satışlarına göre daha karlı olduğunu belirtmişlerdir. İç piyasa da yaşadıkları sıkıntılara rağmen, ihracatın zayıfladığı dönemlerde iç piyasaya yöneldiklerini sözlerine eklemişlerdir. İhracat yapılan ana bölgenin Avrupa Birliği ülkeleri olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Avrupa Birliği, Türkiye'ye en yakın gelişmiş pazar olması sebebiyle, tekstil ve konfeksiyon firmaların en yoğun ihracat faaliyetinde bulunduğu bölgedir. Bu durumun, KOBİ'lerin uluslararasılaşma süreçlerini teorik olarak açıklamada davranışsal tabanlı teoriler alanında öne çıkan Uppsala Teorisi ile örtüştüğü görülmektedir. Uppsala teorisi,

uluslararasılaşmanın ilk olarak daha kolay anlaşılabilir yakın pazarlarla gerçekleştiğini belirtmektedir (Divrik & Baykal, 2021).

Uluslararasılaşma sürecinde özellikle pazar araştırmaları ve plan/strateji oluşturma süreçleri ile teknolojik yenilikler ve teknoloji kullanımı arasında kuvvetli ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu bulgular dijitalleşmenin uluslararasılaşma üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Denicolai vd. (2021), Lecerf & Omrani (2019) ve Macchion vd. (2017)'nin çalışmaları da araştırmamıza benzer şekilde dijitalleşme ve uluslararasılaşma arasında pozitif ilişki tespit etmiştir. Bergamaschi vd. (2021)'nin araştırmasına göre, 2005-2009 yılları arasında yapılan araştırmalar genelde, dijitalleşmenin uluslararasılaşmada algılanan risk ve getiri arasındaki dengeyi nasıl güçlendirdiğine ve dijitalleşmenin hangi koşullar altında uluslararası rekabet avantajı ve performansını etkilediğine odaklanmıştır. Chen & Kamal (2016) ve Watson vd. (2018) araştırmalarında dijital uluslararasılaşmanın KOBİ'ler için mesafe ve konum önemini ortadan kaldırmasını ve yeni pazar fırsatlar yaratmalarını incelemiştir.

Bu çalışma, Türk tekstil ve konfeksiyon sektöründe yer alan KOBİ'ler bağlamında örgütsel öğrenme, dijitalleşme ve uluslararasılaşma kavramlarını bir arada inceleyen ilk çalışmadır. Bu araştırma, Türk ekonomisi için hayati önem taşıyan tekstil ve konfeksiyon sektörlerinin bu üç kavram yönünden alt sektörler bazında ve karşılaştırmalı incelenmesinin önünü açacaktır.

Araştırmanın Katkı ve Kısıtları ile Geleceğe Yönelik Öneriler

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda Türk tekstil ve konfeksiyon sektöründe yer alan KOBİ'lerde örgütsel öğrenmenin dijitalleşme, dijitalleşmenin de uluslararasılaşma üzerine olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Literatürde, bu üç kavramı bir arada inceleyen araştırma olmaması sebebiyle araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı ve bu alanda çalışma yapmak isteyen diğer araştırmacılar için de faydalı olacağı düşünülmektedir. Türk ekonomisi için Türk tekstil ve konfeksiyon sektöründe yer alan KOBİ'lerin ve onların uluslararasılaşmasının önemi göz önüne alındığında, KOBİ'lerin uluslararasılaşma sürecinde etkili olduğu belirlenen örgütsel öğrenme ve dijitalleşme süreçlerine daha fazla önem verilmesi ve bu alanlardaki yetkilerin geliştirilmesi için daha fazla çaba harcanmalıdır.

Araştırmanın kısıtı, araştırmanın sadece tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerine yapılmış olması olarak kabul edilebilir. Araştırmanın, diğer sektörlerde yer alan KOBİ'lerde ve sektör karşılaştırmalı olarak tekrarlanması gelecek çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır. Araştırmacılar araştırmaya katılan tüm katılımcılara teşekkür etmektedir.

Çatışma Beyanı

Araştırmacılar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Onay

Etik kurul onayı alınmıştır. (İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu, Tarih: 07.10.2021, Karar No: 106).

Kaynaklar

- Abbas, J., Zhang, Q., Hussain, I., Akram, S., Afaq, A., & Shad, M. A. (2020). Sustainable innovation in small medium enterprises: the impact of knowledge management on organizational innovation through a mediation analysis by using SEM approach. *Sustainability*, 12(6), 2407.
- Antunes, H. J. G. & Paulo, G.C. (2020). Linking knowledge management, organizational learning and memory. *Journal of Innovation & Knowledge* 5(2), 140-149.
- Aral, S., Dellarocas, C., & Godes, D. (2013). Social media and business transformation: A framework for research. *Information Systems Research*, 24, 3–13.
- Argote, L. (2013). Organization learning: A theoretical framework. In *Organizational learning* (pp. 31-56).
- Argote, L. (2011). Organizational learning research: Past, present and future, *Management Learning*, 42(4), 439-446.
- Arias-Pérez, J., Velez-Ocampo, J., & Cepeda-Cardona, J. (2021). Strategic orientation toward digitalization to improve innovation capability: why knowledge acquisition and exploitation through external embeddedness matter. *Journal of Knowledge Management*. 25(5), 1319-1335.
- Autio, E. (2017). Digitalisation, Ecosystems, Entrepreneurship and Policy. Perspectives into Topical Issues Is Society and Ways to Support Political Decision Making. *Government's Analysis, Research and Assessment Activities Policy Brief 20/2017*.
- Bagheri, A., & Jin, J. (2019). Photopolymerization in 3D printing. *ACS Applied Polymer Materials*, 1(4), 593-611.
- Barnes, M. (2012). *Care in everyday life: An ethic of care in practice*. Policy Press.
- Bergamaschi, M., Bettinelli, C., Lissana, E., & Picone, P. M. (2021). Past, ongoing, and future debate on the interplay between internationalization and digitalization. *Journal of Management and Governance*, 25(4), 983-1032.
- Bienhaus, F. & Haddud, A. (2018). Procurement 4.0: factors influencing the digitisation of procurement and supply chains. *Business Process Management Journal*, 4(2), 965-984.
- Brouthers, K. D., Geisser, K. D., & Rothlauf, F. (2016). Explaining the internationalization of ibusiness firms. *Journal of International Business Studies*, 47(5), 513-534.
- Buckley, P.J. & Ghauri, P.N. (2004). Globalisation, economic geography and the strategy of multinational enterprises, *Journal of International Business Studies*, 35(2), 81-98.
- Budhiraja, S. (2019). Organizational readiness for change: an inherent concern for Indian SMEs. *Development and Learning in Organizations*, 33(2), 4-7.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. Pegem Yayınevi.
- Calof, J. L. & Beamish, P. W. (1995). Adapting to foreign markets : Explaining internationalization, *International Business Review*, 4(2), 115–131.
- Chamanian, S., Uluşan, H., Koyuncuoğlu, A., Muhtaroglu, A., & Külah, H. (2018). An adaptable interface circuit with multistage energy extraction for low-power piezoelectric energy harvesting. *IEEE Transactions on Power Electronics*, 34(3), 2739-2747.
- Chen, J., Zhang, R., & Wu, D. (2018). Equipment maintenance business model innovation for sustainable competitive advantage in the digitalization context: Connotation, types, and measuring. *Sustainability*, 10(11), 3970.
- Chen, W., & Kamal, F. (2016). The impact of information and communication technology adoption on multinational firm boundary decisions. *Journal of International Business Studies*, 47(5), 563–576.

- Chênevert, D., Kilroy, S., & Bosak, J. (2019). The role of change readiness and colleague support in the role stressors and withdrawal behaviors relationship among health care employees. *Journal of Organizational Change Management*, 32(2), 208-223.
- Chong, A. Y., Chan, F. T., Ooi, K. B., & Sim, J. J. (2011). Can Malaysian firms improve organizational/innovation performance via SCM. *Industrial Management & Data Systems*.
- Coviello, N., Kano, L., & Liesch, P. W. (2017). Adapting the Uppsala model to a modern world: Macro context and microfoundations. *Journal of International Business Studies*, 48(9), 1151–1164.
- Creswell, J. W., (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri*. Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage
- Crick, D. & Jones, M. V. (2000). Small high-technology firms and international high- technology markets. *Journal of International Marketing*, 8(2), 63–85.
- De Marco, C. E., Martelli, I., & Di Minin, A. (2020). European SMEs' engagement in open innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 152.
- Denicolai, S., Zucchella, A., & Magnani, G. (2021). Internationalization, digitalization, and sustainability: Are SMEs ready? A survey on synergies and substituting effects among growth paths. *Technological Forecasting and Social Change*, 166.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *Introduction: Disciplining the practice of qualitative research*. Sage.
- Dethine, B., Enjolras, M., & Monticolo, D. (2020). Digitalization and SMEs' export management: Impacts on resources and capabilities. *Technology Innovation Management Review*, 10(4).
- Divrik, B., & Baykal, E. (2022). Uluslararası işletmecilik teorilerine kavramsal bir bakış. *Alanya Akademik Bakış*, 6(1), 1843-1846.
- Eldridge, D., Nisar, T. M., & Torchia, M. (2021). What impact does equity crowdfunding have on SME innovation and growth? *Small Business Economics*, 56(1), 105-120.
- Easterby-Smith, M., Crossan, M., & Nicolini, D. (2000). Organizational learning: debates past, present and future. *Journal of Management Studies*, 37(6), 783-796.
- Eller, R., Alford, P., Kallmünzer, A., & Peters, M. (2020). Antecedents, consequences, and challenges of SMEs digitalization. *Journal of Business Research*, 112, 119-127.
- Falahat, M., Ramayah, T., Soto-Acosta, P., & Lee, Y. Y. (2020). SMEs internationalization: The role of product innovation, market intelligence, pricing and marketing communication capabilities as drivers of SMEs' international performance. *Technological Forecasting and Social Change*, 152.
- Fitzpatrick, P. (2010). In it together: organizational learning through participation in environmental assessment. In Tools, Techniques And Approaches For Sustainability. *Collected Writings in Environmental Assessment Policy and Management* (pp. 267-292).
- Ghobakhloo, M. (2019). Determinants of information and digital technology implementation for smart manufacturing. *International Journal of Production Research*, 1–22.
- Gray, J., & Rumpe, B. (2017). Models for the digital transformation. *Software & Systems Modelling*, 16(2), 307–308.
- Halabi, A. K., Barrett, R., & Dyt, R. (2010). Understanding financial information used to assess small firm performance: An Australian qualitative study, *Qualitative Research in Accounting & Management*, 7(2), 163-179.

- Hannibal, M., & Knight, G. (2018). Additive manufacturing and the global factory: Disruptive technologies and the location of international business. *International Business Review*, 27(6), 1116-1127.
- Hendriarto, P. (2021). Understanding of the role of digitalization to business model and innovation: economics and business review studies. *Linguistics and Culture Review*, 5(S1), 160-173.
- Holland, C. P., & Gutiérrez-Leefmans, M. (2018). A taxonomy of SME e-commerce platforms derived from a market-level analysis. *International Journal of Electronic Commerce*, 22(2), 161-201.
- Hutahayan, B. (2021). The relationships between market orientation, learning orientation, financial literacy, on the knowledge competence, innovation, and performance of small and medium textile industries in Java and Bali. *Asia Pacific Management Review*, 26(1), 39-46.
- Hyett, N., Kenny, A., & Dickson-Swift, V. (2014). Methodology or method? A critical review of qualitative case study reports. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 9(1), 23606.
- Imron, M. A., Munawaroh, U. I., Farida, R. D. M., Paramarta, V., Sunarsi, D., Akbar, I. R., & Masriah, I. (2021). Effect of organizational culture on innovation capability employees in the knowledge sharing perspective: Evidence from digital industries. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 4189-4203.
- Ivanova, I. A., Pulyaeva, V. N., Vlasenko, L. V., Gibadullin, A. A., & Sadridinov, M. I. (2019). Digitalization of organizations: current issues, managerial challenges and socio-economic risks. In *Journal of physics: conference series* 1399(3).
- Jiang, G., Kotabe, M., Zhang, F., Hao, A. W., Paul, J., & Wang, C. L. (2020). The determinants and performance of early internationalizing firms: A literature review and research agenda. *International Business Review*, 29(4), 101662.
- Johanson, J. & Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of the firm: A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. *Journal of International Business Studies*. 8(1), 23–32.
- Johanson, J. & Vahlne, J. E. (2009). The Uppsala internationalization process model revisited: From liability of foreignness to liability of outsidership. *Journal of International Business Studies*, 40(9), 1411–1431.
- Johanson, J. & Mattson L.G. (2015). Internationalisation in industrial systems—a network approach. *Knowledge, Networks and Power*. 111-132.
- Jung, H., Hwang, J., & Kim, B. K. (2018). Does R&D investment increase SME survival during a recession?. *Technological Forecasting and Social Change*, 137, 190-198.
- Kergroach S. (2020) Giving momentum to SME digitalization, *Journal of the International Council for Small Business*, 1,(1), 28-31
- Kim, D., Jean, R. J. B., & Sinkovics, R. R. (2018). Drivers of virtual interfirm integration and its impact on performance in international customer-supplier relationships. *Management International Review*, 58(3), 495–522.
- Kumpikaite V. (2008) Human resource development in learning organization, *Journal of Business Economics and Management*, 9(1), 25-31
- Kutnjak, A., Pihiri, I., & Furjan, M. T. (2019). Digital transformation case studies across industries—literature review. *42nd international convention on information and communication technology, electronics and microelectronics* (1293–1298).
- Lamb, J. J. (2020). Process Digitalisation. Anaerobic digestion: from biomass to biogas.

- Lecerf, M., & Omrani, N. (2019). Internationalization: The impact of information technology and innovation. *Journal of the Knowledge Economy*, 11, 805-824.
- Li, L., Su, F., Zhang, W., & Mao, J. Y. (2018). Digital transformation by SME entrepreneurs: A capability perspective. *Information System Journal*, 28, 1129–1157.
- Lu, J.W. & Beamish, P.W. (2001). The internationalization and performance of SMEs. *Strategic Management Journal*, 22(6), 565-586.
- Macchion, L., Moretto, A.M., Caniato, F., Caridi, M., Danese, P., & Vinelli, A. (2017). International ecommerce for fashion products: What is the relationship with performance? *International Journal of Retail & Distribution Management*, 45(9), 1011- 1031
- Macpherson, A. & Holt R. (2007). Knowledge, Learning and Small Firm Growth: Systematic Review of the Evidence. *Research Policy*, 36(2), 172–192.
- Mahto, R. V., McDowell, W. C., Kudlats, J., & Dunne, T. C. (2018). Learning orientation and performance satisfaction as predictors of small firm innovation: the moderating role of gender. *Group Decision and Negotiation*, 27(3), 375-391.
- Matarazzo, M., Penco, L., Profumo, G., & Quaglia, R. (2021). Digital transformation and customer value creation in Made in Italy SMEs: A dynamic capabilities perspective. *Journal of Business Research*, 123, 642-656.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Neubert, M. (2018). The Impact of Digitalization on the Speed of Internationalization of Lean Global Startups. *Technology Innovation Management Review*, 8(5), 44-54
- Nguyen, H., Newby, M., and Macaulay, M. J. (2015) Information technology adoption in small business: Confirmation of a proposed framework. *Journal of Small Business Management*, 53, 207–227.
- Nguyen, H. (2009). Information technology adoption in SMEs: An integrated framework, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 15(2), 162–186.
- Niemand, T., Rigtering, J. P. C., Kallmünzer, A., Kraus, S., & Maalaoui, A. (2020). Digitalization in the financial industry: A contingency approach of entrepreneurial orientation and strategic vision on digitalization. *European Management Journal*, 39(3), 317-326.
- Osarenkhoe, A., & Fjellström, D. (2021). The Oxymoron of Digitalization: A Resource-Based Perspective. *Journal of Information Technology Research*, 14(4), 1-17.
- Özcan, G. B., Mondragon, A. E. C., & Harindranath, G. (2018). Strategic entry and operational integration of emerging market firms: The case of Cemex, Beko and Tata Steel in the UK. *Journal of Business Research*, 93, 242–254.
- Park, C., Oh, C. H., & Kasim, A. (2017). Market challenges, learning and customer orientation, and innovativeness in IJVs. *International Marketing Review*, 34(6), 945-967.
- Parker, C., & Castleman, T. (2007). New directions for research on SME-eBusiness: insights from an analysis of journal articles from 2003-2006. *Journal of Information Systems and Small Business*, 1(1), 21-40.
- Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative Social Work*, 1(3), 261-283.
- Pereira, C. S., Durão, N., Moreira, F., & Veloso, B. (2022). The Importance of Digital Transformation in International Business. *Sustainability*, 14(2), 834.

- Ramdani, B., Rajab, S., & Kayumovab, M. (2021). Digital innovation in SMEs: A systematic review, synthesis and research agenda. *Information Technology for Development*, 28(1), 1-17.
- Ragin, C. C., & Becker, H. S. (1992). *What is a case?: Exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge University Press
- Rehm, S. V. & Goel, L. (2017). Using information systems to achieve complementarity in SME innovation networks. *Information & Management*, 54(4), 438-451.
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., & Matos, P. (2018). Digital transformation: a literature review and guidelines for future research. In *World conference on information systems and technologies* (411-421).
- Ribeiro-Navarrete, S., Botella-Carrubi, D., Palacios-Marqués, D., & Orero-Blat, M. (2021). The effect of digitalization on business performance: An applied study of KIBS. *Journal of Business Research*, 126, 319-326.
- Quinton, S., Canhoto, A., Molinillo, S., Pera, R., & Budhathoki, T. (2017). Conceptualising a digital orientation: Antecedents of supporting SME performance in the digital economy. *Journal of Strategic Marketing*. 26(5), 427-439, DOI: 10.1080/0965254X.2016.1258004.
- Schneider, M. (2018). Digitalization of production, human capital, and organizational capital. In *The impact of digitalization in the workplace* 39-52.
- Schweizer, R. (2012). The internationalization process of SMEs: A muddling-through process. *Journal of Business Research* 65, 745–51
- Sejjaaka, S., Mindra, R., & Nsereko, I. (2015). Leadership traits and business sustainability in Ugandan SMEs: A qualitative analysis. *International Journal Of Management Science And Business Administration* 10.
- Simsek, Z., & Heavey, C. (2011). The mediating role of knowledge-based capital for corporate entrepreneurship effects on performance: A study of small-to medium-sized firms. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 5(1), 81-100.
- Sommer, L. (2015). Industrial revolution-industry 4.0: Are German manufacturing SMEs the first victims of this revolution?. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 8(5), 1512-1532.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage.
- Strange, R., & Zucchella, A. (2017). Industry 4.0, global value chains and international business. *Multinational Business Review*, 25(3), 174–184.
- Szymura-Tyc, M. (2021). Learning by outward and inward internationalization and the outward/inward innovativeness of firms in Poland. *International Journal of Management and Economics*, 57(1), 44-68.
- Tham, K. W., & Atan, S. A. (2021). SME Readiness Towards Digitalization in Malaysia. *Research in Management of Technology and Business*, 2(1), 361-375.
- Torn, I. A. R., & Vaneker, T. H. (2019). Mass Personalization with Industry 4.0 by SMEs: A concept for collaborative networks. *Procedia manufacturing*, 28, 135-141.
- Vendrell-Herrero, F., Gomes, E., Bustinza, O. F., & Mellahi, K. (2018). Uncovering the role of cross-border strategic alliances and expertise decision centralization in enhancing product-service innovation in MMNEs. *International Business Review*, 27(4), 814-825.
- Verhoef, P. C., Kannan, P. K., & Inman, J. J. (2015). From multi-channel retailing to omni-channel retailing: introduction to the special issue on multi-channel retailing. *Journal of Retailing*, 91(2), 174-181.
- Vukšić, V., Ivančić, L., & Vugec, D. (2018). A Preliminary Literature Review of Digital Transformation Case Studies. *International Journal of Computer and Information Engineering*, 12(9), 737-742.

- Yamin, M., & Sinkovics, R. R. (2006). Online internationalisation, psychic distance reduction and the virtuality trap. *International Business Review, 15*(4), 339-360.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods*. Sage.
- Wang, X., Liao, J., Xia, D., & Chang, T. (2010). The impact of organizational justice on work performance: Mediating effects of organizational commitment and leader-member exchange. *International Journal of Manpower, 31*(6), 660-677.
- Watson IV, G. F., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D., & Palmatier, R. W. (2018). International market entry strategies: Relational, digital, and hybrid approaches. *Journal of International Marketing, 26*(1), 30-60.
- Welch, L. S. & Luostarinen. R. K. (1988). Internationalization: Evolution of a concept. *Journal of General Management, 14*(2), 34-55.
- Wroblewski, J. (2018). Digitalization and Firm Performance: Are Digitally Mature Firms Outperforming Their Peers?. *Lund University School Of Economics And Management*. Masters.

Ek-1

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURULU KARAR FORMU

Değerlendirilen Belgeler	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ/PLANI			
BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU				Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
Karar Bilgileri	Karar No: 106	Tarih:07/10/2021		
	Yukarıda bilgileri verilen Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmanın etik ve bilimsel yönden uygun olduğuna "oy birliği" ile karar verilmiştir.			

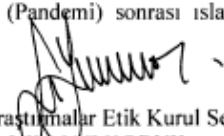
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI	Prof. Dr. Ali BÜYÜKASLAN
---------------------------------------	--------------------------

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
Prof. Dr. Ali BÜYÜKASLAN	İletişim Çalışmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr.Öğr.Üyesi Sinan SEÇKİN	Hukuk	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Doç. Dr. Serhat YÜKSEL	Finans	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi İhsan EKEN	Medya ve Reklam Araştırmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Doç.Dr.Ferah ÇEKİCİ	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur

* :Toplantıda Bulunma

COVID-19 (Pandemi) nedeniyle etik kurul kararında, kurul üyelerimizden uygunluk alınmıştır. Araştırmacı tarafından talep edilirse, COVID-19 (Pandemi) sonrası ıslak imzalı karar formu hazırlanabilir.

 SB Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul Sekreteri
 Çiğdem YILMAZ KORUK

Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences

Yıl:2022, Cilt:4 Sayı:2
Year:2022, Vol:4 Issue:2
NSB, 2022, 4(2), 131-157

NSB

QSS

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.1124736

Atf/Citation: Koçak, T. (2022). Metropol kentte prekarya olgusunun göçmen karşıtlığına etkisi: Fatih ilçesi örneği. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(2), 131-157. <https://doi.org/10.47105/nsb.1124736>

Metropol Kentte Prekarya Olgusunun Göçmen Karşıtlığına Etkisi: Fatih İlçesi Örneği*

^aTuğba Koçak¹

^a *Yüksek lisans Öğrencisi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye*

Öz

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş ile başlayan göç dalgasının 11.yılında Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacı sayısı 4 milyona yaklaşmıştır. Emek piyasasına kayıtdışı dahil olmaları sebebiyle “ucuz işgücü” konumunda olan Suriyeliler işverenler için bir tercih sebebi olmaktadır. Esnek istihdamın yaygınlaşması, metropol kentlerde rekabetin artması ve yaşam şartlarının zorlaşması, güvencesiz istihdam edilen bireyleri toplumda ikincil konumda olan göçmenleri suçlamaya itmektedir. Suriyeliler hem güvencesiz ve kötü şartlarda çalışarak prekarya olgusunun bir parçası olurken hem de iş piyasasında tercih edilmeleri nedeniyle yerliler tarafından suçlanmakta ve tehdit olarak gösterilmektedir. Bu araştırma prekaryal çalışma biçiminin içinde yer alan bireylerin, Suriyelilere yönelik tutumunu incelemek ve prekaryal emeğin göçmen karşıtlığında ne derece etkili olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma nicel ve nitel yöntem birlikte kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın nicel boyutunda Fatih ilçesinde geçici, güvencesiz ve güvenceli çalışan 154 bireye anket uygulanmış olup, araştırmanın nitel boyutunda yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak 9 işçi ve 4 işveren ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen nicel veriler SPSS programıyla analiz edilmiş olup betimsel ve regresyon analizlerine yer verilmiştir. Nitel veriler içerik analizi yöntemiyle, elde edilen temalar kapsamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda prekaryal çalışma biçiminin göçmen karşıtlığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak Fatih ilçesindeki yaşanan olumsuz değişim ve kayıtdışı çalışmanın engellenmesine yönelik güvenli ve güvencesiz istihdam edilen bireylerin benzer tutumlara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Prekarya, güvencesizlik, prekaryal emek, göçmen karşıtlığı, Suriyeli göçmenler, metropolde yaşam

*Çalışma, yazarın Yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır. This study was adapted from the author’s Master thesis.

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Tuğba Koçak, tugba.kocak@istanbulticaret.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9333-8507

Gönderim Tarihi/Received:01.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted:21.07.2022

Yayınlanma Tarihi/Published:31.12.2022

The Effect of Precariat Phenomenon on the Anti-Immigration Attitudes in Metropolitan City: The Example of Fatih District

Extended Summary

Migration is both a phenomenon as old as human history and an ongoing global problem. In the 11th year of the Migration Wave which took place in 2011 with the civil war in Syria, the number of Syrian refugees living in Turkey has approached 4 million. Fatih district, in Istanbul, maintains its feature of being the second district where Syrians live the most in Turkey. Within the tourist-intensive circulation and cosmopolitan structure of the Fatih district, Syrians have got a foothold for themselves and are clustered in certain places. Syrians, who are included in the workforce from the bottom of the labor pyramid, constitute an essential component of informal employment. Therefore, Syrians are in a position of "inexpensive labor force" due to their informal participation in the labor market, which is the reason for them being preferred by employers. The spread of flexible employment, increased competition in metropolitan cities, and cost of living push individuals with precarious employment to blame immigrants, who are in a secondary position in society. While Syrians are part of the precariat phenomenon by working in precarious and bad conditions, they are also blamed and presented as a threat by the locals because of being preferred in the job market by employers. This research aims to examine the attitudes of individuals in the precarious work toward Syrians and to determine how effective precarious labor is in anti-immigrant opposition.

This study, which aims to measure the effect of precarious labor in the labor market on anti-immigration attitudes and to reveal how effective it is on the attitude towards immigrants, was carried out using quantitative and qualitative methods. While designing the quantitative dimension of the research, a non-random sampling method was used and a questionnaire was administered to 154 people. The criterion determined in reaching qualitative and quantitative data in the field part of the research were as follows; The validity that the participants in the sample reside in the Fatih district and work in temporary and precarious jobs. To make a comparative analysis of quantitative data, full-time workers and individuals with work assurance were included in the sample. The purposive sampling method was used in the selection of the sample in the qualitative phase.

Interviews were conducted with 9 workers and 4 employers using a semi-structured interview form. Due to the shortage of female employees and business owners, male participants constitute the majority. Before preparing the questionnaire and interview form, a literature review was conducted. The expert evaluation was conducted for the content validity of the questionnaire. Opinions were received from 5 experts for the content validity of the questionnaire and the interview form. Descriptive and regression analyzes of quantitative data were performed using the SPSS program. Qualitative data were analyzed using thematic analysis.

The majority, 44.2% (68) of the participants think that the most important reason for temporary-not secured work is "desperation". 53.9% of the participants are not members of a union. When the participants, who are members of the union or not, are examined, 28.6% (44) of the participants do not trust the union. Precarious labor has a low rate of membership and trust in unions. Regarding the change in the Fatih district, 26.6% of the participants classified it as "very negative". 84.5% of the respondents stated that they are against the Syrians being granted Turkish citizenship. The rate of those who agree with the idea that Turkish citizenship should be obtained is 7.7%. Precarious labor is against the immigrants obtaining citizenship. Syrians partnering with the labor of local workers, Syrians taking away their jobs from Turkish citizens because they work cheaper, I do not want to be neighbors with Syrians, thinking that Fatih district has become Arabized, thinking that Fatih district has become unsafe" was found to have a significant

effect. However, the way of working has a significant effect on the propositions of "I don't want to be neighbors with Syrians, I feel uncomfortable when Arabic is spoken in my neighborhood and other public places, Syrians complicate living conditions in Istanbul". Precarious workers think that the clustering of Syrians in the Fatih district causes spatial alienation. Nonetheless, not secured workers think that the identity of the Fatih district has changed and it has become Arabized. Precarious workers complain about the presence of Syrians in public areas and approve of anger and violence against Syrians. However, employers stated that they are against violence. Both workers and employers think that Syrians have made a negative change in the Fatih district. Workers believe that the clustering of Syrians in Fatih and the ties they form will pose a threat for future harmony in the neighborhood.

Eventually, Syrians are cited by these not secured workers as the cause of local youth unemployment and delinquency. It is seen that the unregistered and cheaper work of Syrians in the labor market creates a disadvantage for precarious workers. Both workers and employers stated that they do not approve of the unregistered work of immigrants. Workers and employers have similar thoughts on the fact that Syrians take part in the labor of local workers. Nevertheless, unlike workers, employers think that employers in the labor market employ immigrants with the desire to make a profit and that the state is inadequate at the point of control. Both precarious workers and employers stated that informal work cannot be prevented.

As a result of the research, the precarious labor had a significant effect on anti-immigrant sentiments. However, there was no significant difference between the securely and insecurely employed people regarding the change in the Fatih district. Locals, on the other hand, think that Fatih has changed negatively with the arrival of immigrants. In addition, the fact that Syrians cause changes in the real estate market in Istanbul due to their crowded families affects the attitudes of the locals. In Turkey, one out of every three people works informally and one out of every four young people is unemployed. Individuals continue to work informally to maintain their essential activities, hence, staying in insecurity for a longer period. In the interviews conducted with employers, no anger or hatred reaction against Syrians was experienced. Moreover, considering that one million Syrian children will start working in the next ten years, will cause the labor market employees, who are in a secure position, to lose their positions, in the future. These two groups, which are included in the precarious classification, may go beyond the rivalry and create new conflicts in the future. The discrimination, anger, hatred, and violence they see not only from the locals but also the society may lead turn refugees into a marginal group.

Keywords: Precariat, insecurity, precariatization in the labor market, anti-immigration, Syrian immigrants, life in the metropolis

Giriş

Küreselleşme olgusu tüm dünyada geleneksel anlamda kabul edilen sınıf yapısını dağıtmış ve emek piyasasını parçalı bir yapıya dönüştürmüştür (Standing, 2014, s. 33-35). Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden biri vasıflı ve yetenekli insanların “ucuz iş gücü” olarak değerlendirilmesidir (Çağlayan, 2006, s. 78). Küreselleşmeyle birlikte neoliberal ekonomi politikalarının güç kazandığı bu dönemde esnek çalışmanın yaygınlaşması, sendikaların güç kaybetmesi, beraberinde sosyal hakların zayıflaması ve emek piyasasında yer alan bireylere dezavantaj oluşturan durumların meydana gelmesi küreselleşmenin tartışılmasına sebep olmuştur. Uluslararası rekabetin yükselmesi ve işgücü piyasasının bağımlı olması işgücündeki arzı dönüştürerek ücretlendirme ve çalışma biçimlerini olumsuz yönde etkilemiştir (Gündoğan, 2007, s.19-22). Küreselleşme klasik anlamdaki sınıf yapısını dağıtmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren “enformel” çalışma biçimi tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Emek piyasasında emeğin karşılığı “ücretli ve maaşlı” olarak ayrılmaktadır. Ücretliler yaptığı işin karşılığında bir ücret alırken maaşlılar hem verdikleri hizmete yönelik hem de geleceğe yönelik bir güvence sağlarlar (Standing, 2014, s. 23). Güvencesiz çalışmanın tanımı 1985 yılına dayanmaktadır. Neoliberal politikaların uygulamasına yönelik etkiler hissedildiği 1985 yılında çalışma biçimi de değişmeye başlamıştır. OECD ve ILO’nun” güvencesiz istihdam (precarious employment) ve güvencesiz çalışma (precarious work) kavramlarını ele almasıyla birlikte çalışmalar yapılmış ve literatürde tartışılmıştır (Savul, 2008, s. 126-127).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Prekarya Kavramı

Harvey küresel kentlerde fabrikaların eksildiğini ve klasik anlamdaki “işçi statüsünün” kayb olduğunu belirtmektedir. Kent yaşamının içinde üretim genellikle güvencesiz ve ucuz emek tarafından karşılanmaktadır. Geleceği belirsiz olan güvencesiz “prekarya” proleteryanın yerine geçmektedir (Harvey, 2013, s.34). Prekarya tanımlanmış bir sınıf değildir. Standing prekaryanın “henüz biçimlenme sürecinde olan bir sınıf” olduğunu belirtmektedir (Standing, 2014, s. 83). Prekarya “precerious” ve proleterya kavramlarının birleşimiyle oluşturulmuş bir kavramdır. Fransız sosyolojisinde “précarité” kavramı yoksullukla bağdaştırılan bir kavram olarak literatüre geçmiştir. 1970’li yılların sonuna kadar istihdamda güvencesizlik yoktur (Barbier, 2004, s. 5). 1998 yılında Pierre Bourdieu “précarité’nin her yerde” olduğunu vurgulamıştır. Böylelikle prekaryal çalışma biçimi, iş dünyasındaki belirsizliğe işaret eden bir kavram olmuştur. 2000’li yılların başlangıcında Avrupa’da güvencesiz çalışma hayatına karşı düzenlenen mücadelenin sonunda ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2012, s. 234). Bourdieu (1998), Foucault, Habermas, Hardt ve Negri (2000) güvencesizliği ele alan entelektüellerdendir (Standing, 2014, s. 13).

Sosyolojik kuramcılarının analizlerinde “güvencesizlik” kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Giddens (1991) “ontolojik güvencesizlik” kavramı, Beck (1992, 2000) “risk toplumu” kavramı ve Bauman (2000) “akışkan modernite” kavramı ile modern yaşamdaki güvencesizliği açıklamışlardır (Kalleberg & Vallas, 2018, s. 3). Ancak prekarya kavramının gelişmesine katkı sağlayan Guy Standing olmuştur.

Önemli toplumsal dönüşümler çoğunlukla “sınıf temelli” olmuş ve dezavantajlı gruplar, dönemin koşullarında kendilerini istismar eden ve haksız çıkar sağlayan gruplarla mücadele etmiştir. Mücadele genellikle üretim sisteminin ana kaynaklarının kontrolü ve kullanımı üzerine gerçekleşmekteydi. Ancak Standing’e göre prekaryanın parçalı yapısı ve farklı toplumsal grupları içine alan yapısından dolayı mücadele edilecek sistemin kaynaklarına dair bir fikri yoktur (Standing, 2014, s. 13).

Prekaryal Emek

Alex Foti’ye göre güvencesizlik evreni şöyledir; (i) göçmenler, (ii) işsizler, (iii) çalışma ücreti kazananlar, (iv) stajyerler, (v) işten çıkarılanlar, (vi) sözleşmeli çalışanlar, (vii) serbest çalışanlar, (viii) geçici personeller, (ix) kısa süreli yarı zamanlı çalışanlar, (x) uzun süreli geçici tam zamanlı çalışanlar (Foti, 2017, s. 35). Çalışan bireylerin “güvencesiz” olması prekaryanın önemli göstergelerinden biridir. Prekaryanın kapsamı incelendiğinde; elde edilen kazancın diğer gruplardan farklı olması ve bir güvence sağlamamasıdır. Prekaryaya dahil olan bireyler yalnızca kazancının düzeyi değil gündelik yaşamın içinde sosyal çevrelerinden destek görmemektedir. Bununla birlikte herhangi bir şirket ya da devlet eliyle gelirini destekleyecek bir kaynağa sahip değildir. Prekaryal emeğe dahil olan bireylerde çalışma hayatına dayalı bir “kimlik” yoktur. Düzenli kuralları olan bir mesleki topluluğa üye olmadıkları gibi bir meslek grubunun dayanışmasından da yoksundurlar. Bu nedenle prekarya iş üzerine inşa edilmiş olan emek topluluğuna kendini ait hissetmez. Yeterli beceri ve mesleki yetkinliğe sahip olsalar da mesleki bir künyeleri yoktur. Prekaryanın diğer önemli göstergesi de anksiyete ve kaygı içinde yaşamaktır (Standing, 2014, s. 27-29).

Güvencesiz çalışan bireylerin hem gelirleri hem de çalışma saatleri belirsiz ve öngörülemezdir. Standart çalışma saatlerinden fazla çalışma ve ertesi gün işsiz kalma gibi durumlarla karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte önemli bir bölümü yirmi ve otuz yaş aralığındaki farklı etnik kökene mensup bireylerden oluşmaktadır. “Koşullu istihdamda” yer alan y ve z kuşağı güvencesiz kuşağı oluşturmaktadır. Güvencesiz istihdam edilen bireyler siyasette temsil edilmedikleri gibi, hayatta kalmak ve yaşama tutunmak için verdikleri mücadele, bireyleri stresli bir hayata sürüklemekte ve bu stres ev yaşamlarına da yansımaktadır (Foti, 2017, s. 9-11). Prekaryaya mensup bireyler çalıştıkları işlerde derinleşmedikleri ve uzun süreli çalışmadıkları için uzmanlık kazanamazlar. Yaptıkları işte yükselememeleri, güvencesiz bireylerin “sosyal hareketlilik” yaşama ihtimalini azaltmaktadır (Standing, 2014, s. 47). Türkiye neoliberalizmin ikinci dalgası olarak kabul edilen 2000’li yıllar itibariyle, Türkiye’de güvencesiz çalışma biçimi yaygınlaşmaya başlamıştır. 2003 yılında 4857 sayılı iş yasasının kabul edilmesiyle birlikte özel sektörde kısmi, geçici, sözleşmeli çalışma biçimi hukuken tanımlanmış ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması amaçlanmıştır (Oğuz, 2012, s. 229-230). Kayıtdışı ekonomi, belgesiz bir biçimde alım-satım kazancı elde etme ve işçi çalıştırmak gibi gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin devletten veya ilgili kurumdan gizlenerek ekonomik verilerin dışına taşınmasıdır (Altuğ, 1999, s. 2). 1995 yılında istihdam edilen nüfusun %46,9’u kayıtdışı istihdam edilirken bunların %70,1’i tarım, %29,9’u ise tarım dışı alanlarda olmaktadır. 2006 yılına gelindiğinde istihdam edilen nüfusun kayıtdışı çalışanlara oranı %50,5’e ulaşmıştır. Ancak tarımdaki oran %52’ye düşmüştür (Mütevellioglu & Işık, 2009, s. 184).

Kırsaldan kente devam eden göç, tarım oranlarındaki azalmada önemli bir etkiye sahiptir. 2020 yılında Türkiye’de 15-64 yaş arasındaki bireylerin işgücüne katılımı %56,4 istihdam oranı %48,8, işsizlik oranı ise 13,5 olmuştur. Bununla birlikte 15 yaş ve üzeri kayıtdışı çalışanların oranı %20,6’dır. 2020 yılı istihdam verilerinde Türkiye’de her üç kişiden birinin kayıtdışı istihdam edildiği görülmektedir (TUİK, 2021). Kayıtdışı çalışmak, uzun süreli kayıtdışı çalışmayı yaygınlaştırmakla birlikte, kente gelenlerin yetenek ve becerilerini kullanmada hatta mesleki alanda ilerlemelerini engellemektedir. Düşük ücretle, geçici ve vasıfsız işlerde çalışmak bireylerin özgüvenini olumsuz etkilemekte, toplumsal anlamda dışlanmasına ve yoksullaşmasına neden olmaktadır (Mütevellioglu & Işık, 2009, s. 181). İstanbul Planlama Ajansı (2021) 2020’de başlayan küresel salgınla birlikte geçici güvencesiz şartlarda eşit olmayan ücretlendirmeye kayıtdışı çalışan ve sosyal güvenceden mahrum olan bireylerin sayısında artış olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte geçici güvencesiz çalışanların %94,6’sının bir sendikaya üye olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Türkiye’de kayıt dışı istihdamın temel bir istihdam alanına doğru geçtiği gözlenmektedir. Kayıtdışı istihdamın geçici olmak yerine kalıcı kayıtdışı bir istihdam biçimine dönüşmektedir. Küresel ekonomiye uyum sağlamaya çalışan ülkeler, çalışanlara kayıtdışı istihdam alanı temin etmektedir (Lordoğlu, 2005, s. 58).

Göçmenlerin Emek Piyasasına Etkisi

Standing’e vergi temelli ve ortalama gelire sahip olanları kapsayan “gelir vergisine” dayalı bir vergi sistemi içinde toplumun yabancıları olanlara ve göçmenlere yönelik düşmanlık artmaktadır. Vergiye tabi olanların, vergiden muaf olan göçmenler için hissettikleri ırkı esas alan bir ön yargı olmaktan daha fazlasıdır. Bu nedenle toplumda göçmenlere yönelik gerilim artmaktadır (Standing, 2014, s. 193). Mülteci ve sığınmacıların karşı karşıya olduğu, normalin üzerinde olan yabancılara güvensizliğin ve öfkenin bir nedeni de prekaryaya seslenen; sahip olduklarını ve toplum içindeki konumunu korumaya çalışan ya da bu konumu hiç elde edememiş insanlardır (Bauman, 2016, s. 19).

İşgücü piyasasının bölünmesi gelişmiş ülkelerde yaşandığı bilinmektedir. Göçün küreselleşmesiyle birlikte göçmen ile vatandaşlar arasındaki fark açılmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 265). Göçmenler işgücü piyasasında “arz fazlasını” ifade etmektedir. Göçmenler emek piyasasındaki yerlilerin tamamının olmasa da bir kısmının yerlerine geçmektedir (Ceritoğlu, vd., 2015, s. 2). Göçmenler gittikleri ülkede başta dil olmak üzere karşılaştıkları engellerden ötürü beden gücü gerektiren ve statüsü yerliler tarafından talep edilmeyen işlerde düşük ücretlerle çalışırlar. Bununla birlikte göçmenler genellikle yarı zamanlı, kısa süreli ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Standing’e göre bu durum rastlantısal değil oluşturulmuş sistematik bir düzendir (Standing, 2014, s. 192). Suriyeli sığınmacılara diğer göçmen gruplardan farklı olarak “Geçici Koruma” statüsü verilmiştir. Bu statü göçmenlere bazı temel hakları sağlasa da konumları itibariyle “geçici” olmaları sığınmacıları belirsiz bir hayata sürüklemektedir (Rittersberger-Tılıç & Bal, 2019, s. 28). Yabancılar hayatta kalmak ve yaşamsal faaliyetlerine devam edebilmek için güvencesiz ve kayıtdışı olarak emek piyasasına katılmakta ve kötü koşulların içinde çalışma hayatına devam etmektedirler. Suriyeliler

“tekstil, gıda, inşaat” gibi meslek alanlarında nitelik ve yeteneğe dayanmayan “ucuz iş gücünün” olduğu sektörlerde istihdam edilmektedir (Doğan vd., 2021, s. 57).

Emek piyasasının tabanından işgücüne dahil olan Suriyeliler kayıtdışı çalışmanın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Yerel toplumun çoğalan kaygıları ve yabancılaşma duygusu toplumun ötekisini oluşturan göçmenleri suçlamaya itmektedir. Ülkelerindeki iç savaş bittiğinde geri döneceği düşünülen Suriyelilerin plansız bir biçimde Türkiye’ye yerleşmesi ve kayıtdışı olarak emek piyasasına eklenmeleri yerlilerin öfkesini artırmaktadır. Refahtan pay alamayan ve güvenceli bir işte çalışmayan yerel toplum göçmenleri işlerini elinden almakla suçlamaktadır.

Gündelik yaşamın içinde birbiriyle etkileşim halinde olan insanlar yabancıların varlığıyla kaygı duymaya eğilimlidir. Kitlesele olarak göç eden yabancılar yalnızca varlığıyla yerlilerin değerlerine zarar verebilir. Sokakta, caddede ya da işyerinde bu bir arada olma hali ve birbirini tanıyan, bilen insanların davranışları “bilinmezlikten ötürü” yabancıya verilecek tepkiler kısıtlıdır. Bu nedenle yabancıların varlığı “korku ve endişeye” sebep olmaktadır (Bauman, 2016, s. 14). Suriyelilerin “geçici” olarak algılanması göçmen bireylerin entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. İç savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan ve “yardıma muhtaç” olarak algılanan Suriyeliler zaman içinde toplum tarafından “öcü mülteciler (boogie refugees) ve ekonomik mülteciler” olarak değerlendirilmiş ve yerliler tarafından “tehdit” olarak algılanmaya başlanmıştır (Rittersberger -Tılıç & Bal, 2019, s. 28-30). “Tehdit” algısı çoğaldıkça Suriyeli sığınmacılara yönelik tepki derecesi de artmakta ve toplumda tehdit olarak görülme ihtimalleri yükselmektedir (Doğan vd., 2021, s. 61). Irkçılık bireyin “renge ve etnik kökenine” ilişkin toplumda temel hak ve hürriyetlerden yararlanmasına engel olmak ya da sınırlamak maksadıysa ayrımcılık yapmak ve dışlamak olarak tanımlanabilir. Yabancı düşmanlığı (xenophobia) “dışarıdan gelmesi ve yabancı olması nedeniyle” bireyin yaşadığı yerde, kabul görmemesi, reddedilmesi ve dışlanması olarak tanımlanabilir. Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık arasında anlamlı bir bağ vardır (IOM, 2013, s. 42-97). Yabancı düşmanlığı, yabancı olarak tanımlanan gruba “yabancı” olması gerekçesiyle gösterilen farklı davranış biçimiyken; ırkçılık, yabancıların dış görünümündeki farklılıklara yönelik ayrımcı bir davranış biçimidir. Irkçılık, yabancı düşmanlığının en ileri boyutu olarak ifade edilebilir (Özmete, Yıldırım & Duru, 2018, s. 193). Göçmenler gittikleri ülkede ekonomik ve sosyal güvencesizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Tüm dünyada göçmenlerin ve mültecilerin sınır dışı edilmemelerine yönelik duyarlılık gittikçe zayıflamaktadır. Pek çok ülkenin vatandaşları göçmenlere yönelik denetimlerin artırılmasını onaylamakta ve göçmenlere yönelik düşmanca bir davranış sergilemektedir (Standing, 2014, s. 160). Mevcut mevzuat yabancı bireylerin çalışma hayatına yönelik sorunları çözmekte yetersizdir (Koç vd., 2016, s. 88).

Göçmenlerin gittikleri ülkede ayrımcılığa maruz kaldığı, vatandaşlık aldıklarında dahi yerliler tarafından dışlandıkları bilinmektedir. Ancak Türkiye’de yabancı düşmanlığının artması çok hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Yabancı düşmanlığı ekonomik temelli endişeler nedeniyle artmaktadır. Sığınmacı statüsünde olan Suriyelilerin çoğalan nüfusları, Türkiye’nin göçmenlere yönelik kalıcı bir iç politika üretmemesi yerel toplumun tehdit algısını çoğaltmakta ve göçmen karşıtlığının derecesini artırmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar emek piyasasındaki bölünmeden sorumlu tutulmaktadır. Konumu itibariyle prekaryaya dâhil olan göçmenler hem geçici güvencesiz şartlarda çalışmakta hem de yerliler tarafından işlerinin alınmasıyla suçlanmaktadır.

Yapılan çalışmalar Türkiye’de yabancı düşmanlığının arttığını göstermektedir. Yabancılara yönelik “kaygı ve korku” derecesi de yüksektir (Özmete, Yıldırım & Duru, 2018, s. 205). Yabancılara yönelik korku psikolojik temelli olarak değerlendirilse de yabancı düşmanlığına dönüştüğünde farklı politikaların üretilmesi gerekmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 260). Yabancı düşmanlığıyla karşı karşıya olan yabancılar kendi etnik kökenleriyle olan bağlarını güçlendirecek ve içinde oldukları topluma entegrasyonları zorlaşacaktır (Güngör, 2017, s. 212). Emek piyasasının bölünmesi göç edenleri içine alacak bir biçimde bazı grupların marjinalleşmesine neden olmaktadır. Bu bölünme hem kurumsal hem de davranışsal ırkçılığa neden olur. Yasal bir statüyle “misafir işçi” alan ve bu işçilerin haklarını kısıtlayarak ayrımcılık yapan ülkelerde uygulanmaktadır. Pek çok yabancı mevcut statüsü nedeniyle “kırılgandır”. Kazandığı ücret ve çalışma koşullarının kötüye gideceği endişesiyle yerli işçiler yabancı işçilere karşı öfke duyacaktır. Bu öfke toplumsal nedenlerden dolayı yabancı işçilere hissedilen öfkeyle bir araya geldiğinde tehlikeli bir biçimde ırkçılıkla sonuçlanabilir (Castles & Miller, 2008, s. 265-277).

İstanbul’daki Suriyeli Nüfus

Grafik 1.

Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Türkiye’de kayıtlı olan Suriyeli sayısı 2022 Mayıs ayı itibariyle 3.763.211’tür. İstanbul Türkiye’de en çok Suriyelinin (543.364) yaşadığı şehirdir. Farklı illerde ikamet etmekte olan Suriyeli nüfusunun en yüksek olduğu il İstanbul olmuştur. Metropol kent olan İstanbul’un il nüfusunun (16.384.264), kayıtlı Suriyeli nüfusuna (543.364) oranı yüzde 3,32’dir (GİGM, 2022). İstanbul’da yaşayan Suriyeli nüfusu bir şehrin ortalama nüfusundan daha fazladır (Çoban, 2018, s. 203).

2021 yılının sonunda kayıtlı 3.734.874 Suriyeli sığınmacıların cinsiyet dağılımı 2.008.959’u erkek, 1.725.915’i kadındır. Suriyelilerin yaş dağılımı incelendiğinde sığınmacıların toplam nüfusunun %12,29’u

0-4 yaş (510.775), %14.23'ü 5-9 yaş (570.876) aralığındaki bireyler olduğu görülmektedir. On yılı aşkın bir süredir Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların bu süreç içerisinde 1 milyondan fazla bebek dünyaya gelmiştir (GİGM, 2021). Türkiye farklı dönemlerde göç hareketliliğinin yaşandığı bir göç ülkesidir. Kalıcı, uygulanabilir bir göç politikası olmadığı gerçeği, ülkenin göç tarihinden görülebilmektedir (Aslantürk & Tunç, 2018, s. 19). Günümüzde İstanbul'un toplumsal yapısı değerlendirildiğinde bir göçmen kenti olduğu söylenebilir. 2000 yılında İstanbul'da yaşayan bireylerin yüzde 63'ü "İstanbul'da doğmadığını" belirtmiştir (Biehl, 2012, s. 86-87).

İstanbul Türkiye'nin hem en büyük hem de en varlıklı şehridir. Ancak son yıllarda daha fazla sayıda göç almaya başlamış, geçici süre bulunan turistlerin yanında çalışmak, yaşama tutunmak isteyen düzenli-düzensiz göçmenlerin geldiği bir şehre dönüşmüştür. Bununla birlikte Avrupa göç etmek isteyen göçmenler için transit geçiş noktası haline gelmiştir. Göçmenleri Türkiye'ye çeken yüzde 50 oranında genişleyen kayıt dışı ekonomidir. Devletin emek piyasasına denetim kontrol etmede yetersiz elverişsiz olması İstanbul gibi bir metropolde görülmektedir. Bilhassa ev içi hizmet, eğlence, turizm gibi emek yoğun sektörlerde kayıt dışı çalışmayı denetimleri uygulamak ve kontrol etmek oldukça güçtür. İstanbul'un sahip olduğu sosyal yapıda göçmenleri şehre çekmektedir (Biehl, 2012, s. 77-82).

Şehir içerdiği olanaklarla bireylerin kendine özgü yeteneklerini geliştirme imkânı bulabildiği mekânlardır. Şehir bireylere yeteneklerini gösterebilmek için bir pazar sunar. Bireyler bu sayede rekabet edebilir ve en başarılı olduğunu düşündüğü alanlarda seçim yapabilir (Park, 2016, s. 49). Metropol ise siyasi, sosyal, kültürel yapılarla aynı anda dönüşümü meydana getirmektedir (Öncü & Weyland, 2016, s. 11). İstanbul'un kent kimliği 1980'lerden buyana neoliberalizmin etkisiyle dönüşen eşitsizliklerin arttığı, yoksulluğun yaygınlaştığı ve sosyal hizmetlere düşük gelir gruplarının erişemediği ve metropolün en belirgin özelliklerinde olan "dışarı yayılan" bir mekândır (Kurt, 2012, s. 86). Sosyal ve kültürel yapıya hâkimiyetiyle birlikte kent aynı zamanda yoğun ekonomik faaliyetlerin merkezi konumundadır. Ekonomik alanda yaşanan gelişmeler siyasi, toplumsal ve kültürel alanı etkilemiştir. Modern kapitalizmle birlikte ortaya çıkan araçlar yaşamı tümüyle değiştirmiştir ve bu değişim sosyo-kültürel yapıya da yansımıştır (Harvey, 1999; akt. Kurt, 2012, s. 85).

Kentin iktidar dinamikleriyle form kazanan kültürel aidiyetler gündelik hayatta "biz ve ötekiler" arasında mesafelerle korunmakta ve devamlılık kazanmaktadır. Çağdaş metropollerde "melez kültürler" yayıldıkça sınıf, etnik köken, din, gibi toplumsal ve kültürel aidiyetler arasında mesafeleri tanımlayan farklılıkların muhafaza edilmesi daha belirgin bir iktidar mücadelesine dönüşmektedir. Metropolün yapısı sosyal, kültürel, politik gibi farklı alanlardaki sınır mücadelesi aracılığıyla biçimlenmektedir. (Öncü & Weyland, 2016). Küreselleşmeyle birlikte İstanbul sosyal ve mekânsal olarak bölünmelerle birlikte gelen olumsuzlukların gerçekleştiği bir mekân olarak değerlendirilmektedir (Yaylı, 2012, s. 350).

Aralık 2021 itibariyle (15-59 yaş) aralığında olan Suriyeli erkek sayısı 1.117.852'dir (GİGM, 2022). Suriyeli sığınmacılar planlı bir şekilde emek piyasasına kazandırıldığında ekonomiye fayda sağlayabilir. Ancak bu gerçekleşmediği takdirde toplumda yeni sorunlara yol açacaktır (Duruel, 2017, s. 209). Suriyeli

sığınmacıların Türkiye ekonomisine katılmaları iş piyasasında yerliler ile göçmenler arasındaki rekabeti artıracığı öngörülmektedir (Doğan vd., 2021, s. 57). Bununla birlikte yakın bir gelecekte güvencesiz istihdamın içinde yer alan bireylerde özellikle genç nüfusta depresyon ve sosyal dışlanma gibi yeni problemler görülmesi öngörülmektedir (Foti, 2017, s. 11).

Emek piyasasında yer alan bireylerin temel sosyal haklarının işveren açısından maliyet oluşturması geçici güvencesiz çalışma biçiminin hızla yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Hali hazırda bekleyen ve sosyal hakların getirdiği yükümlülükleri taşımayan “yedek göçmen emeği” işverenler tarafından avantajlı bir tercih olmakla birlikte ilerleyen yıllarda artan göçmen nüfusuyla istihdam sürekliliği olan, geliri ve geleceği güvenceli olan bireylerin konumunu tehdit edeceği düşünülmektedir. Bu nedenle konumunu muhafaza eden ve güvenli istihdamın içinde olan bireylerin “kaygı ve tehdit algısı” nedeniyle göçmenlere yönelik tutumunun olumsuz yönde değişeceği düşünülmektedir. Çalışmanın literatüre katkısı çok yönlü olmuştur. İlk olarak dağınık bir yapıda prekaryal emeğin çalışma hayatında bireylerde bıraktığı izlere odaklanmıştır. İkinci olarak prekaryal emeğin göçmenlere yönelik tutumunu incelemiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma yöntemi, örneklem ve çalışma grubu ve veri toplama analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Araştırma deseni

Emek piyasasındaki prekaryal emeğin göçmen karşıtlığına etkisini ölçmeyi amaçlayan bu çalışma nicel ve nitel yöntem birlikte kullanılarak yürütülmüştür. Çalışmanın nicel boyutunda araştırma yöntemlerinden anket, nitel boyutunda ise görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çoklu yöntem kullanımı araştırmayı farklı bir bakış açısından inceleyerek, daha güçlü verilere ulaşma imkânı sağlamaktadır (Böke, 2009, s. 413).

Çalışma Grubu

Araştırmanın nicel boyutu tasarlanırken tesadüfi olmayan örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tesadüfi olmayan örnekleme yönteminde araştırma evreninin içinden katılımcıların seçilmesi bilinmeyen bir ihtimale dayanmaktadır. Katılımcının evrenin içinden seçilme ihtimali evrenin temsil etme kabiliyetine ilişkin olarak mutlak, güvenilir bir bilgi sunmamaktadır. Bu nedenle evrenin içindeki bireylere ulaşılma imkânı ya da evrenin içindeki bireylerin yer aldığı bir listeyi oluşturma olanağı bulunmamaktadır. Araştırma evreninin büyük olması ve evrenin içindeki bireylerin belirli kriterleri taşımaları halinde olasılıklı olmayan örneklem yöntemi uygulanması elverişli olmaktadır (Böke, 2009, s. 122). Araştırmanın nicel boyutunda 154 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın saha kısmında nitel ve nicel verilere ulaşmada belirlenen kriter; örneklemin içinde yer alan katılımcıların Fatih ilçesinde ikamet etmesi ile geçici ve güvencesiz bir işte çalışıyor olmasıdır. Nicel verilerde karşılaştırmalı analizin yapılabilmesi için tam zamanlı ve güvenceli çalışan bireylerde örneklemin içine dâhil edilmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda örneklemin seçilmesinde amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı ya da yargıya dayanan örnekleme yönteminde

araştırmaya katılacak kişiler evrenin içinden belirli kriterlere sahip olduğu için seçilmektedir (Böke, 2009, s. 125).

Görüşme yapılan yerlerde kadın işçi ve işyeri sahiplerinin olmaması sebebiyle cinsiyet dağılımında erkek katılımcılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Nitel verilerin analizinde katılımcıların verdiği yanıtlar, K1, İ1 şeklinde kısaltılmıştır. İşçi katılımcıların sorulara verdiği yanıtlar “K” harfi, işveren katılımcıların yanıtları ise “İ” harfiyle kodlanmıştır. Belirtilen kodlarla gösterilen rakamlar, araştırma sürecinde yapılan görüşmelerin sıralamasını ifade etmektedir.

Tablo 1.

Görüşmeye Katılanlar İşçilere İlişkin Demografik Bilgiler

İsim	Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Fatih'te Oturma Süresi	Çalışma Süresi (Yıl)	Gelir (TL)
G. İ	K1	Kadın	30	Bekâr	Üniversite	26	6	2600
H. G	K2	Erkek	51	Evli	Lise	51	32	3000
A.R. Ç	K3	Erkek	52	Bekâr	İlkokul	52	27	3000
M.E. U	K4	Erkek	28	Bekâr	Lise	28	7	2500
S. A	K5	Kadın	32	Bekâr	Üniversite	32	9	2800
M.S	K6	Erkek	59	Evli	Lise	24	25	2700
A. B	K7	Erkek	38	Evli	İlkokul	26	23	2000

Tablo 1’de ikisi kadın, beş erkek toplam yedi işçi katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların yalnızca ikisi üniversite mezunu olmakla birlikte; 5 kişi ilkokul, 1 kişi ortaokul, 5 kişi lise mezunudur. Katılımcılar en az 6 en çok 32 yıldır çalışma hayatında yer aldığını belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların 2’si ücretli öğretmen ve 1’i hizmet sektöründe satış danışmanı olarak çalışmaktadır. İşçi olan erkek katılımcıların 4’ü gündelik işlerde çalışan işçi, 2’si gündelik ücretlendirmeye taksi şoförü olarak çalışmaktadır.

Tablo 2.

Görüşmeye Katılanlar İşverenlere İlişkin Demografik Bilgiler

İsim	Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Fatih'te Oturma Süresi	Çalışma Süresi (Yıl)	Gelir (TL)
K. S	İ1	Erkek	46	Evli	İlkokul	25	27	4000
H. D	İ2	Erkek	50	Evli	İlkokul	36	30	6000
E. Ç	İ3	Erkek	39	Evli	Ortaokul	30	21	5000
E. E	İ4	Erkek	46	Evli	İlkokul	46	30	6000

Tablo 2’de görüldüğü üzere işveren katılımcıların tamamı erkektir. İşveren katılımcıların yalnızca biri ortaokul mezunu diğer üç katılımcı ilkokul mezunudur. Katılımcıların gelirleri en az 4000 en çok 6000 aralığındadır. İşveren katılımcıların biri kuaför, biri berber, biri terzi, biri lokanta sahibi olarak çalışmaktadır. Katılımcılar 21 ile 30 yıl aralığında çalışma hayatında olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın nicel boyutuna katılan bireylerin demografik bilgileri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3.

Ankete Katılanların Demografik Bilgileri

Değişkenler	(f)	(%)
-------------	-----	-----

Cinsiyet	Kadın	43	27,9
	Erkek	111	72,1
Yaş Aralığı	18-24 yaş	60	39,0
	25-34 yaş	48	31,2
	35-49 yaş	32	20,8
	50-64 yaş	13	8,4
	65 yaş ve üzeri	1	0,6
Eğitim	Okuma Yazma Biliyor	6	3,9
	İlkokul Mezunu	31	20,1
	Ortaokul Mezunu	14	9,1
	Lise Mezunu	59	38,3
	Üniversite Mezunu	38	24,7
	Yüksek Lisans Mezunu	6	3,9
Son Bir Yıl İçindeki Çalışma Durumu	Çalışmıyorum- İş aramıyorum	6	3,9
	Geçici Tam Zamanlı Bir İşte Çalıştım-Çalışıyorum	32	20,8
	Geçici Yarı Zamanlı Bir İşte Çalıştım- Çalışıyorum	43	27,9
	Tam Zamanlı Bir İşte Çalıştım- Çalışıyorum	61	39,6
	Proje Bazlı Bir İşte Çalıştım- Çalışıyorum	1	0,6
	İşsizim- İş arıyorum	11	7,1
Sosyal Güvence Durumları	Sosyal Güvencem Yok	53	34,4
	SSK'ya bağlıyım	88	57,1
	İşsizlik Sigortası	4	2,6
	Emekli – BAĞ-KUR	7	4,5
Çalışma Şekilleri	İşsiz	5	3,2
	Tam Zamanlı	80	51,9
	Yarı Zamanlı	38	24,7
	Günlük	21	13,6
	Dönemsel	8	5,2
	Proje Bazlı	2	1,3
Ücretlendirme Şekilleri	Parça Başı	5	3,2
	Saatlik	13	8,4
	Günlük	40	26,0
	Haftalık	18	11,7
	Aylık	77	50,0
Fatih İlçesinde Oturma Süresi	Bir Yıldan Az	14	9,0
	1-3 yıl	12	7,8
	4-6 Yıl	12	7,8
	7-9 Yıl	8	5,2
	10 Yıl ve Üzeri	107	69,5

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından tasarlanan anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Anket formunda katılımcılara 14 demografik soru, çalışma hayatına ilişkin 32 soru, metropol yaşamına ilişkin 27 soru, göçmenlere yönelik tutum üzerine 7'li likert önermelerden oluşan 28 soru sorulmuştur.

Tam yapılandırılmış görüşme formunda ise işçi ve işverenler katılımcılara 9 demografik soru, metropol yaşamına ilişkin 11 soru, çalışma hayatına ilişkin olarak 19 soru ve göçmenlere yönelik tutuma yönelik 9 soru sorulmuştur. Alan yazın taraması yapıldıktan sonra hazırlanan anket ve görüşme formu dördü akademisyen biri araştırmacı olmak üzere beş uzman görüşü alınarak düzenlenmiş ve son halini almıştır. Araştırmada kullanılacak anket ve mülakat kılavuzunda yer alan sorularla ilgili etik kurul onayı İstanbul Ticaret Üniversitesinden (Tarih: 9.2.2022, No: E-65836846-044-239357) alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma İstanbul ili Fatih ilçesinde Seyyid Ömer, Aksaray, Akşemsettin, Haseki Sultan, Kalenderhane, Kocamustafapaşa, Mollagürani, Silivrikapı mahallesinde geçici güvencesiz çalışmakta olan 9 kişi ve iş yeri sahibi olan 4 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Prekaryal çalışma biçimi her iş alanı içinde mevcut olduğu için bu çalışmanın sınırlılıkları doğrultusunda görüşülen kişiler amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Anket ve yüz yüze görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı açık bir şekilde anlatılmıştır. Anket formunun kapsam geçerliliği için uzman değerlendirmesine başvurulmuştur. Anketin kapsam geçerliliği için 5 uzmanın görüşü alınarak son haline getirilmiştir. Anket formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Görüşmelerde katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izinleri alındıktan sonra görüşmelere ses kaydına alınmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler ortalama 38 dakika sürmüştür.

Kullanılan Analiz Yöntemi

Araştırmanın nicel veri analizlerinin gerçekleştirilmesinde “SPSS 26.0 paket programı” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş olup, frekans (f) ve yüzde değerler (%) ile gösterilmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda görüşmelerde elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi elde edilen verileri sistematik bir şekilde düzenlenmesi ve çözümlenmesi yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 227). Görüşmelerde katılımcıların verdikleri yanıtlar, ses dosyasından yazıya dönüştürülmüştür. Yazıya dönüştürülen veriler, ses dosyası üç kere dinlenerek, titizlikle incelenmiş. Ses dosyaları dinlenerek elde edilen 82 sayfa görüşme verilerinin tamamı times new roman 12 punto ve 1,5 satır aralığında düzenlenerek son haline getirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İçerik geçerliliği, bir anketin yeterli miktarda ve ölçülmek istenen sorunsalı temsil edebilecek soruları kapsadığından şüphe etmemek ve emin olmak için uygulanmaktadır (Altunışık vd., 2017, s. 131). Suriyelilere yönelik tutuma ilişkin 39 ifadenin ölçeğin güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa değeri 0,862 bulunmuştur. Alfa değeri $\alpha > 0,80$ olduğu için ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek olarak kabul edilmektedir. Faktörlerin toplam varyansın yüzde 50 ile 75’ini açıklayan bir analizin geçerli olduğu kabul edilir (Çakır, 2014). Faktör analizi sonucunda değişkenlerin 11 boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın 67,361’nin bu alt boyutlar tarafından açıklandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Faktörler toplam varyansın yüzde 67’sini açıkladığı için analiz geçerli olarak kabul edilir.

Katılımcıların iş piyasasında çalışan bireyler olmaları sebebiyle, cinsiyet dağılımında farklılıklar olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunu 18-24 yaş arası bireyler oluşturmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde araştırmaya katılanların çoğunluğunu, yüzde 38,3 oranı ile *lise mezunlarının* oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların yüzde 69,5 (107) oranı ile çoğunluğunun uzun yıllar Fatih ilçesinde yaşadığı görülmektedir.

Katılımcıların yüzde 44,2'si (68) çoğunluğu geçici-güvencesiz çalışmanın en önemli sebebinin “çaresizlik” olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların 53,9 oranı ile çoğunluğunun sendikaya üye olmadığını belirtmiştir. Sendikaya üye olan ve olmayan katılımcılar incelendiğinde katılımcıların 28,6'sının (44) sendikaya güvenmediği görülmektedir. Bulgular İPA (2021) ile uyumludur. Katılımcılar Fatih ilçesinde yaşanan değişimi yüzde 26,6 ile (41) en yüksek oranda “Çok Olumsuz” olarak değerlendirdiği görülmektedir. “Sığınmacılar Türkiye vatandaşlığına alınmalıdır” ifadesine araştırmaya katılanların yüzde 84,5'i (katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum) yanıtını vermiştir. Türkiye vatandaşlığına alınmalıdır ise yüzde 7,7'dir. Bulgular Erdoğan'ın (2015) çalışmasıyla uyumludur.

Tablo 4.

Suriyelilere Yönelik Tutumda Çalışma Şekli Değişkeninin Etkisine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	Çalışma Şekli							
	R	R-Kare	β değeri	Beta	t	p	F	p
Suriyelilerle Komşuluk Yapmak İstemiyorum	0,283 ^a	0,080	1,154	-0,283	6,874	0,000 ^{b*}	13,267	0,000 ^{**}
Mahallede ve diğer kamusal mekânlarda Arapça konuşulmasından rahatsızlık duyuyorum.	0,288 ^a	0,083	1,137	0,288	6,718	0,000 ^{b*}	13,795	0,000 ^{**}
Suriyeliler İstanbul'da yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır	0,345 ^a	0,119	0,896	0,345	4,667	0,000 ^{b*}	20,587	0,000 ^{**}

Çalışma şekli değişkeninin yüzde 8,0'ının “Suriyelilerle Komşuluk Yapmak İstemiyorum” düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri=0,283, R-kare değeri=0,080). ANOVA tablosunda yer alan p değerinin 0,001'den küçük olduğu (f değeri=13,267; p değeri=0,000<0,001) görülmektedir. P değeri (p değeri=0,000) her iki değişkeninde anlamlı olduğu göstermektedir.

Çalışma şeklinin değişkeninin yüzde 8,3'ünün “Mahallede ve diğer kamusal mekânlarda Arapça konuşulmasından rahatsızlık duyuyorum” düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri 0,288, R-kare değeri =0,083). Çalışma şekli değişkeninin yüzde 11,3'nün “Suriyelilerin İstanbul'da yaşam şartlarını zorlaştırdığı” düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri=0,345, R-kare değeri=0,119).

Tablo 5.

Suriyelilere Yönelik Tutumda Ücretlendirme Şekli Değişkeninin Etkisine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	Ücretlendirme Şekli							
	R	R-Kare	β değeri	Beta	t	p	F	p
Suriyelilerin topluma etkisini değerlendirme	0,313 ^a	0,098	2,243	0,313	11,095	0,000 ^{b*}	16,405	0,000 ^{**}

Suriyeliler yerli işçinin emeğine ortak oluyor.	0,353 ^a	0,125	0,293	0,353	-4,638	0,000 ^{b*}	21,508	0,000 ^{**}
Suriyeliler daha ucuza çalıştıkları için Türkiye vatandaşı olan işçilerin işini elinden almaktadır.	0,359 ^a	0,129	-0,302	0,359	-4,727	0,000 ^{b*}	22,343	0,000 ^{**}
Suriyelilerle Komşuluk Yapmak İstemiyorum.	0,308 ^a	0,095	-0,221	-0,308	-3,973	0,000 ^{b*}	15,784	0,000 ^{**}
Fatih İlçesinin Araplaştığını Düşünme	0,387 ^a	0,150	-0,312	-0,387	-5,162	0,000 ^{b*}	26,650	0,000 ^{**}
Fatih İlçesinin Güvensiz Hale Geldiğini Düşünme	0,306 ^a	0,094	-0,236	-0,306	-3,949	0,000 ^{b*}	15,596	0,000 ^{**}

Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 9,8'inin Suriyelilerin topluma etkisini değerlendirmede etki ettiği görülmektedir (R değeri =0,313, R-kare değeri =0,098). Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 12,5'inin "Suriyelilerin yerli işçinin emeğine ortak olduğu" düşüncesi üzerine anlamlı bir etkiye sahiptir (R değeri =0,353, R-kare değeri =0,125). Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 12,9'unun "Suriyelilerin daha ucuza çalıştıkları için Türkiye vatandaşı olan işçilerin işini elinden almaktadır" düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri =0,359, R-kare değeri =0,129). Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 9,5'inin "Suriyelilerle Komşuluk Yapmak İstemiyorum" düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri=0,308, R-kare değeri=0,095). Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 15,0'inin "Fatih İlçesinin Araplaştığını Düşünme" üzerine anlamlı bir etkiye sahiptir (R değeri=0,387, R-kare değeri=0,150). Ücretlendirme şekli değişkeninin yüzde 9,4'ünün "Suriyelilerin Gelmesiyle Fatih İlçesinin Güvensiz Hale Geldiği" düşüncesine etki ettiği görülmektedir (R değeri=0,306, R-kare değeri =0,094).

Suriyelilerin Fatih İlçesinde Gerçekleştirdiği Değişime Yönelik Tutumlar

Araştırma kapsamında Suriyeli sığınmacıların Fatih ilçesine etkisine yönelik geçici güvencesiz çalışan bireyler Suriyelilerin yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları, mekânsal kümelenmeleri, sahip olduğu çocuk sayıları ve aile yaşamlarına dair noktalara olumsuz yönde vurgu yapmıştır. İşçi katılımcılar özellikle Aksaray, Yusufpaşa ve Laleli semtlerindeki Suriyeli varlığına dikkat çekerek, bu bölgelerde Türk vatandaşı göremedikleri ifade etmiştir. Bununla birlikte güvenlik ve yabancılaşmaya ilişkin konuları dile getirmişlerdir. *Suriyeli sığınmacıların fatih ilçesine nasıl bir etkisi oldu?* soruna işçi katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1- Aksaray'a indiğimizde yani resmen Araplaştığını görebilirsin, bir Suriyeli Şam olduğunu görebilirsin. Çok kalabalık, göremiyorsun diyorsun ki bizim milletimiz nerede? Bir şey sorduğunda Türk bulamıyorsun. Sanki kendi ülkende yabancılaştığını hissediyorsun

K2- Biz Aksaray'da bir düğüne gittik yolu bulamadık. Bir Türk aradık çok aradık ki adres soralım ama yok

K3- Gidin yavuz Selime çarşambaya Fatih Camii çevresinde bir tane Türk yok. Kahvecisi Tatlıcısı onlara hitap ediyor. Küçük Suriye olmuş orası, Yusuf Paşa, Aksaray, küçük Suriye olmuş. Ben Arapça tabela görmek zorunda değilim, rahatsız oluyorum.

İşçi bir katılımcı Suriyelilerin Fatih'te kümelenmelerine ilişkin olarak Suriyelilerin kurdukları şirketler üzerinden emlakçılık yaptığına ve gelecek için bir tehdit oluşturduklarına dikkat çekmiştir.

K7- Bugün Kumkapı dediğimizde insanların aklına zenciler gelir. Fatih bölgesinde 2-3 sene sonra bu ırk iyice karışacak. Şu an kiminle konuşuyorsan, kiminle muhatap olsan, kiminle muhabbet etsen diyor ki ofisimiz var abi evi bize kiraya verebilirsin, bizim şirketimiz var. Hepsinin sanal şirketleri var. Adam gelmiş Irak'tan sanal şirket kurmuş, ben burada sürünüyorum.

İki işçi katılımcı, zengin Suriyelilerin Avrupa'ya göç ettiğini ve bu nedenle düşük gelir gruplarındaki Suriyelilerin ise Fatih'te kalarak aile düzenini bozulduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar bilhassa düzensiz yerleşime vurgu yapmıştır. Bununla birlikte Fatih'te dilenciliğin Suriyeliler için bir meslek haline dönüştüğünü ifade etmiştir. Tüm işçi katılımcılar Suriyelilerin kalabalık yaşamalarından rahatsızlıklarını dile getirmiş ve kalabalık yaşadıkları için ev kiralarının artışına sebep olduklarını belirtmiştir. Fatih'te Suriyelilerin varlığı, semtin yerlisi olduklarını ifade eden işçi katılımcılar için olumsuz olarak nitelendirildiği ve Suriyelilerin varlığından şikâyetçi olduğu tespit edilmiştir. İşveren katılımcılar Suriyelilerin ekonomik olarak ifade ettikleri anlama vurgu yaparak, kiraların artmasına sebep olarak gösterilmelerinin nedenlerine değinmişlerdir. Bu konuda işveren (İ1) şu şekilde ifade etmektedir:

Parası olan da bir sıkıntı yok ama her zamanki gibi parasızlar hep sıkıntı. Ben kiracı olsam Suriyelilerin gelmesine lanet ederim; bunlar geldi kiralar arttı diye... Ev sahibi olsa iyi ki bunlar geldi kafama göre istediğim paraya göre bunlara kiraya verebiliyorum diyecek

Suriyelilerin Fatih ilçesine etkisi değerlendirildiğinde işçi ve işverenler arasında farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Suriyeliler kent genelinde emlak piyasasında önemli bir dönüşüme neden olmuştur. Suriyelilerin kalabalık yaşamaları ev sahipleri için bir fırsat niteliği taşımakta ve Fatih'te ev kiralarını arttırmaktadır. Erkek işçi katılımcılar Suriyelilerin yabancı olmaları, içindeki buldukları şartlar ve çalışıp para kazanma zorunluluğu sebebiyle gayri meşru işlerle ilgilendiklerini ve geçimini sağladıklarını belirtmişlerdir.

Bununla birlikte Suriyelilerin düzensiz bir şekilde göç etmeleri ve kalifiye olmayan bireylerin de şehirde var olmaları sebebiyle Fatih'in güvencesiz bir yere dönüştüğüne dikkat çekmişlerdir. *Göçmenlerin varlığıyla Fatih ilçesinin güvensiz tehlikeli bir yer haline geldiğini düşünüyor musunuz?* sorusuna ilişkin (K6):

Bu insanları kullanıyorlar gayri meşru işlerde. Kaçakçılık olaylarında olur, belki uyuşturucu olaylarında. Çünkü iş yok hayatını nasıl idame ettirecek? Kaçak yolla çalıştığında şimdi buradaki insanlar iş bulamayınca onlar bir işte çalıştı mı o zaman bir şeylik çıkıyor

Katılımcılar gayri meşru işlerin Aksaray ve Yusufpaşa bölgesinde yoğunlaştığını belirtmişlerdir. Suriyelilerin çocuk sayısındaki artışın yasal olmayan çalışma biçimleriyle ilişkilendirilmiş olup, gelecekte yaşanabilecek tehditlere vurgu yapmışlardır. Konuya ilişkin olarak (K2):

Şimdi bir kişi geldiler şu anda o kadar doğurganlar ki beş sene burada ise beş tane çocuk yaptılar. Suriyelilerin çoğuna bakın ucuz işçilik yapıyor ama hep pis işleri onlar yapıyor. Aksaray'da mesela kadın işine, onlar bakıyorlar uyuşturucu işine de.

İşçi katılımcıların verdikleri ifadelerden hareketle Suriyelilerin Fatih'te sahip oldukları mevcut koşullarının yanında gelecekte yapabilecekleri eylemlerin tasavvur edilmesi güvensizlik atmosferi oluşturduğu ve ilçe sakinleri tarafından tehdit olarak algılandığı görülmektedir.

İ3- Düşünüyorum tabi bir dünya olay duyuyoruz onlar hakkında bir dünya şeyi.

Her iki grupta Suriyelilerin Fatih'i güvencesiz bir yer haline getirdiği düşüncesini onaylamaktadır. Gruplar arasında dikkat çekici bir fark görülmemektedir. Bulgular TEPAV (2019) ile uyumludur. *Fatih'in Araplaştığını ve kimliğinin değiştiğini düşünüyor musunuz?* sorusuna işçi katılımcılar Suriyelilerin Fatih ilçesinde mekânsal kümelenmelerine ve bireysel anlamda yabancılaşmalarını dile getirmiştir. İşçi katılımcıların neredeyse tamamı Fatih ilçesinin Araplaştığını ve kimliğinin değiştiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcılar Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Aksaray, Yusufpaşa, Yavuz Selim, Çarşamba semtlerinde işletme sahibi Suriyelilerin mekânlarında Türk vatandaşı istemediklerinden şikâyet ederek yabancı hissetmelerini dile getirmişlerdir.

K2- Gece kulüplerine giden hep Suriyeliler çoğu yere sizi almazlar. Mesela Türk almaz. Şöyle bir anekdot da var; Aksaray'da işe giden bir insan Suriyeli Lokantaya giriyor. Diyor ki biz yabancı çalıştırmıyoruz. Bunu söyleyen Suriyeli Türk'e söylüyor. Artık onlar mı yabancı biz mi yabancıyız?

K4- Çevremde dışarı çıkın bakın çoğu yabancı hep onlar. Şöyle söyleyim buradan ben yemek yemeye gitsem Suriyelilerin bir mekâna Türk diye almıyorlar, evet ben sizi götürebilirim isterseniz. Aksaray'da, Yusufpaşa'da, Aksaray komple onların...Bu adalet mi? Değil.

K7- Düşünüyorum. Karşılaştığımız her 5 kişiden biri Suriyeli

İşçi katılımcıların Suriyelilerin Fatih ilçesinde kamusal mekânlarda varlıklarında rahatsız olduğu görülmektedir. Suriyelilerin belirli bölgelerde kümelenmeleri, işyeri sahiplerinin Arapça tabela kullanmaları ve işyeri sahiplerinin yalnızca Suriyeli bireylere hitap etmeleri bu tutumda önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar Suriyeli sirkülasyonunun olduğu bölgelerde kendilerini yabancı hissettiklerini ve Suriyelilerin de bu görüşe hizmet ettiklerini düşünmektedirler. İşveren katılımcılar ise şu cevapları vermiştir:

İ1- Niye Araplaşma diyorlar da 23 yıldır Fatih'te esnaflık yapıyorum zencisi geliyor, niye bana şu soru sorulmuyor? Sence Fatih Afrikalılışıyor mu? Sence Fatih Ukraynalı mı oluyor? Rusya mı oluyor? Özbek mi oluyor kazak mı oluyor? Niye Suriyeli?

İ2- Düşünmüyorum. Türkiye yine Türklerindir. Fatih'in değişimi şöyle; zaten yabancı çoktu ama daha çok yabancı oldu... Şu an Araplar yoğunlukta, Suriyeli Araplar.

İşveren katılımcıların, işçi katılımcılardan farklı düşündüğü görülmektedir. İşveren katılımcılar Fatih'in kozmopolit yapısına dikkat çekerek, turistlerin yoğun olarak bulunduğu bir bölge olarak nitelendirmişler ve bu düşünceye katılmadıklarını ifade etmişlerdir. İşveren katılımcılar uyum noktasına işaret ederek Suriyeli iş sahiplerinin Türkçe tabelalara sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. *Mahallenizde ya da kamusal mekânlarda karşılaştığınız Arapça tabelalar hakkında ne düşünüyorsunuz?* sorusuna Kürt kökenli olduğunu vurgulayan (İ2):

“Ben yanlış olduğunu düşünüyorum o zaman Kürtler de yaşıyor, Kürtler de tabelaları versinler eğer öyleyse. O zaman herkesin diline göre tabela versinler. Olur mu öyle şey? Arapça tabi tabii ki yanlıştır”

Erkek işçi katılımcı (K7) neon ışıklı Arapça tabelalara ilişkin olarak “İstanbul’u fethettiklerini düşünüyor” ifadesini kullanmıştır. Bununla birlikte Silivrikapı, Kocamustafapaşa, Seyyid Ömer

mahallerinde yaşayan katılımcılar, burada yaşayan yerlilerin semti koruduklarını ve bu nedenle Arapça tabelaların olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuya ilişkin olarak (K2) “Bizim burada genellikle eski yerleşim olduğu için ev sahipleri de hep kendi olduğu için pek bu bölgenin Kocamustafapaşa'nın öyle olduğunu düşünmüyorum. Genel olarak Fatih bölgesinde gitseniz adres soracak insan bile bulamazsınız, bu derece” demektedir. İşçi ve işveren katılımcılar Fatih ilçesinin Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu semtlerde bulunan tabelaların estetik açıdan görünümüne dair şikâyetlerini belirtmiştir.

Sığınmacılara Öfke ve Şiddet Gösterilmesine İlişkin Tutumlar

İşçi katılımcılar Suriyelilere yönelik öfke ve şiddeti onayladıkları, sebepleri sorulduğunda ise şiddetin Suriyeli sığınmacılardan kaynaklandığını dile getirmiştir. Katılımcılar şiddetin Suriyelilere yönelik gelecekte meydana gelecek tehlikelere yönelik bir tedbir amacı taşıdığını ve şiddet gösteren bireyleri haklı bulduklarını ifade etmiştir. İşçi katılımcılar yalnızca biri toplumda artan öfke ve şiddet içeren olayları onaylamadığını belirtmiştir. Katılımcıların *Suriyelilere yönelik öfke ve şiddet göstermesine nasıl değerlendiriyorsunuz?* sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

K3– “On tane adam bir yerde kalıyor, şimdi sizin altınızda on tane erkek kalıyor, sabaha kadar müzik polise şikâyet ediyorsun bunları sürekli de polis bir şey yapamıyor. Ne demek yapamıyorum? Bunlara evi verinin de sen bir kere alacaksın, cezayı koyacaksın, o evden de onu atacaksın. Gürültü yapıyor, sen bunlara yaptırım uygulamazsan, bunlar burnu havada hepsi horoz olmuş, bunları yaptırım yapmazsan, daha çok şey olur... Bunu kolay kolay söylemem ama bunlar on sene sonra en büyük mafya olacaklar burada. Bunların çocukları olacak...”

K4- Varsa ben bile diyorum, o kadar davalık oldum ama ne yapsan ne etsen gene boş. Şiddet olarak da hak ediyorlar

İ2– Öfke ve şiddetin olmaması gerekli. Şiddet öfke var fakat ne bilim diyoruz ya insan sonuçta, dünyalıyız. Birbirimize karşı merhamet hislerimiz biraz daha kuvvetli.

Geçici güvencesiz çalışan katılımcılar bir tepki ve caydırıcı unsur olarak şiddeti onayladığı görülmektedir. Görüşmelerde gözlemlenen bir husus ise katılımcıların Emniyet kurumuna duyduğu güven olmuştur. Buradan hareketle işçi katılımcıların Suriyelilerin kültürel yapıları ve toplumsal konumları nedeniyle iletişimin başarısız olacağına dair inanç taşıdıkları görülmektedir. İşveren katılımcılar şiddeti onaylamadıklarını ifade etmişlerdir.

Suriyelilerin İş Piyasasındaki Varlıklarına İlişkin Yerel Toplumun Tutumu

Göçmenlerin iş piyasasındaki varlığına yönelik tutumu incelemek üzere katılımcılara “*Suriyeli göçmenlerin düşük ücretlerle kayıtsız çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. İşçi katılımcıların tamamı Suriyelilerin kayıt dışı çalışmasına karşı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu Suriyelilerin çalışma şartları ve ücretlerle ilgili mevcut piyasa düzenini değiştirdiğini belirtmiştir. Katılımcılar işveren Suriyelilerin mağazalarında yerli işçi çalıştırmadıklarını, gıda ve eğlence sektöründe yer alan Suriyelilerin Türkiye vatandaşlarına hizmet vermek istemediğini belirtmiştir. Katılımcıların bazıları genç işsizliğine ve gençlerin suça sürüklenmesine iş piyasasındaki Suriyelilerin sebep olduğunu ifade etmiştir. İşçi katılımcıların tamamı göçmenlerin Türkiye’de “geçinebilmek için” çalışma zorunlulukları olduğunu kabul etmekte fakat yerli işçilerle aynı koşullarda çalışmalarını ve vergi ödemeleri gerektiğini

savunmuştur. Bununla birlikte Suriyeli işçilerin niteliklerine ve kent yaşamındaki düzensiz varlıklarına işaret etmişlerdir. Konuya ilişkin olarak:

K7- İşverenler tercih ediyor. Çünkü bir Türkiye vatandaşının maliyeti yüksek oluyor. Hani sigortası, asgari ücret vermek zorunda. Göçmenlerde böyle bir şey yok. Daha fazla çalışıyorlar ve sigortasız çalışıyorlar.

İşçi katılımcılar çoğunlukla Suriyelilerin ucuz işgücü oldukları için işverenler tarafından tercih edilmelerinden şikâyet ederken, işverenin işçi çalıştırma maliyetini de değerlendirmişlerdir. Suriyeli işçilerin, yerli işçilerin “beğenmediği, piyasanın tabanında olan ve toplumsal statüsünü etkilediğini düşünerek reddettiği işleri” kabul ettiklerini ifade etmiştir. (İ2) *Kaçak çalışmalarını doğru bulmadığını* belirtmiştir. Konuya ilişkin işveren katılımcıların yanıtları aşağıda sunulmuştur:

İ1- Amele gibi çalışıyorlar, ucuz çalışıyorlar. Bizimkilerin burun kıvrıldığı işte onlar çalışıyor, sonra bizimkilerde diyor ki Suriyeliler çalışıyor biz de işsiz kaldık. Adam askeri ücreti beğenmiyor

İşveren katılımcıların tamamı Suriyelilerin kaçak çalışmalarını doğru bulmadığını ifade etmiştir. İşveren katılımcılarda işçiler gibi devleti sorumlu olduğunu belirtmiştir. İşveren tarafından avantajlı bir tercih olan Suriyelilerin, işçi katılımcılar tarafından “suçlu” olarak değerlendirilmelerinde, işverenlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Katılımcılar hem kira ücretleri hem de işçi maaşlarını yasal düzenlemelerin dışına iten önemli bir faktör olarak nitelendirilmektedir. Araştırmanın temel sorunsalı olan prekaryal çalışma biçiminin göçmen karşıtlığına etkisini tespit etmek amacıyla göçmenlerin iş piyasasındaki varlığına yönelik tutumu incelemek üzere katılımcılara yöneltilen “*Suriyeli göçmenlerin düşük ücretlerle kayıtsız çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusuna işçi katılımcıların tamamı Suriyelilerin kayıt dışı çalışmasına karşı olduğunu ifade etmiştir. Katılımlar bu konuya yönelik şu yanıtları vermişlerdir:

K4- Adam diyor ki askeri ücreti ne kadar şu an iki 800-1000 lira veriyorum diyor sana çalış. Adam çalışır mı? Çalışmaz. Hani onlar çalışıp bu sefer ne oluyor daha çok sinir oluyorsun. Ulan bizim milletimiz bu kadar açken onlar çalışıyor.

İ2- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak devlete karşı bir sorumluluğun var. Sen nasıl sorumluluğunu taşıyorsan başımızdaki yetkililer de o sorumluluğu bize karşı taşımaları. Şimdi üvey evlat muamelesi görmesin yani kendi insanımız.

Suriyelilerin işveren tarafından önerilen düşük ücreti azami iş yükünü kabul etmesi Suriyeli bireylere olan tutumu olumsuz etkilediği görülmektedir. Katılımcılar Türkiye vatandaşı işçilerin düşük ücretle çalışmasından şikâyet etmişlerdir. Katılımcıların Suriyeli işçiler ile yerli işçilerin çalışma ve gelir koşullarının nedeni olarak Suriyelilerin mevcut şartları kabul etmesi olarak ifade ettikleri görülmektedir. İşveren tarafından avantajlı bir tercih olan Suriyelilerin, işçi katılımcılar tarafından “suçlu” olarak değerlendirilmelerinde işverenlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. “*Suriyeli göçmenlere çalışma izni verilmeli?*” sorusuna yalnızca iki işçi katılımcı zanaatı olan ve kalifiye Suriyelilere çalışma şartı verilmesini doğru bulduğunu ifade etmiştir. İşçi katılımcılar çalışma izni ve oturma iznine karşı olduklarını belirtmiştir. Katılımcılar bu soruya yönelik verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

K4- Verilmemeli çalışma izni yok ama çalışıyorlar, yanlış. Kendi memleketlerine gidip orada çalışsınlar, orada ter döksünler.

K7- Ben onların oturma izninin verilmesine bile karşıyım.

İ3- Çalışma izni olsun herkes ona göre çalıştırsın. Bir rekabet ortamı olacaksa herkes her şekilde sonuçta. Suriyeliler de öbür türlü hakkını alsın sigortası gerekiyorsa sigortası da yapılsın.

İşveren katılımcılar ise Suriyeli işçi ve esnafların sigorta ve vergi ödemeleri koşuluyla “çalışma izni verilmelidir” yanıtını vermiştir. İşçi katılımcılar ile karşılaştırıldığında işverenlerin Suriyelilerin iş piyasasındaki varlıklarına yönelik düşünceleri yerli işçi emeği üzerinden oluşmaktadır. İşveren katılımcılar yerli işçiler ve Suriyelilere yönelik eşit şartların olduğu bir çalışma biçimini savunmaktadır.

Suriyelilerin Kayıt Dışı Çalışmasına İlişkin Yerel Toplumun Tutumu

İşçi katılımcılar göçmenlerin kayıt dışı çalışmalarıyla ortaya çıkan problemlere ve mevcut duruma ilişkin değerlendirmelerinde eşitsizliklere vurgu yapmıştır. İşçi katılımcıların tamamı göçmenlerin Türkiye’de “geçinebilmek için” çalışma zorunlulukları olduğunu kabul etmekte fakat yerli işçilerle aynı koşullarda çalışmalarını ve vergi ödemeleri gerektiğini savunmuştur. *Suriyeli göçmenlerin düşük ücretlerle kayıt dışı çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?* sorusuna işçi ve işveren katılımcıların yanıtı şu şekildedir:

K1- “Şöyle bir şey olabilirdi; gerçekten çalışabilen, hakkını veren insanları, zaten çalışma izni verilsin. Mesela adamın elinden hiçbir iş gelmiyor, kusura bakmayın ama onu ülkemize sokmaması gerekiyordu ya da tampon bir bölge de ona bir yer yapacaktı. Orada çalışacaktı fabrikalarda çalışabilirdi. Orada mesela tam İstanbul'a gelmelerine gerek yoktu. Artık İstanbul'u da beğenmiyorlar, yurtdışına kaçmaya çalışıyorlar”

K4- Eğer çalışma izni olursa bir göçmen bedel ödemek zorunda mı? Biz nasıl vergi veriyorsak, biz bir şey kazanıp, anamızın teriyle devletimize bir şeyler veriyorsak, onların da vermeleri lazım.

İ1- İşini iyi yapan herkese destek verilmeli. Suriyeli diye ayırt edilmemeli. Düşük ücretlerle kayıt dışı çalışmaları yanlış. Öyle bir şey varsa Suriyeli de olsa hakkını vereceğiz.

Suriyelilerin kayıtdışı çalışmalarının engellenmesine ilişkin olarak geçici güvencesiz çalışanlar, sığınmacıların sosyal haklardan faydalanmaları ve vergi yükümlülüklerinin olmamasına yönelik şikayetlerini belirtmişlerdir. Geçici-güvencesiz ve işveren konumunda olan katılımcıların eşit koşullara vurgu yaptığı görülmektedir.

Suriyeliler Yerli İşçinin Emeğine Ortak Oluyor Düşüncesine İlişkin Tutumlar

İşçi katılımcılar Suriyelilerin vergi ödemedi, düşük ücretle çalışmalarının yerli işçiler için bir dezavantaj oluşturduklarından şikâyet etmekle birlikte, vergilerin işverenin ekonomik yükünü artırdığına dikkat çekmektedir. Katılımcılar yalnızca Suriyeli işçilerin değil, maliyet sebebiyle göçmen çalıştırmayı tercih eden işverenlerin de yerli işçileri olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. “*Yerli işçinin işini emeğini ortak olduğunu düşünüyor musunuz?*” sorusuna yönelik (K4):

Şimdi dışarı çıkın önce oraya gidin yıkamacıya bakın içerde herhangi bir Türk var mı? Niye çünkü az para veriyorlar, çok çalıştırıyorlar.

İşverenler devlet denetimlerinin yetersizliğinden ötürü Suriyelilerin ucuz işçi gücü ile çalıştıkları için yerli işçinin emeğine ortak olduğu ve işsiz kalmalarına sebep olduğunu ifade etmiştir. İşveren katılımcılar Suriyelilerin geldikleri ilk yıllarda işverenler tarafından tercih edilmesinin günümüzde esnaflara rakip olabilmelerini dikkat çekmiştir. Konuya ilişkin olarak işveren katılımcıların verdikleri yanıt şu şekildedir:

İ3- Normal bir konfeksiyon atölyesinde adam 3000-3500 maaş alması gerekiyorken bu adamla 2000 TL'yi çalıştılar. Maalesef ki bizim insanımızda onları çalıştırdı. Sonra ne oldu bu sefer bu adamlar kendi yerlerini yaptılar

İşçi ve işveren arasında Suriyelilerin yerli işçinin emeğine ortak olmaları noktasında benzer düşüncelere sahip olmakla birlikte nedenleri noktasında farklılıklar görülmektedir. İşçi katılımcılar yalnızca Suriyelilerin düşük ücretle çalışmalarından şikâyet ederken, işveren katılımcılar devlet denetiminin yetersiz olduğunu ve işverenlerin kar yapma arzusuyla Suriyeli çalıştırdıklarını neden göstererek yerli işçinin mağdur olduğunu ifade etmiştir.

Kayıtdışı Çalışmanın Engellenmesine İlişkin Tutumlar

Kayıtsız çalışmaya yönelik işçi katılımcıların çoğunluğu bir mecburiyet taşıması nedeniyle engellenemeyeceği yönünde yanıt vermiştir. Konuya ilişkin olarak işçi katılımcıların yanıtı şu şekildedir:

K4- Artık engellenemez. Millet in işine geliyor. Gelsin parasını verim ucuzdan veririm, işini halleder gider.

K7- Engellenemez. İşveren de şu anda çok zor durumda. Para kazanamıyor, geçinemiyor, kirasını veremiyor. İş yok piyasada

İşçiler kişisel deneyimleri çerçevesinde kayıtsız çalışma biçimini değerlendirmiş ve koşullardan dolayı “zorunluluk” olduğunu vurgulamıştır. Sigortasız, günlük ücretlendirme ile çalışan üç işçi, küresel salgından sonra geçici, güvencesiz çalışma biçiminin yaygınlaştığı ve mevcut koşullardan dolayı işvereninde gelir yetersizliği sebebiyle kayıtsız işçi çalıştırmaya mecbur kaldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte işçi katılımcılar çalıştıkları kurumda uzun süredir güvencesiz çalıştıklarını, fakat çalıştıkları yıllar içinde kuruma denetim yapılmadığını ifade etmiştir. İşverenlerin görüşleri aşağıda sunulmuştur:

İ1- Devlet yakalasa, yaptırım uygulasa, onlar çalışamaz, yaptırım uygulanmıyor.

İ3- Engellenemez. Biraz da bizim insanlarımızda alakalı bir şey. Bizim insanımıza yolsuzluğu sevdiği için bu toplumda hiçbir şey engellenemez.

İşverenler iş piyasasındaki deneyimleri kapsamında “denetimin yetersiz olduğunu” belirtmişlerdir. İşverenler yalnızca göçmen işçiler bağlamında değil, yerli işçilerin de işveren tarafından sigortasız çalıştırıldığını belirtmişlerdir. Yalnızca bir işveren iş piyasasındaki keyfi uygulamalara ve toplumsal bilince vurgu yaparak düzeltilemeyeceğini ifade etmiştir. Her iki grupta devlet denetimlerinin yetersiz olduğunu ve herhangi bir yaptırım uygulanmadığını söylemiştir. Türkiye’de kayıtdışı çalışmanın “geçici” düzlemde “yerleşik” bir zemine geçtiği görülmektedir. Suriyelilerin varlığından bağımsız olarak bireyler kayıtdışı çalışmanın önüne geçilemeyeceğini düşünmektedir.

SONUÇ

Göç hem insanlık tarihi kadar eski bir fenomen hem de devam etmekte olan küresel bir problemdir. Yabancıların varlığı, bir toplumun sosyo-kültürel yapısının ne olduğunu keşfetmek açısından önemlidir. Çünkü yabancı gruplar, toplumu değiştirdiği gibi yaşadıkları toplum da yabancıları değiştirmektedir. Bu nedenle göç hareketi bir yönüyle kimin, kimi ne derece etkilediği ve değiştirdiği meselesidir. Bu çalışmada İstanbul’un Fatih ilçesinde yaşayan prekaryal emeğin göçmenlere yönelik tutumu incelenmiş ve analiz

edilmiştir. Metropoller barındırdığı iş imkanları ve sosyal yapısı nedeniyle göçmenlerin ilk tercihleri arasında yer almaktadır. İstanbul her zaman göçmenler için çekim gücü kuvvetli bir şehir olmuştur. Suriyeli sığınmacılar da kurdukları bağlantılar aracılığıyla İstanbul'un sosyal yapısı içinde kendilerine bir yer edinmişlerdir. Dayanışma ağlarıyla şehirde yaşama tutunan Suriyeli sığınmacılar, mekânsal olarak bir arada yaşamayı tercih etmekte ve kalabalık gruplar halinde hareket etmektedir. Suriyeliler, İstanbul'da en yoğun olarak yaşadıkları ikinci ilçe olan Fatih'in en akışkan mekanlarında gettolar oluşturmuşlardır. Yapılan araştırmalar (TEPAV, 2019). Aksaray, Akşemsettin, Ali Kuşçu ve Molla Gürani mahallelerinin getto özelliklerini taşıdığını göstermektedir. Bilhassa Aksaray, Yusufpaşa, Fındıkzade, Laleli, semtlerinde yerliler tarafından Suriyeli sığınmacıların varlığı yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Göçmenlerin nüfus, sosyo-ekonomik ve kültürel duruma etkisi değişkenlik göstermektedir.

Güvencesiz işçiler, yerlilerin semte yabancılaşmasına işaret etmişlerdir. Geçici-güvencesiz işlerde çalışan işçilerin çoğunluğu Fatih ilçesinin Araplaştığını ve kimliğinin değiştiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu düşünceyle beraber ilçenin güvenli bir yer olmadığını düşünmektedirler. Bununla birlikte bu bölgelerin tamamen Suriyelilerin hâkimiyetinde olması ve denetlenmemesi, gayrimeşru işlerin yürütülmesine olanak sağlayacağı, Fatih'teki suç teşkil eden işlerin Suriyeliler tarafından sürdürüleceği ve kalabalık olmalarının da işleri kolaylaştıracağı yerli işçiler tarafından öngörülmekte ve bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır.

Yerliler için metropolde yaşam, tarihi miras ve kültürel öğelerden ziyade zorlukları ifade etmektedir. Suriyelilerin kalabalık aile yapıları nedeniyle İstanbul genelinde emlak piyasasında değişime neden olmaları yerlilerin tutumlarını olumsuz etkilemiştir. Geçici-güvencesiz işçiler ve işverenler arasında genel olarak Suriyeliler yönelik tutumda farklılar olduğu tespit edilmiştir. Ancak Arapça tabelalar hem işveren hem de güvencesiz işçiler için rahatsızlık verici bir unsur olmaktadır. 2018'de uygulamaya giren tabela yönetmenliğine rağmen Laleli, Beyazıt, Aksaray, Yusufpaşa, Akşemsettin mahallerinde Arapça tabela kullanımı devam etmektedir.

TÜİK 2020 verilerine göre Türkiye'de her üç kişiden biri kayıt dışı çalışmaktadır ve her dört gençten biri işsizdir. Bireyler yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için kayıtdışı çalışmaya devam etmekte ve güvencesizlik içinde daha uzun süre kalmaktadırlar. Prekaryal emeğin sendikalara üye olma ve sendikalara güvenme oranları düşüktür. Bireyin çalıştığı işte bir kimlik edinmemesi, pozisyon olarak yükselememesi, sosyal haklardan mahrum olması zaman içinde ruhsal olarak tükenmeye sebep olmaktadır. Geçici güvencesiz çalışma biçimi, bireyler üzerinde mutsuzluk, ruh sağlığının bozulması, stres ve gerginliğe maruz kalmak gibi olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Güvencesiz çalışma biçiminin genişlemesi aile içinde huzursuzluk, iletişimsizlik ve boşanma gibi toplumsal yapıyı değiştirecek problemlere yol açacaktır.

Küresel salgınla prekaryal çalışma biçiminin yaygınlaşması Türkiye'de göçmen karşıtlığını artmıştır. Suriyelilerin iş piyasasında yer almaları ve yasal düzenlemelerin yetersiz olması, yerlilerin öfkesine neden olmuştur. Metropolde yaşam şartlarının zorlaşmasıyla güvencesiz istihdam edilen yerli işçiler, çalışma hayatındaki Suriyelileri tehdit olarak algılamaktadır. Araştırmada işverenler ve güvenceli çalışanlar ile geçici-güvencesiz istihdamın içinde yer alan bireylerin Suriyeli sığınmacıları toplumun içinde

konumlandırma noktasında farklı düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Geçici-güvencesiz çalışma ve fayda sağlamayan ücretlendirme biçimi göçmen karşıtlığını artırıcı bir etkiye sahiptir. Prekaryal emeğin bir parçası olan ve kayıtdışı istihdam edilen yerliler, emek piyasasındaki Suriyelileri mevcut koşullarını olumsuz etkilediği, pozisyonlarını tehdit ettiği, geleceğe yönelik belirsizliği çoğalttığı ve güvencesizlik ortamı oluşturduğu gerekçesiyle çalışma hayatında istememektedir. Suriyelilerin ekonomik anlamda bir tehdit oluşturması toplumsal yaşamın diğer alanlarında da bireylerin varlıklarına yönelik tepkiyle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Suriyeli sığınmacılara yönelik saldırılar hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Bilhassa dijital mecralarda göçmenlerin toplumun düzenini bozduğuna yönelik asparagas haberlerin üretilmesi ve yayılması göçmenlere yönelik nefret söylemini artırmakta ve göçmen karşıtlığının yayılmasına katkı sağlamaktadır. Prekaryal emek, göçmenlerin vatandaşlık almasına karşıdır. Bununla birlikte artan öfkenin bir diğer nedeni de yerlilerin, Suriyelilerin Türkiye’de kalmaya devam edeceğini düşünmesidir.

Geçici güvencesiz çalışan bireyler toplum tarafından sığınmacılara gösterilen şiddetin geleceğe dair önleyici bir savunma olduğunu düşünmektedir. Prekaryal emeğin mevcut şartlarının iyileştirilmesine yönelik taleplerinin ilerleyen dönemlerde daha sık gündeme gelmesi beklenmektedir. Göçmen karşıtlığına yönelik söylemlerin siyasi alanda öne çıkması ve kitleleri etkileyerek “kurtarıcı” rolü üstlenmesi, göçmenlere yönelik krizin derinleştiğinin önemli bir göstergesidir.

Standing’in (2014) “*Prekarya içindeki pek çok kişi popülist siyasetçilere kapılacaktır. Bu nedenle prekarya tehlikeli bir sınıf ve yine bu nedenle prekaryanın korkularına, güvencesizlik durumuna ve arzularına cevap verecek bir ‘cennet siyasetine’ ihtiyaç duyuluyor*” argümanını desteklemektedir. Fatih Belediyesi yönetiminin aldığı kararlar kapsamında ilçede Suriyelilere ev verilmemekte ve ilçede ikamet eden Suriyelileri de yerlerinden çıkartmaktadır. Türkiye’de göçmenlere yönelik eylemler siyasi yönlendirme ve reflekslerle gerçekleştiği için yapılan uygulamalar çözüm odaklı olmaktan ziyade problemleri artırmaktadır. Siyasi reflekslerle göçmen karşıtlığına yönelik oluşturulan gündemler, göçmenlere yönelik tutumu olumsuz biçimde etkilemektedir. Sayıları dört milyona yaklaşan ve geleceğin belirsizliği nedeniyle devlet destekli barınma olanağına sahip olmayan Suriyeliler yaşamsal faaliyetlerini sürdürmek için çalışma hayatında yer almak zorundadır.

Göçmenlere yönelik öfke ve karşıtlığın ilerleyen yıllarda daha da artması beklenmektedir. Bu nedenle Suriyelilerin çalışma hayatına yönelik işlevsel düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Önleyici ve yapıcı politikalar geliştirilmediği, yapısal sorunlara çözüm üretilmediği takdirde prekarya sınıfında yer alan bu iki grup birbirleriyle farklı boyutlarda çatışacaktır. Yalnızca yerliler değil, toplumdan gördüğü ayrımcılık, öfke, nefret ve şiddet sığınmacıların da marjinal bir gruba dönüşmesine yol açacaktır. Toplumsal düzeni sağlayacak bir çözüm üretilmediği takdirde göçmenler kendi çözümlerini üretecektir. Suriyelilerin kendilerini korumak adına savunma geliştirmeleri topluma entegre olmalarını büsbütün engelleyecek, aynı etnik köken etrafında toplanarak grup içine yönelmelerine neden olacaktır.

Suriyelilerin aile yapısı ve hane başına düşen çocuk sayısı dikkate alındığında; Türkiye’de doğan bir milyon Suriyeli çocuk iyi bir eğitim almadan emek piyasasına katıldığı takdirde yalnızca geçici-güvencesizler değil, klasik anlamda işçi haklarına sahip olan güvenceli bireylerde Suriyelileri tehdit olarak algılayacak göçmen karşılığı artacaktır. Bu nedenle çalışma hayatına yapılacak düzenlemeler hem yerliler hem de Suriyeliler için büyük önem taşımaktadır.

Öneriler

- Kayıtdışı çalışmaya yönelik yaptırımlar “denetim yeterliliğine” bağlı olmaksızın gerçekleştirilmelidir.
- Özel sektörde kayıtdışı çalışanların hem bilinçlenmesi yönünde hem de güvencelerine ilişkin hak talebini gerçekleştirebilecekleri bir uygulama oluşturmalıdır.
- İşverenlere ağır maliyet oluşturan sosyal güvencelere yönelik iyileştirici düzenlemeler ve teşvik edici uygulamalar yapılmalıdır.
- Göçmenlere yönelik düzenlemeler siyasi gündemde yer almamalı ve tüm siyasi partilerin dahil olduğu bir konsensüs sağlanmalıdır.
- Emek yoğunluklu büyük ölçekli işletmelerle anlaşma sağlanarak emek piyasasında düzensiz var olan Suriyeli işçiler denetimli bir şekilde çalıştırılmalıdır.
- Çalışma izni olan Suriyeli işçilerin çalıştıkları işyerleri ile olan düzenlemeler devlet kontrolünde gerçekleşmeli ve işveren ile göçmen işçiler arasında aracı bir devlet kurumu olmalıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır. Saha çalışmamı gerçekleştirdiğim Fatih ilçesindeki işçilere, esnaflara katkıları ve misafirperverlikleri için şükranlarımı sunarım.

Çatışma Beyanı

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Onay

Etik kurul onayı alınmıştır. (İstanbul Ticaret Üniversitesi Etik Kurulu, (Tarih: 9.2.2022, No: E-65836846-044-239357).

Kaynaklar

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç, konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Altuğ, O. (1999). Kayıt dışı ekonominin boyutları 1997. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (15), 257-276.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (9. Baskı), Sakarya Yayıncılık.
- Aslantürk, O. & Tunç, Y. E. (2018). Yabancıların Türkiye’de kayıt dışı istihdamı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 13-20.
- Barbier, J. (2004). A comparative analysis of 'employment precariousness' in Europe. seminar on learning from employment and welfare policies in Europe. *Economic and Social Research Council*, (1-16).
- Bauman, Z. (2016). *Kapımızdaki yabancılar*. (E. Barca, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2016).
- Biehl, K. (2012). “Örnek vaka analizi: İstanbul”. A. İçduygu (Ed.), *Kentler ve göç: Türkiye, İtalya, İspanya içinde* (73-112). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Böke, K. (2009). Örnekleme. K. Böke (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (105-147). Alfa.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (1), (17).
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).
- Ceritoğlu, E., Gürçihan Yüncüler, H. B., Torun, H. & Tümen, S. (2015). The Impact of Syrian Refugees on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi Experimental Design, Central Bank Report, No. 9348, Ankara.
- Çakır, A. (2014). *Faktör analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Çoban, B. (2018). Türkiye’de işsizlik profili bağlamında Suriyeli gençlerin İstanbul işgücü piyasasına katılım sorunları. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(56), (193-216).
- Doğan, N., Kürüm, R.S., Bekaroğlu, E.A. & Cin, M. (2021). *İstanbul göç araştırması 2020*. 10 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/3/goc-arastirmalari-24.03.2021.pdf> adresinden erişildi.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 207-222.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye’deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foti, A. (2017). *General theory of the precariat: great recession, revolution, reaction*. Institute of Network Cultures.
- GİGM. (2022, 6 Mayıs). *Geçici koruma istatistikleri*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gündoğan, N. (2007). *Yoksulluğun değişen yüzü, çalışan yoksullar*. Anadolu Üniversitesi, İİBF Yayınları.
- Güngör, F.Ş. (2017, Eylül, 12-17). Zenofobi ve ötekinin dikenini. 1.Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi, Priştina, Kosova.
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler: şehir hakkından kentsel devrime doğru*. (A. D., Temiz, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. <https://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg31-glossary-migration-turkish>. (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2020).
- İstanbul Planlama Ajansı. (2021, 14 Haziran). *İstanbul’da güvencesiz istihdam*. <https://uo0hom8od0sb.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/08/istanbul-da-guvencesiz-istihdam-2.pdf>

- Kalleberg, A. L. & Vallas, S. P. (2018). Probing precarious work: theory, research, and politics. A. L. Kalleberg ve S. P. Vallas (Ed.), *Precarious work research in the sociology of Work*, içinde (1-30).
- Koç, M., Görücü, İ. & Akbıyık, N. (2016). Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), (63-94).
- Kurt, Ü. (2012). Demokratik bir kent kültürü inşası. M. Şentürk (Ed.), *Göç, kentleşme ve aidiyet ekseninde Esenler'i anlamak* içinde (83-1049). Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- Lordoğlu, K. (2005). Enformel istihdam ve Türkiye kaynakları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55, (45-60).
- Mütevelloğlu, S. & Işık, S. (2009). Küreselleşme kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm. N. Mütevelloğlu & S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm* içinde (159-204). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuz, Ş. (2012). Sınıf mücadelesinde özne sorunu proleterya mı, prekarya mı?. Ö. Göztepe (Ed.), *Güvencesizleştirme süreci, yanlış, olanak* içinde (229-250). Notabene Yayınları.
- Öncü, A. & Weyland, P. (2016). Küreselleşen kentlerde yaşam alanı ve toplumsal kimlik mücadeleleri. A. Öncü ve P. Weyland (Ed.), *Mekân, kültür, iktidar* içinde (9-39). İletişim Yayınları.
- Özmete, E., Yıldırım, H. & Duru, S. (2018). Yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Göç Özel Sayısı Cilt 1, 191-209.
- Park, R. E. & Burgess E. W. (2016). Şehir kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler. *Yabancı: Bir ilişki biçimi olarak ötekilik* içinde (37-88), (P. Karababa-Kayalığıl, Çev.). Heretik.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş-nitel ve nitel yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- Rittersberger-Tılıç, H & Bal, S. (2019). Türkiye emek piyasasında mülteciler/göçmenler: görünmeyen emek ve görünen politika üzerine bir değerlendirme. *Nüfusbilim Dergisi*, 41(1), (26-51).
- Savul, G. (2008). *Güvencesiz istihdam, örgütsel dönüşüm ve çalışma üzerine etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Standing, G. (2014). *Prekarya, yeni tehlikeli sınıf*. (E. Bulut, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. *RCCS Annual Review*, (7), 3-16.
- TEPAV. (2019, 14 Eylül). *İstanbul'da Suriyeliler ve savaş sonrası Suriyeli gettolari*. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1561967648-6.Istanbul_da_Suriyeliler_ve_Savas_Sonrasi_Suriye_Gettolari.pdf
- TUİK. (2021, 10 Mart). *Kayıtdışı istihdam oranları*. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani
- TUİK. (2021, 10 Mart). *İşgücü istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792>
- Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: "İstanbul örneği". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356.
- Yıldırım A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı), Seçkin Yayıncılık.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

HİZMETE ÖZEL

T.C.

Sayı : E-65836846-044-239357
Konu : Etik Onayı

9.2.2022

Sayın Tuğba Koçak

İlgi : 05.01.2022 tarihli dilekçeniz.

İlgi yazınız ile "Metropol Kentte Prekarya Olgusunun Göçmen Karşılığına Etkisi" isimli çalışmanın anket ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularına Etik Kurul onayı talep edilmektedir.

Adı geçen ve ekte yer alan anket ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları, Üniversitemiz Etik Kurulunca incelenerek etik tanım, değer ve ilkelere aykırı bir düzenleme tespit edilmediği, önerilen anket ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularının etik kurallara uygun olduğu ve etik onayının verildiği ifade edilmiştir.

Konuya ilişkin bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Rektör Yardımcısı

Ek: Etik Onaylı Anket ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: AA141FA0-5479-4696-9028-297E75D52636

Adres: Ornektepe Mah. İsmailhor Cad. No: 8802 Beyoğlu/İstanbul

Telefon No: 444 04 13 / 4580 - 4581 Faks No: 0212 520 70 11

E-Posta: f.kose@ticaret.edu.tr İnternet Adresi: www.ticaret.edu.tr

KEP Adresi: ticaretuniversitesi@hs02.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi: <http://e-belge.ticaret.edu.tr>

Ayrıntılı Bilgi İçin: Fatma KOSİE

Yeni İşleri Müdürü

Telefon No: 444 0 413 - 4580

Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences

Yıl:2022, Cilt:4 Sayı:2
Year:2022, Vol:4 Issue:2
NSB, 2022, 4(2), 158-191

NSB
QSS

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.1121810

Atıf/Citation: Ünal, A. (2022). Bir zanaat olarak görüşme yönetim alanında yazılan doktora tezleri üzerine metodolojik bir inceleme. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(2), 158-191. <https://doi.org/10.47105/nsb.1121810>

Bir Zanaat Olarak Görüşme

Yönetim Alanında Yazılan Doktora Tezleri Üzerine Metodolojik Bir İnceleme

^aAslıhan Ünal¹

^a Dr. Öğr. Üyesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye

Öz

Bu makale, yönetim alanında yazılan ve birincil veri toplama yöntemi olarak görüşme yöntemi kullanılan 13 doktora tezinin metodolojik incelemesini sunmaktadır. Ayrıca, görüşme araştırmalarına ilgi duyan araştırmacıların başvurabileceği detaylı bir literatür incelemesi de içermektedir. Araştırmada veri olarak, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nin web sayfasında yapılan sistematik tarama sonucunda seçilen 13 doktora tezi kullanılmıştır. Tezlerin analizinde literatür incelemesi sonucu belirlenen değerlendirme kriterleri kullanılmış ve nitel içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi sürecinde ağırlıklı olarak tümdengelimsel bir yaklaşım izlendiği söylenebilir. Kriterlerin çoğu, Steinar Kvale'nin "zanaatkar görüşme yaklaşımı"ni temel almakla birlikte, nitel araştırma alanında önde gelen araştırmacıların eserlerinden de faydalanılmıştır. Araştırma bulguları, görüşme araştırmasının uygulama adımlarında bazı önemli eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Öne çıkan eksiklikler, yöntemin felsefi altyapısının ihmal edilmiş olması, görüşme verisinin analizinde izlenen yöntemlerin kavramsal açıdan bazı tutarsızlıklar ve belirsizlikler içermesi, tek kaynaktan faydalanma, araştırmada geçerlilik ve güvenilirlik unsurlarının nasıl sağlandığı ile ilgili yeterli açıklamanın olmaması ve bazı tezlerde bu kriterlerin yalnızca literatür tanımlarının verilmiş olması, bulguların sunumunda standart bir yaklaşımın izlenmesi olarak sıralanabilir. Bu bulguların yanı sıra, değerlendirme kriterlerinin çoğunu sağlayan ve zanaatkar görüşme yaklaşımının bazı özelliklerini taşıyan doktora tezlerinin olduğu da belirlenmiştir. Bulguların sunumunda bu tezlerden alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları, üniversitelerde karar verici pozisyonlarda olan akademisyenler, lisansüstü öğrencileri ve görüşme yöntemini yeni uygulamaya başlayan araştırmacılar için öneriler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Görüşme yöntemi, görüşme araştırması, nitel araştırma, metodolojik inceleme, yönetim

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Aslıhan Ünal, aslihanunal80@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-5896-8880

Gönderim Tarihi/Received:26.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted:15.08.2022

Yayımlanma Tarihi/Published:31.12.2022

Interview as a Craft A Methodological Review on Doctoral Dissertations Written in the Management Field

Extended Summary

Interview is the most used data collecting method in qualitative research and the way of interviewing is classified under several categories according to underlying philosophical assumptions (e.g. doxastic and epistemic), structuring of interview (e.g., semi-structured, unstructured), the number of person interviewed at the same time (e.g; focus group and individual), interview place and kind of interaction (online, face-to-face). In this paper, Steinar Kvale's (1996) craftsmanship approach is at the center. According to this approach, interviewer focuses on the interview rather than the method. The tool is the researcher her/himself, not the method she/he follows. Hence, the outcome of interview research depends on the abilities, sensitivity, empathy, and similar attributes of the interviewer. And according to Kvale (1996) craftsmanship approach links science to the art, and interviewing competence can be gained through apprenticeship by learning and practicing in time.

The problem of this research is the deficiencies of interview research in conducting an art level and craft level interviews, and the present obstacles that prevent researchers to conduct this kind of interview research. The main purpose of this paper is to shed light on "interview as a craft" and examine the stages of Kvale's approach. For this purpose, a group of doctoral dissertations defined as a sample in the field of management and examined in-depth to determine the quality of interview research in terms of craftsmanship approach.

This paper presents a methodological review of 13 doctoral dissertations written in the field of management and in which qualitative interview method was used as a primary data collecting method. The data of the research consist of 13 doctoral dissertations that were chosen as a result of systematic searching conducted on the web page of Council of Higher Education National Thesis Center in Turkey. The keywords used in searching are "interview", "qualitative", and "management". A qualitative content analysis method was applied to the data. Evaluation criteria that were defined as a result of literature review were used in analyzing doctoral dissertations. Therefore, it can be said that a deductive-dominant approach was followed during content analysis process. Majority of the criteria based on Steinar Kvale's "craftmanship approach" and works of the prominent researchers in qualitative research were also utilized. The main criteria were defined as follows (Kvale, 1996): (1) Theme of the research, (2) Research design, (3) Interview process, (4) Organizing data, (5) Analyzing, (6) Verifying, and (7) Reporting.

Findings of this research reveal that dissertations, in general, have some deficiencies in terms of conducting interview research stages. The prominent deficiencies can be listed as follows: Philosophical underlying of methods were generally ignored, methods used in analyzing interview data have some conceptual inconsistency and ambiguity, some authors adhered to just a single reference in conducting analysis method, a lack of adequate definitions about how reliability and validity strategies are implemented were defined in several research, most of the authors adopted a standard approach in presenting research findings. Although a dissertation that fulfill each evaluation criterion, dissertations that fulfill technical requirements and approach to craftsmanship approach in some aspects were also defined. Quotes from featured parts of these dissertations are presented in the findings section. Findings of this research offer recommendations to academics that have decision-making authority in universities, to graduate students, and to novice qualitative researchers, and to academics that consider themselves as a lifelong student.

Finally, this research has also had several limitations. The main purpose of this research was not to reach all the research that follows interview method. The scope of the research is limited with 13 doctoral dissertations written in the management field in Turkey. It was preferred to work on a small group of data in order to handle the issue in-depth and detailed. Hence, the findings may be unique to this sample. Using diverse keywords in the management field will enable researchers to reach more extended samples and as a result may reach to different findings. Besides, this paper focuses on Kvale's "craftsman approach" in conducting interview research and adopted the stages of this approach as evaluation criteria. There are various types of interview research in qualitative research literature. Hence, different criteria can be used to evaluate interview studies in different research fields

Keywords: Interview method, interview research, qualitative research, methodological review, management

Giriş

Ustalığı kabul etmiyorum. Ustalık zanaatta olur, ama sanatta olmaz. Sanatçı bildiğini tekrar eden değil, kendini yeni baştan yaratan ve daima arayandır. Talebe olmayı tercih ederim.

Tuncel Kurtiz

Makaleye tiyatro ve sinema sanatçısı Tuncel Kurtiz'in bilinen bir alıntısıyla başlamanın uygun olacağı düşünülmüştür; çünkü sanatçının sözleri bu makalenin yazılma amacı ve ana fikri ile çok yakından ilişkilidir. Nitel görüşme alanının önde gelen araştırmacılarından olan Steinlar Kvale de görüşme yöntemi konusunda benzer bir ayrıma gitmiştir. Kvale'ye (1996) göre, görüşme bir zanaattır ve doğru yapılırsa bir sanata dönüşür. Bu dönüşümde ise araştırmacının zaman içerisinde edindiği tecrübeleri, ön sezileri ve iç görüleri son derece önemli bir role sahiptir. Araştırmacının görüşme araştırmalarında uyguladığı strateji, zaman içerisinde öğrenme, sürekli kendini geliştirme ve iç görülerini doğru zamanlarda devreye sokabilme becerisi üzerine kuruludur ve eğer bu yeteneğini geliştirip doğru zamanlarda uygulayabilirse sanatsal düzeyde bir görüşme yapabilir.

Kvale'nin (1996) “zanaatkar görüşme” yaklaşımına göre, araştırmacı yöntemlere sıkı sıkıya bağlı kalmak ile hiç yöntem kullanmadan tamamen spontane ilerlemenin ötesinde bir kavrayışa sahip olmalıdır. Bir zanaatkar olarak araştırmacı, yönteme değil işe odaklanır. Burada araç olan yöntem değil araştırmacının kendisidir. Dolayısıyla, araştırmanın sonucu araştırmacının becerilerine, hassaslığına, empatisine ve benzeri özelliklerine bağlıdır. Kvale'ye göre bu yaklaşım, bilimi sanata bağlar ve araştırmacılık “çıraklık” yoluyla, yani zaman içerisinde öğrenerek ve deneyim kazanarak edinilir. Yazar, görüşme yönteminin sanat ile olan yakın ilişkisini şu sözlerle açıklar¹ (Kvale, 1995: 106):

Bir ressam için, yağlı boyanın, sulu boyanın ve karakalemin farklı tekniklerine hâkim olmak ve aynı zamanda perspektif ve renk kontrastı yasalarının bilgisine sahip olmak resim sanatında usta olmak için bir önkoşuldur. Bununla birlikte, bir sanat eseri yalnızca metodik kuralları izleyerek üretilemez. Başlıca araç, hassasiyeti ve yaratıcılığıyla sanatçıdır. Resim sanatı, görüşme araştırmalarına ilham verebilecek bir sanat türüdür.

Kvale'nin verdiği örnekten anlaşıldığı gibi, sadece yöntemleri bilmek ve onları sıkı sıkıya izlemek başarılı bir görüşme gerçekleştirmek için yeterli değildir. Araştırmacının hassasiyeti, yaratıcılığı ve doğru zamanda yaptığı doğru tercihler yöntemin etkin bir şekilde yürütülmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Araştırmacının bu konudaki yetkinliği, görüşme sürecini ve bu süreçte aldığı kararları rapora yansıtması ile anlaşılabilir.

Kvale gibi Svend Brinkmann da görüşmenin doğru bir şekilde uygulandığında son derece etkili bir yöntem olduğuna vurgu yapar. Brinkmann (2018) “doğru” uygulanan ve “sanatsal düzeyde” bir görüşmeye, yazar Haruki Murakami'nin edebi kategoride yer alan kitabından yaptığı bir alıntıyı örnek olarak gösterir. Kitap, Murakami'nin (2010) 1995 yılında Tokyo metrosunda düzenlenen terör saldırısından sağ olarak kurtulanlar ile gerçekleştirdiği görüşmelerden oluşmaktadır. Brinkmann'ın (2018) edebi bir eserden örnek vermesinin sebebi, Murakami'nin görüşmenin sosyal bağlamını, karşılıklı etkileşimin kendisinde yarattığı hissi ve katılımcının duygu durumunu yaptığı gözlemler aracılığıyla okuyucuya aktarabilmesi ve adeta o

¹ Çeviri yazara aittir.

anı yeniden canlandırabilmesidir. Murakami ve terör mağduru arasında geçen görüşme deşifre edildiğinde bir Word sayfasının yarısını bile doldurmayacak ifadelerden oluşmaktadır; buna karşılık yazarın yaptığı yorumlama son derece derin ve ilgi çekicidir. Brinkmann'a (2018) göre bu düzeyde bir görüşme sanatsal özellikte bir görüşmedir ve günümüzde çok az sayıda araştırmacı bu düzeye ulaşabilmektedir. Görüşme alanının önde gelen isimlerinden olan Kvale ve Brinkmann'ın görüşleri, bu araştırmanın gerçekleştirilmesine zemin hazırlamış ve araştırmacıyı motive etmiştir.

Problem ve Araştırmanın Amacı

Araştırmanın problemi, görüşme yönteminin sanatsal ve zanaatkar düzeylerde uygulanması konusundaki eksiklikler ve engellerdir. Bu problemi ulusal düzeyde inceleyebilmek amacıyla, Türkiye'de gerçekleştirilen görüşme araştırmaları araştırmanın kapsamı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel amacının zanaatkar görüşme yönteminin nasıl uygulandığına dikkat çekmek olması nedeniyle küçük bir veri grubu üzerinde çalışmanın daha işlevsel olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, sistematik tarama yöntemi ile seçilen 13 doktora tezi analiz birimi olarak kullanılmıştır. Seçilen tezler, araştırmacının uzmanlık alanı olması nedeniyle, işletme anabilim dalının alt bilim dalı olan yönetim ve organizasyon alanından seçilmiştir. Dolayısıyla; bu araştırma, Türkiye'de yönetim alanında görüşme yöntemi izlenerek yazılmış doktora tezlerinin genel bir analizini içermez.

Veri grubu olarak doktora tezlerinin seçilmesinin iki sebebi vardır: Birinci neden, doktora tezlerinde yöntem ve bulgular bölümlerinin daha detaylı olarak ele alınmasıdır. Tezlerin formatlarından kaynaklanan bu özelliği, konu hakkında derinlemesine inceleme yapmaya imkân vermektedir. İkinci neden ise, doktora tezlerinde araştırma felsefesinin ve metodolojinin uygulanmasında sorunlar yaşandığına ilişkin önceki araştırmalarda elde edilen bulgular ve yapılan görüşlerdir. Örneğin; Karadağ (2010) eğitim bilimleri alanında yazılan doktora tezlerini kullanılan araştırma modelleri çerçevesinde incelemiştir. Yazarın elde ettiği bulgular, kullanılan araştırma modellerinin niteliğinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Karadağ, bu durumu tez araştırması yürüten öğrencilerin ilgili konuda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmamalarına bağlamıştır. Şener (2019) yönetim alanında yürütülen gömülü teori araştırmalarını incelediği makalesinde, gömülü teori deseni kullanıldığı belirtilmiş olmasına rağmen uygulamada desenin gerekliliklerinin bazı araştırmalarda yerine tam anlamıyla getirilmediğini tespit etmiştir. Toraman (2021) makalesinde, karma yöntemler araştırmalarında yapılan yanlışlıklara dikkat çekmiş ve yöntemin etkin bir şekilde kullanımına yönelik önerilerde bulunmuştur. Yazar ayrıca, Türkiye'de yürütülen lisansüstü tezleri metodolojik olarak incelediği, henüz yayımlanmayan araştırmasının bulgularına da bu araştırmada değinmiştir. Toraman'ın (2020) bulgularına göre, incelenen yayımların %90'ından fazlasında uygulama hataları ve eksiklikler bulunmaktadır (aktaran; Toraman, 2021).

Ulusal literatürde yönetim alanında yapılan nitel araştırmaların metodolojik olarak incelenmesine Özen'in (2000) makalesi örnek olarak verilebilir. Özen (2000) Türkiye'de yönetim/organizasyon alanında yazılan bildirileri incelediği araştırmasında, nitel veri toplama yöntemi kullanılan 11 araştırmanın 7'sinde görüşme yönteminin, 10 araştırmanın 6'sında ise gözlem yönteminin nasıl uygulandığına ilişkin bilgi verilmediğini tespit etmiştir. Özen (2000) görüşme ve gözlem yöntemlerini kullanan araştırmacıların

yöntemin işleyişine yönelik bilgi paylaşmaktan kaçınmasını, bu yöntemlerin henüz ulusal literatürde kurumsallaşmamasına ve belirli standartların yerleşmemiş olmasına bağlamıştır. Sağlam-Arı vd.'nin (2009) pazarlama ve yönetim alanlarında yazılan lisansüstü tezleri metodolojik olarak inceledikleri araştırmanın bulgularına göre, pozitivist görüş iki alanda da hakimiyetini devam ettirmektedir. İncelenen nitel araştırmalarda tercih edilen tek nitel desen ise örnek olay çalışmasıdır. Ayrıca, iki araştırma haricinde nitel veri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Yazarların dikkat çektiği diğer bir önemli bir nokta da Türkçe nitel araştırma kaynaklarının çok az sayıda olmasıdır. Bunun yanı sıra, yüksek lisans programlarında nitel araştırma yöntemleri üzerine verilen derslerin sınırlı sayıda üniversitede bulunmasıdır. Lisansüstü tezlerinin kuramsal ve felsefi altyapısının sağlam bir şekilde oluşturulması ile ilgili olarak Keskin'in (2017) makalesi son derece önemli bir sorunun altını çizmektedir. Yazarın ulusal literatürde yayımlanan 61 sosyal bilimler araştırma yöntemi kitabı üzerinde yaptığı inceleme sonucunda, kitapların sadece bilimsel araştırmanın teknik olarak kurgulanması üzerinde durduğunu, fakat felsefi altyapıyı göz ardı ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Türkiye'de Türkçe dilinde yayımlanan bu kitaplar doktora öğrencilerinin tez araştırmalarını yürütmelerinde yol gösterecek kadar felsefi açıklamalar sunmamaktadır. Bu bulgular, daha önce de değinilen Sağlam-Arı ve diğerlerinin (2009) araştırma bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de doktora eğitimi alan bir öğrencinin araştırmasını yürütmek için ekstra bir çaba göstererek kendi yolunu kendisinin çizmesinin gerektiği anlaşılmaktadır.

Yapılan bu literatür incelenmesi, Türkiye'de nitel araştırma yöntemlerinin uygulanmasında sorunlar yaşandığını göstermektedir. Görüşme yöntemi ise nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama yöntemidir. Türkiye'de yürütülen nitel araştırmaları metodolojik olarak inceleyen araştırmaların içerisinde spesifik olarak görüşme yönteminin uygulanmasına odaklanan bir araştırmaya ise rastlanmamıştır. Dolayısıyla, bu araştırmada elde edilen bulguların, nitel araştırma literatürüne sunduğu farklı bakış açısı ile katkısının olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın ana amacı, Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurumu'na (YÖK) bağlı üniversitelerde yazılan doktora tezlerinden oluşan bir analiz birimi belirleyerek görüşme yönteminin nasıl uygulandığını derinlemesine incelemek ve elde edilen bulgular ışığında yeni araştırmacılara zanaatkar görüşme yaklaşımının nasıl uygulandığı konusunda yol gösterebilmektir. Bu amaçla; analiz yöntemi olarak metodolojik inceleme yöntemi kullanılmış, sistematik tarama sonucunda ulaşılan 13 doktora tezine nitel içerik analizi uygulanmıştır ve aşağıda verilen 3 araştırma sorusunun cevapları aranmıştır.

- Belirlenen doktora tezlerinde nitel görüşme yöntemi nasıl uygulanmıştır?
- Görüşme araştırmalarının eksikleri nelerdir?
- Görüşme araştırmalarını zanaatkar ve hatta sanatsal düzeye yükseltmek için neler yapılabilir?

Bu araştırmada, bir veya daha fazla katılımcıya açık-uçlu sorular yöneltilmesi ve cevapların kaydedilmesi yoluyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler (Creswell, 2012) nitel görüşme olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılara önceden belirlenmiş soruların yöneltildiği ve cevap olarak sınırlı sayıda şık içerisinden seçim yapılabilen yapılandırılmış görüşmeler (anket yöntemi) (Agarwal, 2018) bu

araştırmanın kapsamı dışındadır. Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma desen izleyen araştırmalar da araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Tezlerin analizinde kullanılan değerlendirme kriterleri belirlenirken ağırlıklı olarak Kvale'nin (1996) "zanaatkar görüşme yaklaşımı" esas alınmıştır. Dolayısıyla, bu araştırma belirli bir nitel araştırma deseninin (Örn. fenomenoloji, örnek olay çalışması, gömülü teori vb.) ayırt edici özelliklerine ve araştırma yöntemlerine odaklanmaz.

Makale dört bölümden oluşmaktadır: Yöntem bölümünde, araştırmanın metodolojisi ve izlenen araştırma stratejisi hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bölüm ayrıca, tezlerin değerlendirilmesi amacıyla belirlenen kriterler ile ilgili kapsamlı bir literatür incelemesini de içermektedir. Üçüncü bölümde, analiz sonucunda elde edilen bulgular, tablolardan ve alıntılardan faydalanılarak başlıklar altında yorumlanmaktadır. Dördüncü bölümde elde edilen bulgular hakkında genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Sonuç ve Öneriler bölümünde, temel bulgular ışığında uygulayıcılar ve gelecek araştırmalar için önerilerde bulunmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, görüşme yönteminin doktora tezlerinde nasıl uygulandığının belirlenmesi amacıyla metodolojik inceleme yöntemleri izlenmiştir. Metodolojik çalışmalar, yayınlanmış veya yayımlanmamış araştırmaları, desen, yürütme, analiz veya raporlama açısından inceleyen araştırmalardır (Mbuagbaw vd., 2020). Literatür incelemesi araştırmalarında izlenen; araştırmanın sınırlarının belirlenmesi, kaynak taraması, seçim, analiz ve sunum (Wolfswinkel vd., 2013) aşamalarına benzer adımlar izlenir.

Araştırmada belirli anahtar kelimeler üzerinden sınırlandırılarak yapılan tarama ve sonrasında eleme yoluyla erişilen doktora tezleri veri grubu olarak belirlenmiştir. Veriye literatür incelemesi sonucunda belirlenen değerlendirme kriterleri üzerinden nitel içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizinde ağırlıklı olarak tümdengelsel bir yaklaşım izlenmiştir. Bunun yanı sıra, ihtiyaç duyulan durumlarda açımlayıcı bir yaklaşım da benimsenmiştir. Elde edilen bulguların yorumlanmasında sayısallaştırma, tablo üzerinde gösterme ve doğrudan alıntı yapma gibi destekleyici stratejiler uygulanmıştır.

Araştırma Stratejisi

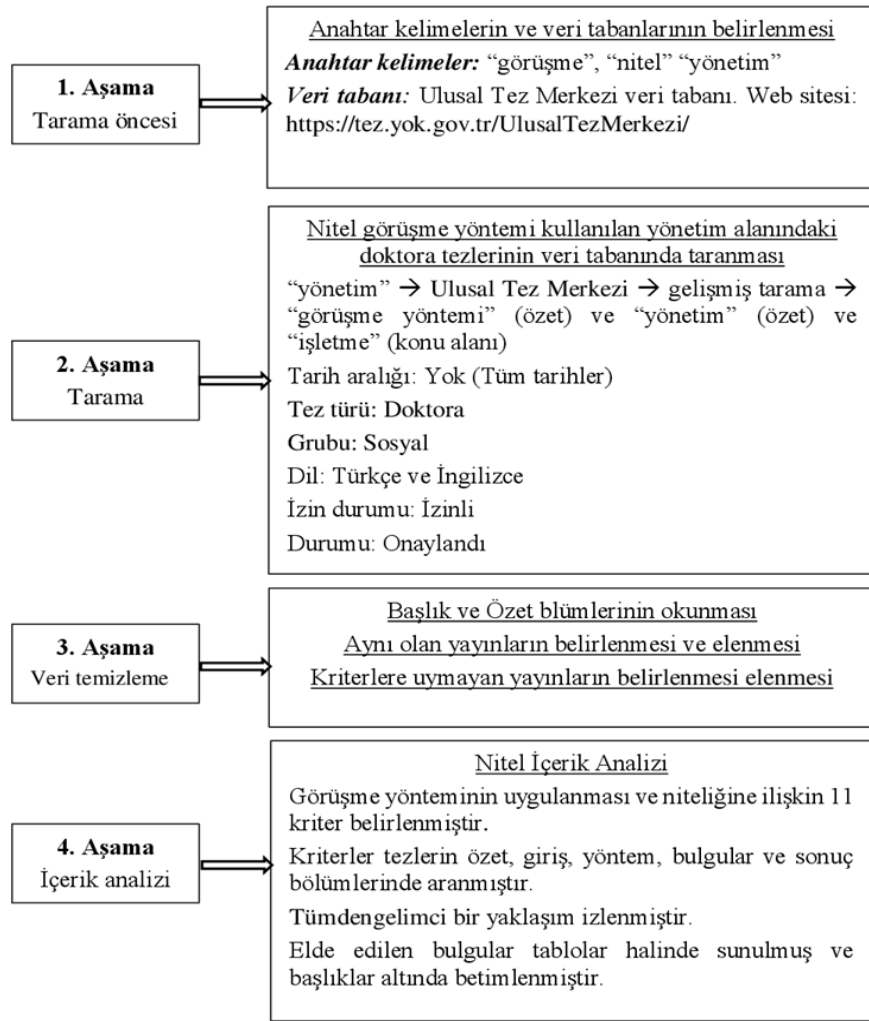
Bu araştırmada analiz birimi olarak belirlenen doktora tezlerinin özellikle "giriş", "yöntem" ve "bulgular" bölümlerine odaklanılmıştır, fakat tezlerin tüm bölümleri incelemeye dahil edilmiştir. İzlenen stratejinin, örneklem belirleme yöntemi sistematik inceleme özelliği taşımaktadır. Araştırma, Snelson'un (2016) metodolojik analiz araştırmasında izlediği dört aşama izlenerek gerçekleştirilmiştir:

- (1) Ön tarama aşaması
- (2) Tarama aşaması
- (3) Veri temizleme aşaması
- (4) Analiz aşaması

İzlenen araştırma stratejisinin detayları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1.

Araştırma Stratejisi

Anahtar Kelimeler

Sistematik tarama aşamasında kullanılan anahtar kelimeler “görüşme” “yönetim” ve “işletme” olarak belirlenmiştir. Anahtar kelimeler, Ulusal Tez Merkezi web sayfasında yer alan “gelişmiş tarama” bölümüne Tablo 1’de gösterildiği şekilde girilmiştir.

Tablo 1.

Sorgu Sayfası

Anahtar Kelimeler	Aranacak Alan	Arama Tipi	Tez Türü	İzin Durumu	Grubu	Durumu
Görüşme	Özet	Sadece yazılan şekilde				
Nitel	Özet	Sadece yazılan şekilde				
Yönetim	Özet	Sadece yazılan şekilde (1. Arama) İçinde geçsin (2.arama)	Doktora	İzinli	Sosyal	Onaylandı

7 Mayıs 2021 tarihinde Tablo 1’de belirtilen kriterler üzerinden yapılan ilk taramada 119 doktora tezine ulaşılmıştır. İlk inceleme aşamasında, “işletme” konu alanı dışında kalan tezler elenmiştir. Bu eleme adımı, tezlerin “özet” bölümleri incelenerek yapılmıştır. Bu yöntem izlenerek ulaşılan 23 adet tez bir Excel dosyasına yazar ismi, yayım tarihi ve tez başlığı belirtilerek kaydedilmiştir. 8 Haziran 2021 tarihinde güvenilirliğin sağlanması amacıyla aynı kriterler kullanılarak ikinci bir tarama yapılmıştır ve ulaşılan 121 tezdten sisteme yeni eklendiği tespit edilen iki tez araştırmaya dahil edilmiştir. Aynı tarihte, anahtar kelimelerden “yönetim” terimi “arama tipi” sekmesine “içinde geçsin” komutu verilerek bir arama daha yapılmış, ulaşılan 273 tez içerisinde 2 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Son aşamada elde edilen 25 doktora tezinin özet ve yöntem bölümleri incelenerek karma desen izleyen araştırmalar, biçimlendirilmiş görüşme (anket formunda) yöntemi izlediği belirlenen araştırmalar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, arama kriterlerini sağlayan 13 doktora tezi analiz birimi olarak belirlenmiştir.

Belirlenen veri grubuna, içerik analizi uygulanmıştır. Veri analiz edilmeden önce, literatür incelemesi yapılarak değerlendirme kriterleri belirlenmiş ve bu kriterler incelenen tezlerin içerisinde aranmıştır. Fakat bazı durumlarda, tezler incelenirken değerlendirme kriterlerine yeni eklemeler yapma ihtiyacı hissedilmiştir ve alt kategorilerde isim değişikliğine gidilmiştir. Dolayısıyla, çok baskın olmamakla birlikte analiz sürecinde, tündengelimsel bir yaklaşımın izlendiği aşamaların da olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, ihtiyaç duyulan durumlarda Mayring’in (2014) yorumlayıcı yaklaşım başlığı altında tanımladığı “geniş içerik analizi” aşamaları da uygulanmıştır. Geniş içerik analizi, anlamın belirsiz olduğu durumlarda, araştırmacının verinin dışında kaynaklara başvurması ve veriye geri dönerek anlamı açığa çıkarması şeklinde işleyen bir yöntemdir (Mayring, 2014). Örneğin, bulgular bölümünde tezlerde neden “betimsel analiz” teriminin kullanıldığını açıklığa kavuşturmak amacıyla bu içerik analizi yöntemi izlenmiştir. Tez yazarlarının, faydalandıkları kaynaklara başvurulmuş ve referans verilen kaynak ve o kaynağın yaptığı referanslar incelenmiştir.

Değerlendirme Kriterleri

Görüşme yönteminin kullanıldığı araştırmaların niteliğinin değerlendirilmesinde Kvale’nin (1996) araştırmacılar için önerdiği yedi aşamalı süreç esas alınmış ve literatür incelemesi sonucunda değerlendirme kriterleri şu başlıklar altında belirlenmiştir:

- (1) Araştırmanın teması
- (2) Araştırmanın deseni
- (3) Görüşme süreci
- (4) Verilerin düzenlenmesi
- (5) Analiz
- (6) Doğrulama
- (7) Raporlama

(1) Araştırmanın teması. Kvale’ye (1996) göre, bu aşamada “neyin” inceleneceği ve “neden” inceleneceği belirlenir. Araştırmaya konu olan temel kavramlar açıklanır ve neden bu araştırmaya ihtiyaç duyulduğu ifade edilir. Bu aşamada; araştırmanın amacı, problemi ve araştırma soruları belirlenir.

Creswell'e (2007) göre, amaç cümlesi araştırmanın hedefini veya niyetini ifade eden cümledir ve bu cümleden sonra incelenen fenomenin merkezindeki kavramın açıklaması verilir. Araştırmanın problemi, araştırmacıyı araştırmaya yönlendiren nedenlerin açıklandığı bölümdür. Maxwell (2013) araştırmaların üç amacı (goal) gerçekleştirmek üzere yapıldığını belirtmiştir: (1) Kişisel amaçlar, (2) entelektüel amaçlar ve (3) uygulamaya yönelik (pratik) amaçlar. Kişisel amaçlar, araştırmacıyı harekete geçiren kişisel nedenlerdir. Maxwell (2013) kişisel amaçları; belirli bir meseleye ya da olaya karşı duyulan merak, belirli türde bir araştırma gerçekleştirme isteği, kariyerini ilerletme, dahil olduğu durumları ya da pratikleri geliştirme ya da değiştirme isteği olarak örneklendirmiştir. Entelektüel amaçlar ise bir şeyi anlamaya yöneliktir, bir fenomeni derinlemesine incelmek veya daha önceki araştırmalarda yeterince değinilmemiş sorulara cevap bulmak ile ilgilenir. Maxwell (2013), araştırma sorularının entelektüel amacı karşılamaya yönelik olarak hazırlanması gerektiğine dikkat çeker Uygulamaya yönelik amaçlar araştırma bulgularından yola çıkarak bir ihtiyacı karşılamak, bir durumu değiştirmek, bir hedefi (objective) gerçekleştirmeye yönelik amaçlardır.

(2) Araştırmanın deseni. Tema belirleme aşamasından sonra araştırmanın “nasıl” yürütüleceğinin açıklandığı tasarım aşamasına geçilir. Kvale (1996) bu aşamayı, bilgiyi elde etmek için metodolojik prosedürlerin planlanması ve hazırlanması aşaması olarak tanımlar. Araştırmanın deseninin belirlendiği bu aşamada etik meseleler de dikkate alınmalıdır (Kvale, 1996). Uygulanacak görüşme yönteminin seçilmesi, görüşme sorularının hazırlanması, kimlerle görüşme yapılacağı bu aşamada belirlenir. Nitel desen tercihinde ve desen izlenirken uygulanan yöntemlerde araştırmacının felsefi varsayımların, dünya görüşünün, paradigmaların önemli ölçüde etkisi vardır. (Creswell, 2007).

Bu aşama, dört kategori altında değerlendirilmiştir: “Araştırmanın deseni”, “katılımcılar”, “destekleyici veri toplama yöntemi” ve “etik meseleler”.

Araştırmanın deseni. İncelenen doktora tezlerinde hangi desenin izlendiği bu kategori altında değerlendirilmiştir.

Katılımcılar. Araştırmacıların katılımcıların seçiminde izledikleri yöntem “örneklem/örnek olay belirleme stratejisi” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Destekleyici veri toplama yöntemi. Tezlerde, görüşme yöntemi ile toplanan veriyi desteklemek amacıyla kullanılan nitel veri toplama yöntemleri (gözlem ve doküman analizi) bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Etik meseleler. Araştırmacıların görüşme öncesi süreçte belirledikleri etik hususlar bu başlık altında incelenmiştir. (Örn., bilgilendirilmiş onam, etik kurul onayı, görüşme öncesi bilgilendirme, gizlilik bildirim, araştırmanın sonuçları hakkında bilgilendirme vb.). Nitel araştırmalar doğası gereği esnek ve keşfedici özellikte olduğu için araştırma süreci boyunca, araştırma sorularında, görüşme sorularında, izlenen yöntemlerde değişiklik yapılması olası bir durumdur. Dolayısıyla, araştırmanın başlangıcında etik kurula ve katılımcılara kesin ve net bilgiler sunulamayabilir. Bu gibi durumlarla ilgili olarak Kvale (1996), Lincoln'un “diyalog yaklaşımı”ni öne çıkarmıştır (bkz. s.114). Bu yaklaşıma göre, araştırma süreci katılımcılarla müzakere edilerek bulgular karşılıklı olarak şekillendirilebilir. Bu kapsamda, incelenen tezlerde

katılımcılara sunulan bir bilgilendirilmiş onam formunun olup olmadığı incelenmiştir. Katılımcıların gönüllü katılımına dair alınan onayın “yazılı” veya “sözlü” alındığı da ayrıca değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Lincoln’ün önerdiği “diyalog yaklaşımı” veya benzer bir yaklaşımın tezlerde izlenip izlenmediği de incelenmiştir.

Bir diğer etik ilke olan “gizlilik” ilkesini Kvale (1996) katılımcıyı tanımlayan özel bilgilerin rapora yansıtılmaması olarak tanımlar. Ayrıca, katılımcılar görüşme verisine kimlerin erişebileceği hakkında önceden bilgilendirilmelidir. Kvale, bu noktada gizliliğin etik boyutu ile bilimsel araştırmanın temel prensipleri arasında olan bir çatışmaya dikkat çeker. Bu çatışma, verinin kimlerden sağlandığının bilinmemesi durumunda bulguların doğruluğundan nasıl emin olunabileceği ile ilgilidir. Sonuçlar ilkesi ise katılımcıların araştırmaya katılmakla görebileceği potansiyel zarar ve katılımdan sağlayacağı fayda hakkında önceden bilgilendirmeleri ile ilgilidir (Kvale, 1996). Tezlerde bu ilkenin sağlanması “sonuçlar altında bilgilendirme” başlığı altında incelenmiştir.

(3) Görüşme süreci. Bu aşama katılımcı ile etkileşime geçildiği safhadır. Görüşmeden önce konu hakkında ön bilgi edinilir, kullanılacak görüşme yöntemi belirlenir, görüşme formu hazırlanır, katılımcı ile iletişime geçilerek görüşme gerçekleştirilir (Kvale, 1996). Bu aşama 3 kriter üzerinden değerlendirilmiştir: “Görüşme türü”, “görüşme formu” ve “güvenin sağlanması”.

Görüşme türü. Görüşme yöntemi çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada görüşme türü iki başlık altında incelenmiştir: “Biçimsel özelliklerine göre görüşme türleri” ve “Felsefi varsayımlarına göre görüşme türleri”

Biçimsel özelliklerine göre görüşme türleri. Nitel araştırma literatüründe görüşmeler biçimsel özelliklerine göre yaygın olarak üç başlık altında sınıflandırılırlar (Agarwal, 2019; Brinkmann, 2018): yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler.

- Yapılandırılmış görüşme. Bu tür görüşmelerde görüşme soruları önceden belirlenir ve her katılımcıya aynı sorular, aynı sıralamayla yöneltilir. Hazırlanan sorular genellikle kapalı uçlu sorular ve katılımcılar verili cevap seçeneklerinden birini seçmesi beklenir, fakat açık uçlu olarak hazırlanan yapılandırılmış görüşmeler de uygulanmaktadır (Agarwal, 2019). Yapılandırılmış görüşme yöntemi nicel araştırmalarda veri toplama aracı (anket yöntemi) olarak yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Dolayısıyla, bu araştırmanın kapsamı içine girmez.

- Yarı-yapılandırılmış görüşme. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan görüşme türüdür. Sorular önceden belirlenir, fakat görüşme esnasında görüşme formuna sıkı sıkıya bağlı kalınmaz, soruların sırası değişebilir, doğaçlama gelişen sorular yöneltilebilir (Creswell, 2012). Yapılandırılmış görüşmeye kıyasla, araştırmacı bilgi üretiminde aktif bir rol üstlenir ve katılımcının verdiği cevaplar üzerinden gerekli görülen durumlarda yeni sorular yöneltebilir (Brinkmann, 2018).

- Yapılandırılmamış görüşme. Bu görüşme türünde önceden belirlenmiş bir soru formu izlenmez, katılımcıya yöneltilen sorular görüşmenin gidişatına göre belirlenir (Agarwal, 2019).

Felsefi varsayımlarına göre görüşme türleri. Görüşme yöntemine getirilen önemli eleştirilerden biri üretilen bilginin bilimsel olmadığı yönündedir (Brinkmann, 2007). Brinkmann (2007) görüşme sonucunda

elde edilen bilginin türüne göre görüşmeleri doksastik ve epistemik olarak iki sınıf altında incelemiştir. Doksa ve episteme kökeni antik Yunancaya dayanan terimlerdir. Doksa inanç, zan, popüler görüş anlamında kullanılırken (Wight, 2018) episteme, kesin ve doğru bilgiyi tanımlar (Eisner, 2002). Doksastik görüşmelerde katılımcının anlatısı ön plandadır, araştırmacı empati kuran ve dinleyici rolündedir; epistemik görüşmelerde ise araştırmacı daha müdahaleci ve sorgulatan bir rol üstlenerek epistemik bilgiye ulaşmaya çalışır (Brinkmann, 2007). Bunun yanı sıra, Berner-Rodoreda vd. (2019) Brinkmann'ın ikili sınıflandırmasından yola çıkarak bir görüşme tipolojisi oluşturmuşlardır. Bu tipolojide, görüşme türleri araştırmacının rolü ve görüşmelerin doksastik ve epistemik özelliklerine dayanan bir sınıflandırma yapmışlardır. Tipolojide; anlatı görüşmesi, fenomenolojik görüşme ve etnografik görüşme doksastik görüşme sınıfında yer almaktadır. Aktif görüşme, uzman görüşmesi, diyalektik görüşme ve Berner-Rodoreda vd.'nin (2019) geliştirdikleri istişare türü görüşme (deliberative interview) ise epistemik görüşmeler sınıfında değerlendirilmiştir. Feminist görüşme ve yansıtıcı (reflexive) görüşme ise hem epistemik hem de doksastik unsurları bir arada bulunduran görüşmeler olarak sınıflandırılmıştır. Yazarların yaptığı sınıflandırmaya göre, doksastikten epistemik görüşme türüne doğru geçildiğinde katılımcı ve araştırmacı arasındaki sınırlar belirsizleşmekte, giderek eş-ortak konumuna yükselmektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak incelenen doktora tezlerinde izlenen görüşme yönteminin “epistemik” ve “doksastik” özellikleri incelenmiştir. Kriter olarak araştırmacının “felsefi varsayımları” (epistemolojik ve ontolojik) ve Berner-Rodoreda vd.'nin (2019) görüşme tipolojisi esas alınmıştır.

Görüşme formu. Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerde araştırma soruları temel alınarak bir görüşme formu (ya da kılavuzu) oluşturulur. Maxwell (2013) araştırma soruları ile görüşme soruları arasındaki ayrıma şu şekilde değinmiştir: araştırma soruları neyi anlamak istediğinizi ifade eder, görüşme soruları ise bu anlayışa ulaşmak için insanlara sorduğunuz sorulardır. İyi görüşme soruları hazırlanmak için sadece araştırma sorularının görüşme sorularına çevrilmesi yeterli değildir, yaratıcılık ve iç görü de gerektirir. Bunun sağlanması için, araştırmacı kendisini katılımcının yerine koyarak soruları nasıl anlayacağını ve nasıl cevaplar verebileceğini kestirebilmelidir. Bu noktada sorular ile ilgili çeşitli kişilerden “geri bildirim almak (uzman görüşü)” ve “pilot görüşmeler” sıklıkla başvurulan yöntemlerdir. Bu aşamanın değerlendirilmesinde de kriter olarak da bu iki yöntem belirlenmiştir.

Güvenin sağlanması. Agarwal (2019) görüşme sürecinin faydalı sonuçlar doğurabilmesi için katılımcı ve araştırmacı arasında güvenin sağlanmasının bir önkoşul olduğunu belirtmiştir. Katılımcı kendisini güvende ve rahat hissetmelidir. Bu noktada, araştırmacının görüşmeye günlük sıradan meseleler ile ilgili kısa bir sohbet ile başlaması, katılımcının araştırmaya sağlayacağı faydaların açıklanması, gizlilik bildirimlerinin yapılması ve mekân seçiminin katılımcıya bırakılması güvenin sağlanmasında etkili olacaktır. Bu görüşlerden yola çıkarak bu aşamanın değerlendirilmesinde “mekân” ve “güven” kriterleri kullanılmıştır.

(4) Verilerin düzenlenmesi. Araştırmacıların görüşme verisini nasıl kaydettikleri ve analize hazırlama süreçleri bu başlık altında 2 kriter üzerinden değerlendirilmiştir: “Kayıt türü” ve “transkript”.

Kayıt türü. Araştırmacılar görüşme verisini genellikle ses kayıt cihazına kaydetmektedir. Katılımcının izin vermediği durumlarda ise klasik not tutma yöntemi kullanılmaktadır. Her ne kadar ses kaydı ve not alma yöntemleri son derece yaygın kullanılıyor olsa da Kvale (1996) araştırmacının hafızasına ve empati yeteneğine güvenerek görüşme sonrasında önemli noktaları yazabileceğini de belirtmiştir. Araştırmacının görüşme anını hatırlayarak ortaya çıkan anlamları sonradan not alması her ne kadar subjektif bir yaklaşım olarak değerlendirilebilse de Kvale bu yöntemin küçümsenmemesi gerektiğinin altını çizer ve bu duruma Freud'un Psikoanalitik Teorisini örnek olarak verir. Freud, teorisini ses kayıt cihazlarının olmadığı bir dönemde terapi esnasında yaptığı görüşmelerden hatırladıkları üzerine inşa etmiştir. Kvale'nin burada dikkat çekmek istediği nokta günümüzde araştırmacıların çok fazla sayıda transkript ve alıntılar arasında boğulmasıdır. Kvale Freud'un ses kayıt cihazı kullanmamasını bir avantaj olarak değerlendirir. Günümüzde ise bu cihazlar, veri kaybını en aza indirmek amacıyla sıklıkla tercih edilmektedir. İncelenen tezlerde araştırmacıların veriyi nasıl kaydettikleri "kayıt türü" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Transkript. Eğer ses kayıt cihazı kullanılmışsa katılımcı ile araştırmacı arasında geçen konuşma kelimesi kelimesine yazıya çevrilerek analize hazır hale getirilir (transkript) (Agarwal, 2019). Katılımcıların görüşme sonrasında ses kayıtlarına ve transkriptlere erişme hakkı vardır ve transkriptlerin katılımcıya gönderilerek onayının alınması araştırmanın inanılabilirliğini (credibility) arttıran bir faktördür (Seidmar, 2006).

Araştırmacının transkriptler konusunda dikkat etmesi gereken nokta, yazıya çevrilmiş metnin ham veri olmadığıdır. Yazılı metin görüşme durumunun bağlamından bağımsız bir metindir. Ses kaydı yazıya çevrilirken, kullanılan dil tonlamasını ve kişiye özgü özelliklerini (şive, ironi, alay, şaka vb.) kaybeder ve düz bir metin olarak aktarılır ve bu nedenle anlam kaybına uğrayabilir (Morse, 2018). Araştırmacı metni incelerken bu farkın bilincinde olmalıdır. Bunun yanı sıra, deşifre işlemi gerçekleştirilirken yanlış anlamalardan kaynaklı yazıya hatalı çevrimler olabilir. Bu konuda güvenilirliğin sağlanabilmesi için Kvale (1996), deşifre işleminin iki farklı kişi tarafından yapılıp sonrasında metinlerin karşılaştırılarak eksikliklerin giderilmesini önermiştir. Karşılaştırma işleminin yapılmasında bir bilgisayar programından da faydalanılabilir. Geçerliliğin sağlanması ise güvenilirliğin sağlanması kadar kolay bir mesele değildir. Deşifre işlemi sosyal bir etkileşim halinde gerçekleştirilen görüşmenin bağlamından koparılarak yazıya hapsedilmesi olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak transkriptler sonradan oluşturulmuş yapay formlardır. Metinler farklı araştırmacılar tarafından farklı şekilde yorumlanabilir. Kvale konunun önemini, 'cehenneme giden yol transkriptlerle döşelidir' sözleriyle açıklar (p.166) ve deşifre işleminin nasıl yapılacağı ile ilgili belirli bir standardın olmadığını da belirtir. Deşifre tarzı transkriptin hangi amaçla kullanılacağı ile ilişkilidir. Örneğin, dilbilimsel ve psikolojik analizlerin yapıldığı araştırmalarda duraksamaların süresini belirtecek şekilde detaylı deşifreler yapılmaktadır. Bu kriter üzerinden, incelenen tezlerde ses kaydı alan araştırmacıların verilerin deşifresinde nasıl bir yol izledikleri incelenmiştir.

(5) Analiz. Kvale (1996)'ye göre ideal bir görüşme, ses kayıt cihazı kapandığı anda zaten analiz edilmiştir. Bu görüşe göre; araştırmacı söylenenlerden çıkardığı anlamı katılımcıya söyleyerek savını doğrulayabilir veya yanlışlayabilir. Bu sayede, görüşme sonrası yapılan analiz hem daha kolay olacaktır

hem de daha sağlam temellere oturacaktır. Kvale “anında yorumlama” olarak tanımladığı bu analiz yönteminin görüşme araştırmaları için ideal metodoloji olabileceğini ileri sürmüştür. Görüşme esnasında gerçekleşen bu analizi görüşme metinlerinin analizi izlemektedir.

Günümüzde verilerin düzenlenmesinde bilgisayar yazılımlarından da faydalanılmaktadır. Atlas.ti, NVivo, HyperRESEARCH, Maxqda sık kullanılan nitel analiz yazılımlarıdır (Creswell, 2007). Marshall ve Rossman (2016) nitel veri analizinde bilgisayar yazılımı kullanımı ile ilgili olarak yazılımın sadece bir araç olduğunu, verilerin düzenlenmesinde mekânîk olarak katkısının bulunduğunu ve analitik düşünce işinin araştırmacının üzerinde olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacılar analiz sürecinde yazılım yardımı alabileceği gibi “el ile analiz” de yapabilmektedir (Kvale, 1996). Veri analizinde izlenecek yöntem görüşmenin konusu ve araştırmanın amacına bağlı olarak belirlenir.

Araştırmacı analizi gerçekleştirdikten sonra bulgularını katılımcıyla paylaşarak geribildirim talep edebilir. Kvale (1996) bu adımdan sonra katılımcının ortaya çıkan bilgiye dayanarak eylemlerini yapılandırması aşamasını da analiz sürecine dahil etmiştir. Özellikle eylem araştırmalarında araştırmacı ve katılımcı araştırma bulgularını eyleme dönüştürebilirler.

Araştırmacının teorik varsayımları görüşmelerin nasıl analiz edileceğini etkilemektedir (Kvale, 1996). Her araştırma deseninin kendine özgü analiz yöntemi olduğunu belirten Creswell (2007, 2012)) nitel veri analizinde yaygın olarak izlenen yolu şu şekilde ifade etmiştir: Araştırmacı veriyi okuyarak, metinde gördüğü anlamlara bir kod etiketi verir. Sonrasında bu kodlardan benzer olanlar kategoriler altında, kategoriler de temalar altında birleştirilir. Kodlama olarak adlandırılan bu işlem sonrasında ortaya çıkan temalar ile araştırmacı incelenen fenomeni veya bağlamı betimlemek için kullanır.

Literatürde kodlama yöntemi ile ilgili çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. İzlenen kodlama yöntemi araştırmanın amacı ve uygulanan desene göre değişiklik gösterir. Örneğin; gömülü teori deseninde amaç teori elde etmektir (Glaser & Strauss, 2006). Strauss ve Corbin (1998) veri analizinde izlenecek bir kodlama stratejisi ve sistematik kodlama adımları (açık kodlama, aksenel kodlama, seçimli kodlama) önermektedir. Glaser (1978) ise bunu müdahaleci bulur ve “beliren desen”i savunur. Glaser’in klasik GT deseninde çekirdek kategori ortaya çıkana kadar açık kodlama süreci devam eder. Sonrasında seçimli kodlama yapılarak kategoriler çekirdek kategoriye bağlanır.

Nitel verilerin analizinde kodlama mantığı ile uygulanan ve yaygın olarak kullanılan iki analiz türü içerik analizi ve tematik analizdir (Neuendorf, 2019). Nitel içerik analizi, metinlerin içeriğinin sistematik olarak (kodlama, tema ve desen belirleme yoluyla) sınıflandırılarak öznel olarak yorumlanması amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Hsieh&Shannon, 2005). Nitel içerik analizinde yaygın olarak kullanılan iki yaklaşım “tümevarımsal içerik analizi” ve “tümdengelsel içerik analizi”dir (Armat vd., 2018). Bu yöntemler geleneksel (tümevarımsal) ve yönlendirilmiş (tümdengelsel) içerik analizi olarak da adlandırılmaktadır (Hsieh & Shannon, 2005; Assaroudi vd., 2018). Tümevarımsal yaklaşımda araştırma sorularına ve teorik arka plana dayalı olarak kategoriler ve seçim kriterleri önceden belirlenir (kodlama matrisi) ve veri satır satır okunarak kategori içeriğine uygun olan kısımlar seçilir. (Armat vd., 2018;

Mayring, 2014). Tümevarımsal içerik analizinde ise kategoriler önceden belirlenmez, veriden türetilir (Hsieh & Shannon, 2005, Mayring, 2014). Bunun yanı sıra, Armat vd. (2018) nitel içerik analizinin “tümevarımsal” ve “tumdengelimsel” olarak adlandırılmalarının hatalı ve yanıltıcı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yazarlar bu nitel içerik analizi yapan araştırmacıların esasında her iki yaklaşımdan da faydalandıklarını ve kesin tanımlamaların yerine daha esnek ve dinamik tanımlamaların kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle, Armat vd. (2018) esnek terimlerin kullanılmasının daha uygun olacağını savunur ve şu terimleri önerir: “tümevarımsal yaklaşımın baskın olduğu nitel içerik analizi (inductive-dominant)” ve “tumdengelimsel yaklaşımın baskın olduğu nitel içerik analizi (deductive-dominant)”dır.

Yaygın olarak kullanılan bir diğer analiz türü olan tematik analiz ise betimleyici bir yaklaşım izler, temel bir yapıyı açığa çıkarmak ya da teori geliştirmek için kullanılan bir yöntem değildir (Ayres, 2008). Tematik analiz ve içerik analizi her ne kadar birbirine benzer özellikler taşıyalar da literatürde ayrı yöntemler olarak değerlendirilmektedir. Örneğin; Kvale (1996) tematik analizi “anlamın indirgendiği” analiz yaklaşımları içerisinde yer verirken, içerik analizini “anlamın sınıflandırıldığı” gruba dahil etmiştir. Vaismoradi vd. (2013) iki yöntem arasındaki temel farklılığı verinin sayısallaştırılması üzerinden açıklamışlardır. Nitel içerik analizinde kategorilerin frekans değerlerinin hesaplanması imkânını sağlarken tematik analizde temalar sayısal ölçülere göre belirlenmez.

(6) Doğrulama. Kvale (1996) analizin kontrolünün yapılması aşamasında üç kriterin sağlanmasına dikkat çekmiştir: Birden çok kodlayıcının veriyi yorumlaması, kodlayıcılar arası anlaşmanın sağlanması (intersubjective agreement, inter-coder reliability), analiz süreçlerinin detaylı olarak açıklanması. Görüşme verisini birden çok kişinin kodlaması tarafsızlığın sağlanması açısından önemli bir kriterdir. Eğer kodlayıcılar farklı bulgular elde etmişse, bu durumun karşılıklı diyalog yoluyla çözümlenmesi ve bir anlaşmaya varılması gerekir. Benzer bir durum görüşmelerin farklı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmesi durumunda da söz konusudur. Araştırmacıların görüşme sürecine yaklaşımları ve benimsedikleri roller farklı yorumlamalara sebebiyet verebilir. Böyle bir durumda da yine diyalog yoluyla anlaşmaya giderek “özneler arası uyumun” sağlanması gerekmektedir. Kvale (1996) çoklu kodlayıcının kullanılması kriterine alternatif olarak analiz sürecinde izlenen adımların ve anlamın nasıl yorumlandığının detaylı olarak açıklanmasını önerir. Araştırmacı veriden örneklerle başvurabilir. Bu durum okuyucuların, analiz adımlarını denetlemelerine olanak sağlar.

Güvenilirliğin sağlanması için izlenen bir diğer strateji de analiz sonrası kodlama işleminin baştan yapılarak sonuçların karşılaştırılması ve tutarsızlıkların belirlenerek düzeltilmesidir (iç tutarlılık-intra-coder agreement) (Mayring, 2014).

Genellenebilirlik, geçerlilik ve güvenilirlik kavramları pozitivist gelenekten gelen değerlendirme kriterleridir. Günümüzde araştırmaların niteliğinin ve doğruluğunun değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır, fakat nitel araştırma yaklaşımı doğası gereği bu kriterleri sağlamak için yürütülmez ya da bazı özellikleri tam olarak bu kriterlerle değerlendirilmeye uygun değildir. Kvale (1996) “pozitivizmin kutsal üçlüsü” olarak tanımladığı bu üç kriterin ana akım araştırmacılar tarafından nitel araştırmaları

değersizleştirmek için kullanıldığını vurgulamıştır. Pozitivist sosyal bilimler bağımsız bir dış dünya ve tek bir gerçeklik olduğu varsayımını kabul eder ve insan davranışının kanunlarını belirleyerek evrensel genellemeyi amaçlar. Modernist çağın egemen görüşü olan pozitivizm, postmodern çağla birlikte çözülmüş, bilginin sosyal olarak inşa edildiği görüşü öne çıkmıştır. Kvale, nitel araştırmacıların bir bölümünün bu kriterleri nitel araştırmanın yaratıcı ve özgür doğasını engelleyen katı ve baskıcı pozitivist kriterler olarak değerlendirdiklerini ve dikkate almadıklarını ifade etmiştir. Bazı araştırmacılar ise bu kriterlerin yerine nitel araştırma bulgularının niteliğini ortaya koymak amacıyla başka kriterler kullanmaktadır. Bu kriterler Guba ve Lincoln (1989) tarafından ortaya konulan “inandırıcılık (credibility), aktarılabirlik (transferability), güvenilebilirlik (dependability) ve onaylanabilirlik (confirmability)” (Arastaman vd., 2018: 50) kriterleridir.

Maxwell’e (2013) göre araştırmanın geçerliliği, bulguların gerçeklikle olan ilişkisine dayanır ve hiçbir yöntem geçerliliğin sağlandığını garanti etmez. Buna karşılık araştırmacılar araştırma sürecinde geçerliliği tehdit eden bazı engelleri aşmak için çeşitli stratejiler izlerler. Maxwell, nitel araştırmacıların sıklıkla karşılaştığı iki geçerlilik tehdidini “önyargı” ve “yönlendirme” olarak tanımlar. Nitel araştırmalarda araştırmacının değerlerinden ve inançlarından tamamen sıyrılması mümkün değildir. Yazar, bu durumun aşılabilmesi için araştırmacı önyargılarını ve bunlarla nasıl başa çıktığını detaylı olarak açıklarsa bu tehditle başa çıkabilir. Bu sayede, araştırmacı değerlerinin ve beklentilerinin araştırma sürecini ve araştırma sonuçlarını nasıl etkileyeceğinin bilincinde olarak olumsuz etkilerini önlemeye çalışır ve okuyucuya da araştırmanın geçerliliğini değerlendirme fırsatı sunar. Maxwell (2013) geçerlilik tehditlerini ortadan kaldırmak ve araştırma sonuçlarının inandırıcılığını artırmak için sekiz strateji önermiştir:

(1) Yoğun, uzun dönemli katılım. Araştırma sahasında bulunma, katılımcı gözlem, yinelenen görüşmeler ve gözlemler.

(2) Zengin veri. Uzun dönemli katılım ve yoğun görüşmeler gerçekleştirmek yoluyla zengin veri elde edilebilir. Görüşme verilerinin birebir deşifresi. Gözlemlerin detaylı betimlenmesi, detaylı not alma, ses kaydetme, detaylı alan kodları

(3) Katılımcı onayı. Birlikte çalıştığımız insanlardan sürekli olarak veri ve bulgular ile ilgili geri besleme almak.

(4) Müdahale. Saha araştırmalarında araştırmacı her zaman duruma bir şekilde müdahil olur. Araştırmacının araştırma sahasındaki varlığının etkisi incelenen konu veya grup ile ilgili fikir yürütmek ve test etmek amacı ile kullanılabilir. Araştırma raporunda bu müdahale ve etkileri açıklanmalıdır.

(5) Uyumsuz verilerin ve negatif vakaların bulunması ve analiz edilmesi. Araştırmacı hem uyumsuz hem de destekleyen verileri değerlendirerek bulgulara son halini vermelidir.

(6) Üçgenleme (triangulation). Veriler çeşitli sahalardan ve katılımcılardan farklı yöntemler kullanılarak toplanır.

(7) Bulguların sayısallaştırılması. Bir fenomenin araştırma alanında veya çalışılan evrende görülme sıklığının ifade edilmesinde ya da bazı temaların, davranışların yaygınlığının ifade edilmesinde araştırmacı verileri sayısal olarak ifade edilebilir. Maxwell, bu türden basit sayısallaştırma işleminin araştırmayı nicel

yapmadığını, nitel yaklaşım izleyerek ileri sürdüğünüz iddiaları test etmeye ve desteklemeye yardımcı olduğunu vurgulamıştır.

(8) Karşılaştırma. Karşılaştırma, elde edilen sonucu test etmek için kullanılan geleneksel bir yoldur; bazı yönlerden farklılaştıkları bilinen iki grup (kişiler, eylemler, vakalar vb.) arasında yapılır (Miles & Huberman, 1994).

Maxwell (2013) bu stratejilerin gerçekten işleyebilmesi için raporda yazılmasının değil gerçekten uygulanması gerektiğini de vurgulamıştır. Araştırmacı bu stratejilerden araştırması için en uygun olanlarını seçerek uygulamalıdır.

Kvale (1996), geçerlilik kavramını zanaatkar görüşme yaklaşımı çerçevesinde ele almıştır. Örneğin, araştırmacının araştırma deneyimi inanılabilirliğin (credibility) sağlanması açısından önemli bir kriterdir. Yazarın dikkate alınması gerektiğini belirttiği iki geçerlilik türü ise “iletişimsel geçerlilik” ve “pragmatik geçerlilik”tir. İlişkisel geçerlilik ortaya çıkan bilginin görüşme esnasında test edilmesidir. Bu yaklaşıma göre, geçerli bilgi birbiriyle çelişen argümanların müzakere edilmesi sonucunda elde edilir. Bu süreçte araştırmacı da katılımcı da birlikte öğrenir ve değişir. Pragmatik geçerlilik ise eylem odaklı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre doğru bilgi istenilen sonuçlara ulaşılmasında bireye yardımcı olan bilgidir.

İncelenen tezlerde doğrulamanın nasıl yapıldığını değerlendirmek için Maxwell ve Kvale'nin geçerlilik kriterleri kullanılmıştır.

(7) **Raporlama.** Araştırma raporu, okuyucuları ve değerlendircileri bulguların önemi ve güvenilebilirliği hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanır (Kvale, 1996). Bulguların yorumlanması ve rapor olarak yazılması araştırmacının okuyucuyla iletişimini sağlaması ve araştırma sonuçlarını geniş kitlelere ulaştırabilmesi açısından son derece önemli bir aşamadır. Kvale (1996) araştırma raporunun araştırmacının başlangıcından itibaren göz önünde bulundurmasını önerir. Araştırmacı okuyucuyla paylaşmak istediği ana noktaları seçebilmeli ve uzun alıntılardan oluşan çok sayfalı araştırma raporları hazırlamaktan kaçınmalıdır. Kvale'ye göre iyi bir görüşme araştırması çok fazla sayfa kullanmadan da hazırlanabilir. Araştırmacının titizlikle dikkat etmesi gereken hususlar; görüşmenin sosyal bağlamı, katılımcıya yöneltilen sorular, yapılan bilgilendirmeler, verinin deşifresi ve analizi süreçlerinin rapora yansıtılmasıdır. Okuyucunun araştırmacının güvenilirliğini değerlendirebilmesi için izlenen yöntemin adımlarını bilmesi gerekir. Bu zorunlu bir işlemdir. Kvale bu noktada, görüşme süreci ile araştırma raporu arasındaki bağın kopuk olduğunu ve araştırmacının görüşmede nasıl bir rol üstlendiğinin genellikle rapora aktarılmadığına dikkat çeker. Yazara göre araştırma raporu okunabilir olmalı, metodolojik olarak sağlam ve ilgi çekici bulgulara ve ayrıca sanatsal özelliklere de (hitabet, anlatım, üslup vb.) sahip olmalıdır.

Görüşme raporu türleri. Kvale (1996), görüşme araştırmalarında genellikle tablo ve doğrudan alıntılara yer verilen standart sunum tarzının kullanıldığına dikkat çekerek, araştırmacıların kullanabileceği farklı rapor türlerinden örnekler vermiştir. Doktora tezlerinin değerlendirilmesinde aşağıda özellikleri verilen rapor türleri değerlendirme kriteri olarak kullanılmıştır.

- Röportaj. Kvale (1996) bu rapor türünü gazetecilerin izlediği röportaj yöntemi ile özdeşleştirir. Görüşme, okuyucu kitlesi göz önünde bulundurularak ve sosyal bağlamı içerecek şekilde gerçekleştirilir.

Görüşme süreci karşılıklı yorumlamaları içerecek şekilde inşa edilir. Raporu araştırmacının yönelttiği sorular ve katılımcının cevapları sırasına göre düzenlenir ve konuşma dili yazı diline aktarılır. Kvale sosyal bilimlerin gazetecilik ile ayrılan yönlerini de vurgular. Analiz adımları ve deşifre yöntemi açıklanmalı ve yapılan düzenlemeler katılımcı ile paylaşılmalıdır.

- Diyalog. Kvale, diyalog türü görüşme raporuna Sokrates'in diyaloglarını örnek verir. Sokrates ve karşıt görüşlü taraflar arasında geçen diyaloglar Platon'un kısa yorumlamalarıyla birlikte yazıya aktarılmıştır. Bu diyaloglar felsefi içeriğe sahip olmakla birlikte sanatsal özellik de taşımaktadır.

- Vaka hikâyesi. Kvale, bu tür raporlara Freud'dan örnek verir. Freud danışanlarıyla gerçekleştirdiği terapi seanslarında yaptığı görüşmeleri sanatsal sunumla raporlamıştır ve Edebiyat alanında Goethe ödülünü kazanmıştır. Bu sunum tarzı serbest ve yansıtıcı bir yaklaşımla hazırlanır. Araştırmacı yaptığı görüşmelerden elde ettiği bilgiyi vaka hikâyesi biçiminde okuyucuya aktarır. Kvale bu raporlama türünü zanaatkar ve sanatsal görüşme yaklaşımına çok yakın bir form olarak değerlendirir.

- Anlatı. Anlatı görüşmelerinde araştırmacı, katılımcıların hikâyelerini anlatması yönünde teşvik eder ve raporda bu hikâyeleri birleştirecek bir hikâye anlatır. Vaka hikâyelerinden farklı olarak, araştırmacı katılımcının anlatısını sistematik olarak yapılandırır. Katılımcıların anlattığı hikâyeler, araştırmacının öne çıkarmak istediği ana temalara göre yeniden düzenlenir.

- Metafor. Kvale (1996) roman yazarlarının sosyal bağlamı aktarma konusunda nitel araştırmacılardan üstün olduklarını belirtir. Yazar, Miles ve Huberman'a (1994) atıf yaparak edebi yazarların, incelenen sosyal metaforu sadece betimlemekle kalmadıklarını, anlatımlarında dramatik derinleştirme ve tasvir gibi tekniklere başvurduklarına dikkat çekmiştir. Analoji, metafor ve sembol gibi örtülü anlatım teknikleri metni zenginleştirerek fenomenin okuyucu tarafından anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

- Görselleştirme. Araştırmacılar bulgularını sunarken yazılı anlatımın yanı sıra hikâyenin akışını resmeden şemalar, grafikler ve diyagramlardan faydalanabilirler. Örneğin, elde edilen temalar ve kategoriler ağaç diyagramı şeklinde sunulabilir. Bunların yanı sıra, Kvale sanatsal beceriye sahip olan araştırmacıların bulgularını çizim yoluyla da aktarabileceklerini ifade etmiştir.

Nitel araştırma ve görüşme yöntemi üzerine yapılan kapsamlı literatür incelemesinden sonra Tablo 2'de sunulan kriterler belirlenmiş ve veri grubu bu kriterler esas alınarak analiz edilmiştir.

Tablo 2.

Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	Değerlendirme
1. Araştırmanın teması	a. Araştırmanın neden yapıldığı açıklanmış mı? b. Araştırmanın amacı açık bir şekilde ifade edilmiş mi? c. Temel kavramlar açıklanmış mı? d. Araştırma sorusu/soruları açık bir şekilde yazılmış mı?
2. Araştırmanın deseni	a. Araştırmanın deseni açıklanmış mı? (paradigma, desen, felsefi varsayımlar/Katılımcılar/destekleyici veri toplama yöntemi)

	b. Araştırma tasarlanırken etik meselelere dikkat edilmiş mi? (Bilgilendirilmiş onam (yazılı/sözlü), etik kurul belgesi, kurum belgesi, gizlilik, sonuçlar hakkında bilgilendirme)
3. Görüşme süreci	a. Hangi tür görüşme yöntemi izlendiği açıklanmış mı? (Biçimsel özelliklerine göre görüşme türü/felsefi varsayımlarına göre görüşme türü) b. Görüşme formu kullanılmış mı? c. Görüşme formunun güvenilirliğinin nasıl sağlandığı açıklanmış mı? (uzman görüşü, pilot görüşme) d. Görüşmenin güvenilirliğinin nasıl sağlandığı açıklanmış mı? (Görüşme mekânı, tarihi ve süresi hakkında bilgiler, Görüşme öncesi ön bilgilendirme)
4. Verilerin düzenlenmesi	a. Verilerin nasıl kaydedildikleri açıklanmış mı? b. Veriler kaydedilmeden önce izin alınmış mı? c. Veriler deşifre edilmiş mi? d. Verilerin nasıl deşifre edildiği açıklanmış mı? e. Deşifre güvenilirliği ile ilgili bilgi verilmiş mi? f. Katılımcı teyidi alınmış mı?
5. Analiz	a. Analiz yöntemi açıklanmış mı?
6. Doğrulama	a. Genellebilirlik ile ilgili bilgi verilmiş mi? b. Güvenilirlik ile ilgili bilgi verilmiş mi? (detaylı açıklama/kodlayıcılar arası uyum/iç tutarlılık) c. Geçerlilik ile ilgili bilgi verilmiş mi? (Deneyim/yoğun katılım/tekrarlı görüşme/pragmatik geçerlilik/iletişimsel geçerlilik/önyargıların açıklanması)
7. Raporlama	a. Standart raporlamadan farklı bir yöntem kullanılmış mı? (Röportaj/Diyalog/vaka hikayesi/anlatı/metafor/görselleştirme)

BULGULAR

Tema belirleme aşamasına ilişkin bulgular

Tezlerin giriş bölümleri incelendiğinde, araştırmanın amacının açık bir şekilde ifade edildiği, araştırmanın ana konusu olan kavramların açıklandığı ve literatür bölümünde bu kavramların teorik temellerinin irdelendiği belirlenmiştir. 6 tezde araştırma soruları açık bir şekilde ortaya konmuştur. Bu tezlerde araştırma soruları, 3 tezde yöntem bölümünde, 1 tezde giriş bölümünde, bir tezde giriş bölümünü takip eden bölümde, bir tezde ise literatür bölümünün sonunda okuyucuya sunulmuştur. 1 tezde ise araştırma sorusunun raporda yer almadığı belirlenmiştir. 3 tezde araştırma soruları, görüşme soruları anlamında kullanılmıştır. 3 tezde araştırma sorusu, araştırma problemi anlamında kullanılmıştır. 1 tezde ise araştırma sorularının kapsamı ifade edilmekle birlikte, açık bir şekilde ortaya konmadığı belirlenmiştir.

Araştırma desenine ilişkin bulgular

İncelenen doktora tezlerinden 8 tanesinde örnek olay çalışması, 2 tanesinde fenomenoloji, 1 tanesinde anlatı araştırması, 1 tanesinde gömülü teori deseni izlenmiştir. 1 tezde ise desen adı belirtilmemiş “alan araştırması” yürütüldüğü ifade edilmiştir.

Araştırmacılar 12 tezde amaçlı örneklem stratejisi izlemişlerdir. 3 tezde amaçlı örneklemin yanında kuramsal örneklem yönteminin de kullanıldığı belirlenmiştir. Örnek olay deseni izleyen 1 tezde ise (Aydın-Turan, 2015) araştırmacının örneklem stratejisi değil, örnek olay belirleme stratejisi izlediği belirlenmiştir. Araştırmacı örneklemden evrene genelleme yapmak değil, analitik genellemeye başvurduğunu da ifade etmiştir (s.114).

8 tezde görüşme yöntemi ile toplanan veriyi desteklemek amacıyla diğer nitel veri toplama yöntemlerinden faydalanılmıştır. 3 tezde gözlem ve doküman analizi yönteminin birlikte kullanıldığı ifade edilmiştir. 2 tezde sadece gözlem, 2 tezde ise sadece doküman analizi destekleyici veri toplama yöntemi olarak kullanılmıştır. Elde edilen bir diğer bulgu da doküman analizi aşamaları ve bulguları ayrı başlıklar altında detaylı olarak sunulurken, gözlem yöntemine ilişkin süreçlerin ve bulguların genel olarak detaylı bir şekilde ele alınmamasıdır.

Etik unsurlar içerisinde, tezlerde titizlikle dikkat edilen unsur “gizlilik” olarak belirlenmiştir. 13 tezde araştırmacılar, katılımcıların ve işletmelerin yerine kod isimler kullanmışlardır. Bir tezde ise araştırmacı (Mücevher, 2019) katılımcıların iznini alarak gerçek isimleri kullanmıştır. Araştırmacı katılımcıların açık kimliklerinin kullanılmasına, hayatlarının başarılı yanlarının yansıtılacağını bildikleri için izin verdiklerini ifade etmiştir. Bu ifadeden yola çıkarak Mücevher’in (2019) tezinde “sonuçlar hakkında bilgilendirme” kriterinin uygulandığı ve buna karşılık olarak katılımcıların araştırmacıya güvenerek izin verdikleri söylenebilir (s.114).

“Bilgilendirilmiş onam” kriterinin 5 tezde yazılı, 5 tezde ise sözlü olarak sağlandığı belirlenmiştir; 3 tezde ise bu konu ile ilgili bir bilgilendirmeye rastlanmamıştır. 1 tezde (Mücevher, 2019) enstitü kurulundan etik onay alındığı belirtilmiş ve belgesi tezin “Ekler” bölümünde sunulmuştur. 1 tezde (Almaz, 2017) ise araştırmacı, görüşmeleri gerçekleştirdiği kurumlardan izin aldığını “araştırma günlüğünde” belirtmiştir.

Görüşme sürecine ilişkin bulgular

Tüm tezlerde biçimsel olarak yarı-yapılandırılmış görüşme yönteminin izlendiği tespit edilmiştir. Bazı tezlerde araştırmacılar felsefi varsayımlarına göre izledikleri görüşme yöntemi türünü açık olarak belirtmemiştir. Bu tezler içerisinde her ne kadar araştırmacılar açık olarak yöntemi isimlendirmese de raporda yer alan ifadelerden izledikleri yöntem ile ilgili çıkarımlar yapmak mümkün olmuştur. Örneğin; Aydın-Turan (2015) tezinde, eleştirel yaklaşım benimsediğini ve olguların ortaya çıkarılmasında diyalektik bir süreç izlediğini belirtmiştir (Bkz., s. 2, 125). Bu ifadeden yola çıkarak araştırmacının “diyalektik görüşme” yöntemi izlediği söylenebilir. Eray’ın (2020) tezinde, katılımcıların tecrübelerine ve uzmanlığına vurgu yapıldığı için yönetim araştırmalarında yaygın olarak kullanılan “uzman görüşme” yöntemi izlendiği söylenebilir. Aynı şekilde, Yamen (2021) katılımcıların işletmeleri hakkında verdikleri bilgilerin doğru olduğu varsayımı’nı kabul ettiğini (s. 86) ve yöneticilerin uzman görüşüne başvurduğunu belirtmesi nedeniyle (Bkz., s. 94, 104) araştırmacının izlediği görüşme yöntemi “uzman görüşmesi” olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, Ertem’in (2018) bulguları yorumladığı bölümde katılımcılarla arasında geçen diyaloglardan soru-cevap şeklinde alıntılara yer verdiği belirlenmiştir. Karşılıklı geçen konuşmanın takip edilebildiği bu alıntılar incelendiğinde, araştırmacının katılımcı ve sorgulayıcı bir rol üstlendiği, dolayısıyla, “diyalektik görüşme” yöntemi izlediği çıkarımı yapılabilir (Bkz., s. 140, 145).

İki araştırmacının tez raporunda ise görüşmelerde elde ettikleri veriyi yorumlarken hangi felsefi varsayımları benimseyerek görüşmeleri gerçekleştirdikleri açıkça belirtilmiştir. Örneğin, Akar (2014)

fenomenolojik görüşme yöntemi izlemiştir. Yazar, fenomenoloji desenini izlediği araştırmasını nasıl tasarladığını ve nasıl uygulamaya geçirdiğini Moustakas'ın (1994) önerilerine atıfta bulunarak detaylı olarak açıklamıştır. Mücevher (2019) ise felsefi varsayımlarını (epistemolojik, ontolojik, aksiyolojik ve metodolojik olarak) açıkça ifade etmiştir (Bkz., s. 102-103). Anlatı araştırması deseni izleyen araştırmacı, sosyal yapılandırmacı paradigmayı izlediğini de belirtmiştir.

Görüşme formunun güvenilirliğinin sağlanması açısından üç tezde “pilot görüşme gerçekleştirme” ve “uzman görüşüne başvurma” kriterlerinin birlikte sağlandığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, beş tezde uzman görüşüne başvurarak, iki tezde de pilot görüşme gerçekleştirilerek güvenilirliğin sağlandığı tespit edilmiştir. Üç tezde ise bu kriterlerin yerine getirildiğine ilişkin bir ifadeye rastlanmamıştır.

Tezlerin “mekân” kriteri üzerinden değerlendirilmesi sonucunda, yedi tezin katılımcıların çalışma ortamında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu kriter hem katılımcının kendisini güvende hissetmesi hem de çalışma ortamının gözlemlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu tezler içerisinde, Özcan (2020) ve Mücevher (2019) bazı görüşmelerin çalışma ortamı dışında katılımcının belirlediği bir dış mekânda gerçekleştirildiğini de belirtmişlerdir. 3 tezde ise görüşmelerin nerede gerçekleştiğinden bahsedilmemiştir. Bunun yanı sıra, Yamen (2021) görüşmelerini fiziksel bir mekânda değil, online ortamda, telefon ve e-posta uygulaması üzerinden gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.

Verilerin düzenlenmesi sürecine ilişkin bulgular

İncelenen tezlerde, 12 araştırmacı görüşme verisini kaydetmek için ses kayıt cihazı kullandığı belirlenmiştir. Sekiz araştırmacı kayıta ek olarak not tuttuklarını da ifade etmişlerdir. Bir araştırmacı ise verileri hangi yöntemle kaydettiğini rapora geçirmemiştir, fakat görüşme sonrasında verileri deşifre ettiğinden söz etmesi, ses kayıt cihazı kullandığı şeklinde yorumlanabilir. İncelenen tüm tezlerde araştırmacılar ses kaydı yoluyla elde ettikleri veriyi deşifre ettiklerini (transkripsiyon) ifade etmişlerdir. Dokuz tezde deşifre işleminin nasıl yapıldığı ile ilgili detay verilmemiş, sadece ses kaydının yazıya çevrildiği ifade edilmiştir.

Akar (2014), Mücevher (2019) ve Yaşbay-Kobal (2017) ses kaydı verisini kelimesi kelimesine yazıya çevirdiklerini açıkça ifade etmişlerdir. Bunun yanında Akar (2014), yazıya çevrilen verinin sayfa sayısını 200 sayfa olarak ifade etmiştir. Mücevher (2019) transkriptleri okurken aynı zamanda ses kayıtlarını da dinleyerek görüşme verisinin güvenilirliğini sağladığını belirtmiştir. Yazar ayrıca, toplam 525 dakika 65 saniye süren ses kaydı verisini harfi harfine deşifre ederek 194 sayfa ve 58.544 kelimededen oluşan görüşme dökümü elde ettiğini de ifade etmiştir. Aynı şekilde Yaşbay-Kobal (2017) da tekrar tekrar dinleyerek deşifre ettiği görüşme verisinden 71 sayfa transkript elde ettiğini belirtmiştir. Bu detay, görüşme araştırmalarına yeni başlayan araştırmacılar için deşifre işleminin ortalama olarak ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve ses kaydı verisinin süresi ve yazılı verinin kaç sayfa tutacağı ile ilgili genel bir fikir vermesi açısından önemlidir. Ertem (2017) deşifre işleminin güvenilirliğini sağlamak amacıyla “üç lisans öğrencisi ve bir akademisyenden oluşan” bir transkripsiyon ekibi ile çalıştığını ve elde edilen yazılı metinlerin “en az iki kez farklı araştırmacılar tarafından” kontrol edildiğini ifade etmiştir (Bkz. s. 128, 131). Akbaba (2018) ve

Akar (2017) ise deşifre işlemi sonrasında elde edilen transkriptleri katılımcılara göndererek teyit aldıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, dört tezde elde edilen verinin güvenilirliğine yönelik uygulamalar yapıldığı ve bunların nasıl uygulandığının rapora yansıtıldığı söylenebilir.

Analiz aşamasına ilişkin bulgular

İncelenen 13 doktora tezinin “analiz yöntemi” kriterine göre incelenmesi sonucunda Tablo 3’te gösterilen bulgular elde edilmiştir.

Tablo 3.

Doktora Tezlerinde Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri

Analiz Yöntemi	Tez sayısı
İçerik analizi	4
Betimsel analiz ve içerik analizi	3
Betimsel analiz	1
Temalaştırma (Tematik analiz)	1
Tellis’in (1997) önerdiği örnek olay çalışması analiz adımları	1
Moustakas’ın (1994) fenomenoloji araştırmaları için önerdiği analiz adımları	1
Gömülü Teori yöntemleri (açık kodlama, eksenel/seçimli kodlama, sürekli karşılaştırma analizi).	1
Anlatı analizi (kronolojik analiz, tematik analiz,	1

Tablo 3’te gösterildiği gibi, en çok kullanılan veri analiz yöntemi içerik analizi olarak belirlenmiştir. Onu betimsel analiz ile içerik analizinin birlikte kullanıldığı çalışmalar izlemektedir. Tabloda gösterilen analiz türleri araştırmacının raporda yer alan ifadelerinden alınmıştır. Bunun yanı sıra, araştırmacıların analizi nasıl gerçekleştirdikleri ile ilgili bölümler de detaylı olarak incelenmiştir. Bu noktada, analiz isimleri ve uygulama şekilleri arasında kavramsal bir karmaşa olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, “içerik analizi” ve “betimsel analiz” bir arada kullanıldığını ifade eden 4 tez belirlenmiştir. Bu araştırmalarda, “betimsel analiz” verilerin özetlenerek yorumlanması ve alıntılarla birlikte sunulması işlemi olarak tanımlanmaktadır. İçerik analizi ise betimsel analiz sonrasında daha derin incelenerek kodlanması ve betimsel analizde fark edilemeyen temalara ulaşılması şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanımlar üzerinden değerlendirildiğinde, araştırmacıların verilere ardışık olarak iki analizi de uyguladıkları anlamı çıkmaktadır. Uluslararası literatür incelendiğinde nitel veri analiz yöntemlerinde içerik analizi öncesinde uygulanan “betimsel analiz (descriptive analysis)” olarak adlandırılan bir analiz türüne rastlanamamıştır. Yazarların betimsel analiz olarak tanımladıkları analiz türü “tematik analiz” ile benzerlik göstermektedir. Tematik analiz ile içerik analizi literatürde farklı analiz türleri olarak değerlendirilmektedir (Braun & Clarke, 2006; Vaismoradi vd., 2013). Araştırmacı, araştırma sorusu ve izleyeceği desen doğrultusunda iki analiz türünden birini tercih edip uygulayabilir. Tezlerde yazarların kullandıkları yöntemi neden “betimsel analiz” olarak adlandırdıkları ve neden içerik analizi ile birlikte kullanıldığını ifade edildiği araştırıldığında, yazarların Yıldırım ve Şimşek’in (2013) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri başlıklı kitabını kaynak olarak kullandıkları belirlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek’in kitabında Nitel Veri Analizi başlıklı bölüm (12.Bölüm)

incelendiğinde, yazarların nitel araştırma literatüründe önde gelen araştırmacıların analiz yaklaşımlarını açıkladıktan sonra aşağıda verilen açıklamayı yaptıkları görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 255):

Her ne kadar alanyazın farklı analiz yaklaşımları ortaya koyuyorsa da yapılan analizin derinliğine göre veri analizini iki grupta incelemek mümkündür. Bu amaçla, biz bu kitapta veri analiz sürecini daha basit hale getirmek amacıyla Strauss ve Corbin'in (1990) önerdiği iki veri analiz sürecini inceleyeceğiz: betimsel analiz ve içerik analizi.

Yıldırım ve Şimşek'in betimsel analiz ve içerik analizi için kaynak gösterdikleri kitap Strauss ve Corbin'in (1998) sistematik gömülü teori deseninin uygulanışı üzerine yazdıkları *Basics of Qualitative Research: Grounded theory Procedures and Techniques* [Nitel Araştırmanın Temelleri: Gömülü Teori Prosedürleri ve Teknikleri başlıklı kitaptır. Strauss ve Corbin, kitabın giriş bölümünde, nitel araştırmaların çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler izlenerek yapıldığını belirtmişler ve bu kitabın amacını bu yaklaşımlardan biri olan gömülü teori metodolojisi ve yöntemlerini sunmak olarak açıklamışlardır. Gömülü teori metodolojisinde amaç, veriden sistematik olarak teori elde etmektir. Yazarlar teori oluşturma sürecini üç adımda açıklamıştır: (1) Betimleme, (2) Kavramsal sıralama ve (3) Teori oluşturma. Betimleme, okuyucuya araştırma sahasında neler olduğunu, bu sahada bulunan kişilerin ne yaptıkları, nasıl göründükleri ve benzeri konularda araştırmacının gözünden bir "resim" sunulmasıdır. Corbin ve Strauss (1998) bu aşamayı - yapılması zorunlu olmasa da- veriyi yorumlamanın ve teori geliştirmenin temeli olarak değerlendirir. Araştırmacının yaptığı betimleme içerisinde bazı örtülü kavramları da barındırır (Örneğin; araştırma sahasında bulunan insanların çeşitli sınıflar altında değerlendirilmesi, işletmelerin sınıflandırılması, kurumun örgüt yapılanması hakkında verilen detaylar vb.). Betimleme, kavramsal sıralamaya zemin hazırlar. Strauss ve Corbin (1998) "kavramsal sıralama" sürecini, verinin özelliklerine ve boyutlarına göre kategoriler halinde düzenlenmesi olarak açıklar. Oluşturulan kategoriler betimleme yoluyla açıklığa kavuşturur. Bu aşamada, araştırmacı bir önceki aşamada sözlü olarak yaptığı betimlemeyi tablolar halinde okuyucuya sunabilir, kategoriler yorumlanırken doğrudan alıntılara başvurulabilir. Yazarlar, teori oluşturmaya ise oluşturulan kategorilerin mantıksal, sistematik ve açıklayıcı bir şema halinde sunulması olarak açıklar. Bu kapsamda teori, bulguların bir dizi halinde sunulması değil, incelenen fenomenin açıklamasıdır (Strauss & Corbin, 1998).

Sonuç olarak, Strauss ve Corbin'in (1998) gömülü teori oluşturma sürecini; betimleme, kavramsal sınıflandırma ve teori oluşturma evreleri üzerinden açıklamaktadır. Yıldırım ve Şimşek'in (2013) nitel veri analizinde, yazarlara atıfta bulunarak yaptığı "betimsel analiz" ve "içerik analizi" sınıflandırması "betimleme" ve "kavramsal sınıflandırma" süreçleri olarak yorumlanabilir. Teori oluşturma evresi ise gömülü teori metodolojisine ait bir süreç olması nedeniyle dışarıda bırakılmış olabilir. Strauss ve Corbin'in (1998) ilgili kitapta "betimsel analiz" ve "içerik analizi" olarak ikili bir sınıflama yapmadıkları belirlenmiştir. Yazarların ilk evre olarak tanımladıkları "betimleme" kavramı; incelenen fenomen, araştırma sahası ve sahada bulunan aktörlerle ilgili yapılan tasvir anlamında kullanılmaktadır. Bu aşamada, araştırmacılar araştırma sahasını canlandırarak okuyucunun ilgisini çekmeyi amaçlarlar. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu betimleme yapılırken bazı kavramlar bu sunulan hikâye içerisinde doğal olarak yer alacaktır. Araştırmacı, bu kavramları bir sonraki aşamada yani; kavramsal sınıflandırma aşamasında belirli

kategoriler altında tablolar ve şemalar halinde sunabilir. Bu işlem, ortaya çıkan kategorilerin okuyucu tarafından anlaşılmasına yardımcı olur. Dolayısıyla, betimleme, kavramsal sınıflandırmanın öncesinde yapılan ve veri analizine hazırlayıcı rol üstlenen bir süreç olarak tanımlanabilir. Fakat analitik bir süreç içermediği için “betimsel analiz” teriminin kullanılmasının doğru olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Uluslararası nitel araştırma literatürünün önde gelen araştırmacılarından olan Creswell (2012), Miles ve Huberman (1994) ve Kvale (1996) nitel veri analizinde kullanılan analiz yöntemleri altında “betimsel analiz (descriptive analysis)” olarak tanımlanan bir analiz yönteminden söz etmemektedirler. Creswell (2012) betimsel analizi nicel veri analiz yöntemleri içerisinde tanımlamaktadır (bkz. s.15). Bahsi geçen betimsel analiz yöntemi istatistiki testlere geçmeden önce incelenen değişkenlerin ortalama, standart sapma vb. değerlerinin bir veri analiz programı tarafından hesaplanarak genellikle bir tablo üzerinde gösterilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Creswell (2012) nitel araştırma kapsamında “betimsel analiz” terimini katılımcıların demografik özelliklerini sunduğu bir tabloda başlık olarak kullanmıştır (bkz. Tablo 1, s. 46). Dolayısıyla, yapılan betimlemenin (Örneğin; katılımcıların ve işletmelerin özellikleri) sınıflandırılması betimsel analiz olarak değerlendirilebilir. Strauss ve Corbin (1998) de bu aşamayı “kavramsal sınıflandırma” sürecine dahil etmiştir.

İncelenen doktora tezlerinde “betimsel analiz” ve “içerik analizi” yöntemlerini kullandıklarını ifade eden araştırmacıların, tezlerin “bulgular” bölümünde doğrudan içerik analizi sonucu elde edilen bulguları paylaştıkları belirlenmiştir. Betimsel analiz bulguları için ayrı bir başlık açılmamıştır. Bahsedilen ve Yılmaz ve Şimşek (2013)’e referans verilerek uygulandığı ifade edilen “betimsel analiz”in Strauss ve Corbin’in (1998) gömülü teori metodolojisinin temel adımı olarak tanımladığı “betimleme” aşaması olarak mı, yoksa Creswell’in (2012) katılımcıların demografik özelliklerini sınıflandırmak için kullanılan “betimsel analiz” mi olduğu tam olarak anlaşılammamaktadır. Şu noktanın özellikle altını çizmek gerekir ki eğer veri kategorilere ayrılıyorsa bu işlem “içerik analizi”, “tematik analiz”, “kodlama analizi”, “teorik kodlama” ve benzeri çeşitli türlerde uygulanan analitik süreç kapsamına girmektedir. Örnekleme oluşturan katılımcıların demografik özellikleri ya da işletmelerin tanımlayıcı özelliklerinin sunulduğu tablolar “betimsel analiz” olarak değerlendirilebilir. Burada araştırmacı betimsel kodlama işlemi uygulamaktadır. Fakat yine de bu işlem ve Strauss ve Corbin’in (1998) bahsettiği “betimleme” evresi ile örtüşmemektedir.

Yukarıda belirtilen üç basamaktan oluşan teori oluşturma sürecinin yanı sıra, Strauss ve Corbin (1998) nitel veri analiz sürecinde uygulanan iki ayrı kodlama türünden bahseder: Betimsel kodlama (fenomenin betimlenmesi) ve teorik kodlama (teori oluşturma). Yazarlar, teorik kodlamayı, verinin satır satır kodlanarak kategorilerin, kategorilere ait özelliklerin ve kategorilerin birbirleri ile olan ilişkilerin ortaya çıkarılması süreci olarak tanımlarlar. Betimsel kodlama ise, araştırma sahasında incelenen fenomen ile ilgili ne olduğunu ortaya koymak için yapılan kodlamadır. Strauss ve Corbin (1998) bu iki kodlama türünü özellikle ayırır, çünkü teori geliştirmek için kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyan teorik kodlama yönteminin izlenmesi gerekmektedir. Teorik kodlama yoluyla oluşturulan kategoriler (ve alt boyutları) birbirleri ile ilişkilendirilerek incelenen fenomen açıklanabilir. Betimsel kodlamada ise veriler

özelliklerine göre belirli kategoriler altında sınıflandırılır, açıklayıcı (explain) bir işlevi yoktur. Dolayısıyla, teori oluşturma amacı ile yapılan gömülü teori araştırmalarında teorik kodlama yöntemi izlenir. Bu noktada Yıldırım ve Şimşek'in (2013) betimsel kodlama işlemini "betimsel analiz", "teorik kodlama" işlemini ise "içerik analizi" olarak tanımlayarak kitaplarında yer verdikleri düşünülebilir. Fakat detaylı bir inceleme yapıldığında kavramların birbirini karşılamadıkları anlaşılmaktadır. Strauss ve Corbin'in (1998) kitabında, teorik kodlama, gömülü teori çerçevesinde ele alınan bir analiz türüdür ve tümevarımsal bir yaklaşımla gerçekleştirilir; veriyi temel alarak adım adım kavramsallaştırma yoluyla teori geliştirme amaçlanır. Oysa, içerik analizi önceki bölümde de bahsedildiği gibi çeşitli yaklaşımlar izlenerek uygulanabilmektedir. Teoriden yola çıkarak oluşturulan bir kodlama şeması izlenerek veri analiz edilebileceği gibi kodların analiz sürecinde ortaya çıkmasını sağlayan tümevarımsal bir yöntem de izlenebilir. Bunun yanı sıra, verinin belirli özelliklerine göre kategoriler altında sınıflandırılması olarak tanımlanan betimsel kodlama da nitel araştırmalarda kullanılan bir veri analiz yöntemi olan "tematik analiz" ile benzerlik taşımaktadır. Yıldırım ve Şimşek'in (2013) kitabında ise betimsel analiz aynı zamanda kategoriler altında sınıflandırma işleminin uygulandığı bir analiz yöntemi olarak ele alınmaktadır ve içerik analizi betimsel analizden sonra uygulanan daha detaylı bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Aşağıda verilen alıntıda bu durum daha net anlaşılmaktadır (s. 259):

İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucunda keşfedilebilir.

Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre nitel veri analizinde öncelikle veri temalara ayrılarak yorumlanır (bkz. 256) ve sonrasında derinlemesine bir içerik analizine tabi tutulur. Dolayısıyla, veriye birbirini izleyen iki analiz yöntemi uygulanır. Fakat içerik analizi uygulanmadan önce verilerin temalara göre ayrılıp özetlenmesi ve yorumlanması bir gereklilik değildir. Araştırmacı doğrudan içerik analizine başlayabilir. Hatta bu araştırmada incelenen doktora tezlerinde, iki analiz yöntemini de kullandığını ifade eden araştırmacıların, "betimsel analiz" sonucunda verileri gruplandırmaları ve yorumlamaları ile ilgili bir bulgu paylaşmamışlardır. Araştırmacıların veriye doğrudan içerik analizi uyguladıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar ve işletmeler ile ilgili tablolar ile verilen bilgiler "betimsel analiz" çerçevesinde değerlendirilebilir; fakat içerik analizi katılımcıların demografik özellikleri ya da işletmelerin tanımlayıcı özellikleri üzerinden gerçekleştirilen bir analiz değildir. İçerik analizi tüm veriyi kapsar. Dolayısıyla, bu konu ile ilgili olarak ulusal literatürde zincirleme bir kavram karmaşası olduğu söylenebilir. Örneğin; Akbaba (2018) tezinde veri analiz yöntemi olarak betimsel analizi kullandığını ifade etmiştir. Yazar, Yıldırım ve Şimşek'in (2013) kitaplarında yer alan betimsel analiz adımlarını izlemiştir. Veriler temalar altında sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Betimsel çoklu durum çalışması deseni izleyen Şen (2021) görüşme verisi için kullandığı analiz yöntemini terim olarak belirtmese de verileri NVivo programında "temalaştırdığını" ifade etmiştir. Akbaba (2018) ve Şen'in (2021) uyguladıkları veri analiz yöntemi uluslararası literatürde "tematik analiz" olarak tanımlanan yöntemle uyumaktadır. Bu sebeple, ulusal literatürle uyumlu ortak bir nitel araştırma dilinin kullanımının sağlanabilmesi amacıyla betimsel analiz ya

da temalaştırma vb. şekillerde kullanılan terimlerin yerine “tematik analiz” teriminin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

İncelenen 4 tez çalışmasında ise araştırmacıların izledikleri desene özgü analiz yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir. Örneğin, Fenomenoloji deseni izleyen Akar (2012), Moustakas’ın (1994) önerdiği analiz adımlarını izlediğini ifade etmiştir. Anlatı araştırması yürüten Mücevher (2019) kronolojik analiz yaklaşımı, tematik analiz ve hikâye yapısı modelini kullanılmıştır. Aydın-Turan (2015) Tellis’in (1997) örnek olay araştırmaları için önerdiği veri analiz adımlarını izlediğini ifade etmiştir. Ertem (2017), gömülü teori araştırmalarına özgü teorik kodlama yöntemini izleyerek görüşme verisini kodlamıştır. Ertem, literatürde yaygın olarak kullanılan üç gömülü teori deseninden -klasik, sistematik ve yapılandırmacı desen-hangisini izlediğini açık olarak belirtmemiştir. Bu desenlerin yöntemlerini karma olarak kullanan araştırmalar da mevcuttur. Ertem verisini ilk aşamada açık kodlama yöntemi ile kodladıktan sonra eksenel/seçici kodlama aşamasına geçtiğini ifade etmiştir. Açık kodlama, gömülü teori desenlerinde ortak olarak kullanılan bir süreçtir. Yazarın sonraki aşamada veriye uyguladığı eksenel/seçici kodlama aşaması ise Strauss ve Corbin’in (1998) sistematik gömülü teori deseninde açık kodlama evresini takip eden iki ayrı kodlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Eksenel kodlamada alt kategoriler ile ilişkilendirilen kategoriler seçimli kodlama aşamasında birleştirilir ve teorik model oluşturulur. Ertem, bu iki süreci tek başlık altında değerlendirmiş ve “eksenel kodlama” terimini “seçimli kodlama” terimi ile özdeş olarak kullanmıştır. Örneğin, Glaser’in klasik kodlama deseninde kodlama süreci açık kodlama ve seçimli kodlama olarak iki aşamada gerçekleştirilir. Seçimli kodlama çekirdek kategori ortaya çıktıktan sonra uygulanmaya başlayan bir süreçtir. Charmaz (2006) gömülü teori kodlama sürecini, açık kodlamanın yapıldığı “ilk evre” ve kategorilerin birleştirildiği “seçimli evre” olarak iki aşamada tanımlamaktadır (bkz. s.46). Ertem, verdiği referanslarda Strauss ve Corbin (1998) ve Charmaz’dan (2006) ortak referanslar vermesi sebebiyle hangi deseni izlediği tam olarak belirlenememiştir. Araştırmacı karma bir desen de izlemiş olabilir, fakat bunun açık olarak belirtilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

İncelenen 13 tezden 8 tanesinde araştırmacıların, veri analizine yardımcı olarak aşağıda verilen nitel veri analiz programlarını kullandıkları belirlenmiştir.

NVivo: Harmankaya (2010), Ertem (2017), Tekbaş (2017), Yaşbay-Kobal (2017)

MAXQDA: Aydın-Turan (2015), Mücevher (2019), Özcan (2020)

QDA Miner 5: Eray (2020).

Analiz sürecinin güvenilirliğine ilişkin olarak 8 tezde en az bir güvenlik kriterinin uygulandığına ilişkin ifadeler rastlanmıştır. En çok tespit edilen güvenlik kriterleri “detaylı açıklama” ve “kodlayıcılar arası uyum (inter-coder)”dur. Tezlerin uyguladıkları güvenlik kriterleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Güvenilirlik Kriterlerine İlişkin Bulgular

Tezler	Detaylı Açıklama	Kodlayıcılar Arası Uyum	İç Tutarlılık
Akbaba (2018)	+		
Almaz (2017)		+	

Aydın-Turan (2015)	+		
Eray (2020)	+		
Mücevher (2019)	+	+	+
Isıldar (2018)		+	
Ertem (2017)	+	+	
Akar (2014)	+	+	
Yamen (2021)	+	+	

Tablo 4’te görüldüğü gibi, Mücevher’in (2019) tezinde üç kriteri de uyguladığı belirlenmiştir. Ertem (2017), Akar (2014) ve Yamen (2021) de iki kriteri birlikte kullanmışlardır. Bu kriterin değerlendirilmesinde, güvenilirlik kriterleri ile ilgili sadece literatür tanımlarına yer veren ve tez araştırmasında nasıl uygulandığı hakkında bilgi vermeyen tezler değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Araştırmanın Doğrulanması Aşamasına İlişkin Bulgular

İncelenen doktora tezlerinden 5 tanesinin çeşitli geçerlilik kriterlerini sağladıkları belirlenmiştir. Kriterlerin tezlere göre dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 5.

Geçerlilik Kriterlerine İlişkin Bulgular

Tezler	Deneyim	Yoğun Katılım	Tekrarlı Görüşme	İletişimsel Geçerlilik	Önyargıların Açıklanması
Almaz (2017)		+			+
Aydın-Turan (2015)		+			+
Mücevher (2019)	+	+	+		+
Ertem (2017)		+		+	
Akar (2014)	+	+			+

Belirli kriterleri sağlayan bu beş tez içerisinde Mücevher’in (2019) tezinin dört kriteri sağladığı görülmektedir. Akar’ın (2014) ise üç geçerlilik stratejisini bir arada uyguladığı belirlenmiştir. Kvale’den (1996) referansla değerlendirme kriterlerinde yer alan “pragmatik geçerlilik” kriteri ile ilgili bir bulguya hiçbir tezde rastlanmamıştır. Tezler içerisinde eylem araştırması deseni izleyen bir tezin olmaması bu durumla bağdaştırılabilir. İletişimsel geçerlilik kriteri ise bir tek Ertem’in (2017) tezinde tespit edilmiştir. Ertem’in (2017) diyalog halinde verdiği alıntılar bu kriterin sağlandığına ilişkin bulgunun elde edilmesine yardımcı olmuştur. Aşağıda Ertem’in (2017) tezinden ilgili diyaloglar paylaşılmıştır (s.140).

- Neden kredi almıyorsunuz da leasing yapıyorsunuz... Biraz daha açsak orayı...
- Şimdi kredinin adı var (faize referans veriyor), bunun bir çalıştırıp ödeme şekli var. Bu şekilde düşünüyoruz.
- Faiz meselesinden ötürü mü?
- Zaten şöyle bir şey... Bunu, banka diyor ki, ben bu makineyi aldım, sana satıyorum diyor. Bu şekilde olduğu, sattığı için... Makinenin fiyatı belli, taksitlendirip ödüyorum yani anladınız mı? Şimdi ben bankadan kredi çekip de makineyi alsam, bankaya paranın faiziyle birlikte krediyi ödesem bu ayrı bir şey olacak ama makineyi bankadan alıp da ona taksit taksit ödemek farklı olacak yani.
- İnançlarla bir bağı var mı yani...?
- Evet, inanç meselesi yani. Faiz vermemek için.

Ertem’in (2017) katılımcı ile aralarında geçen diyalogda katılımcı bir rol üstlendiği ve katılımcının söylediklerinden yaptığı çıkarımları soru olarak yöneltip doğrulattığı açıkça görülmektedir. İletişimsel

geçerliliğin sağlanmasına örnek olarak Ertem'in (2017) tezinde başka alıntılar da bulunmaktadır (Bkz. s. 115, 145).

“Deneyim” kriteri ile ilgili bulguya sadece Akar'ın (2014) tezinde ulaşılabilmektedir. Yazarın araştırma tecrübesi ile ilgili bilgiye tezin “Ekler” bölümünde paylaştığı akademik özgeçmişini üzerinden ulaşılmıştır. Yazarın fenomenoloji desenini kullanarak yaptığı başka araştırmaların da olduğu bu belge sayesinde tespit edilmiştir.

Diğer tezlerde iş dünyasında ve akademide edindikleri tecrübeleri, nitel veri analizi üzerine aldıkları eğitimleri paylaşan yazarlar olduğu belirlenmiştir (Örn., Ertem, 2017; Mücevher, 2019). Yazarların arka planlarına yönelik yaptıkları bu betimlemeler, bakış açılarının ve araştırmaya etkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Fakat bu araştırmada “deneyim” kriteri araştırmacıların uygulamaya yönelik deneyimlerini değerlendirdiği için bu tür deneyimler bulgulara dahil edilmemiştir.

“Yoğun katılım” kriteri tezlerde en çok uygulanan kriter olarak belirlenmiştir. 4 tezte tespit edilen kritere örnek olarak, Akar'ın (2014) tezi verilebilir. Yazar, tezin araştırma alanını akademik örgütler olarak belirlemiştir ve akademik görevi sayesinde yaklaşık yedi yıllık genel gözlem imkânına sahip olmuştur. Akar, ayrıca mülakatlar esnasında katılımcıların beden dillerini de gözlemlediğini ve hatırlatıcı notlar tuttuğunu da ifade etmiştir. (Bkz. s. 43).

Diğer bir geçerlilik kriteri olan “önyargıların açıklanması” 4 tezte tespit edilmiştir. Araştırmacılar incelenen fenomen ile ilgili önyargıları, değerleri ve tecrübeleri ile ilgili notlar tutarak veri analiz sürecine etkilerini minimum düzeyde tutmayı amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin; Aydın-Turan'ın (2013) araştırmasının bu geçerlilik kriterini sağladığı aşağıda verilen alıntı üzerinden tespit edilmiştir (s. 124).

Tüm bunlara rağmen araştırmacı, kendisinin de üyesi olduğu örgütte yürüttüğü araştırmanın kendi zihin setindeki yapılanmışlık dolayısıyla bazı kısıtlılıklar oluşturabileceğinin farkındadır..... Çözümleme sırasında araştırmacı, konunun kendi mesleği ile doğrudan ilgili olmasından kaynaklanan ve araştırma tasarımının sınırlarını genişletebilecek nitelikteki soru işaretlerini not ederek onları analize dâhil etmemeye gayret göstermiştir.

Akar (2014), Almaz (2017) ve Mücevher (2019) de incelenen fenomen ile ilgili kendi tecrübelerini ayrıca not ettiklerini ifade etmişlerdir. Fakat dört araştırmacının da yapmış oldukları betimlemelere araştırma raporunda yer vermedikleri belirlenmiştir. Verilmiş olması durumunda okuyucuların araştırmanın geçerliliğini değerlendirmelerine katkısının olacağı söylenebilir.

“Tekrarlı görüşme” kriterine ilişkin bulguya bir tek Mücevher'in (2019) tezinde rastlanmıştır. Yazar, bir katılımcısı ile 58 dakika süren ilk görüşmesinin ardından 138 dakika 52 saniyelik bir görüşme daha gerçekleştirmiştir. Bu bulguya “Görüşme Sürecinin Ayrıntıları” başlıklı tablodan ulaşılmıştır (bkz. s.127); fakat ikinci görüşmenin neden yapıldığı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Yazar, katılımcının zaman kısıtından kaynaklı olarak ya da eksik kaldığını düşündüğü noktaları tamamlamak amacıyla bu görüşmeyi gerçekleştirmiş olabilir. Aynı katılımcıyla farklı zamanlarda yapılan görüşmeler araştırmanın çıkarımlarını doğrulama fırsatı verdiği için araştırmanın geçerliliğini olumlu yönde etkilemektedir.

Araştırmanın Raporlanmasına İlişkin Bulgular

İncelenen doktora tezlerinden, 10 tezde araştırmacılar standart tarzda sunum yapmayı tercih etmişlerdir. Bu çalışmalarda bulgular tema/kategori/alt kategori başlıkları altında betimlenmiştir. Beş tezde yazarlar, bulgularını sayısallaştırma yoluna giderek kodların frekans/yüzde değerlerini gösteren tablolar sunmuşlardır. Üç tezde ise temalar ve bileşenlerini sınıflandıran tablolar kullanılmış, frekans değerleri verilmemiştir. Beş tezde ise tablo kullanılmamıştır. 11 tezde doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

10 tezde yazarlar örneklem ile ilgili bilgileri betimleme yoluyla veya tablolar üzerinde okuyucularla paylaşmıştır. Bu bilgiler genellikle “Bulgular” bölümünden önce “Yöntem” bölümünde verilmiştir. 8 tezde yazarlar, bulguların sunumunda görsellerden faydalanmıştır. Bu görseller veri analiz programı, yazar tarafından oluşturulan kodlama haritası ya da kategorilerin birbiri ile ilişkisini gösteren model şeklindedir.

Farklı sunum tarzı kullanan tezlere Ertem (2017) ve Mücevher’in (2019) tezleri örnek olarak verilebilir. Ertem bulguların sunumunda metafor kullanmıştır. Ayrıca, savını desteklemek amacıyla gözlem verisini iki fotoğraf üzerinden okuyucuya aktarmıştır (Bkz. Ertem, 2018: 126, 136). Mücevher izlediği desenin bir özelliği olarak bulgularını anlatı tarzında sunmuştur. Katılımcıların kısa hayat hikâyeleri verildikten sonra kronolojik analiz yaklaşımı ve tematik analiz yöntemini kullanarak analiz edilen görüşme verileri hikâye yapısı modelinden faydalanılarak yorumlanmıştır.

SONUÇ

Türkiye’de yönetim alanında yazılan ve görüşme yöntemi kullanılan 13 doktora tezinin metodolojik incelemesinin yapıldığı bu makalede aşağıda verilen araştırma soruları cevaplanmıştır.

- İncelenen doktora tezlerinde görüşme yöntemi nasıl uygulanmıştır?
- İncelenen doktora tezlerinde izlenen görüşme yöntemlerinin eksiklikleri nelerdir?
- Görüşme araştırmalarını zanaatkar ve hatta sanatsal düzeye yükseltmek için neler yapılabilir?

İncelenen doktora tezlerinin hepsinde araştırmacılar yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi izlemiş ve bir tez haricinde görüşmelerin yüz yüze yapılması tercih edilmiştir. Araştırmalarda genel olarak görüşme mekânı belirtilmekle birlikte, sosyal bağlamın betimlenerek okuyucuya aktarılması aşamasının ihmal edildiği belirlenmiştir. Bu durum, destekleyici veri toplama yöntemi olarak gözlem yöntemi kullandıklarını belirten araştırmalarda, yöntemin detayları ve uygulanışı ile ilgili yeterli bilginin verilmemesi şeklinde de kendisini göstermektedir. Bu konuda, araştırmacıların doküman analizi adımlarının açıklanmasına daha itinayla yaklaştıkları söylenebilir.

Veri analiz yöntemi olarak çoğunlukla “içerik analizi” ve “betimsel analiz” olarak adlandırılan yöntemin kullanıldığı belirlenmiştir. Açıklayıcı bir yaklaşım izlenerek uygulanan içerik analizi sonucunda betimsel analiz uygulayan yazarların tek ve ortak bir kaynaktan faydalandıkları ve yazarların başka bir kaynaktan yaptıkları kişisel çıkarımları sonucunda adlandırdıkları “betimsel analiz” adımlarını izledikleri belirlenmiştir. Bu konu ile ilgili olarak, Türkçe literatürde daha kapsamlı ve derinlemesine çalışılmış nitel araştırma kitaplarına ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu Keskin’in (2017) Türkiye’de yayımlanan araştırma yöntemleri kitaplarının yüzeysel ve özellikle felsefi açıdan yetersiz olduğu bulgusunu desteklemektedir. Ayrıca, araştırmacıların tek bir kaynaktan faydalanmak yerine, çeşitli sayıda uluslararası kaynakları da incelemeleri, farklı görüşleri karşılaştırarak kendi çıkarımlarını yapmaları önerilmektedir.

Bulguların yorumlanması aşamasında yazarların çoğunlukla standart tarzda sunum yaptıkları belirlenmiştir. Bu durum araştırmacının tercihinden, tez danışmanının ve tez inceleme kurulu üyelerinin yönlendirmesinden ya da tez yazım kılavuzunun formatından kaynaklanıyor olabilir. Nitel araştırma yaklaşımı izleyerek doktora tezi yazan doktora öğrencilerine bu konuda esnekliğin sağlanması sunum tarzlarının daha yaratıcı bir yönde ilerlemesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırma bulgularının okuyucuya sıkmadan ve doğru bir şekilde aktarımını sağlamak, okuyucuyu araştırmaya çekmek ve yayının uzun dönemler okunabilirliğini sağlamak amacıyla, araştırmacılar farklı sunum tarzları da deneyebilirler.

Görüşme araştırmasının geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması konusunda bu araştırma kapsamında belirlenen kriterlerin az sayıda doktora tezinde uygulandığına yönelik bulgular elde edilmiştir. Bazı tezlerde güvenilirlik ve geçerlilik kriterlerinin sadece literatür tanımlarının verildiği, araştırmada nasıl uygulandığına yönelik bir açıklamanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Her araştırmada olduğu gibi, bu araştırmanın da sahip olduğu bazı kısıtlar vardır. Öncelikle bu araştırmanın kapsamı Türkiye’de yönetim alanında yazılan 13 doktora tezi ile kısıtlıdır. Dolayısıyla, elde edilen bulgular bu araştırmaya özgü olabilir. Yönetim alanında farklı anahtar kelimelerle yapılacak sistematik taramalar daha geniş bir analiz birimi üzerinde çalışmaya olanak sağlayacaktır. Araştırmanın giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu araştırmanın amacı Türkiye’de görüşme yöntemi izlenerek yürütülmüş tüm doktora tezlerine ulaşmak ve genel bir analiz yapmak değildir. Bu araştırma küçük bir veri grubu belirleyerek, görüşme yönteminin nasıl uygulandığını örnekler üzerinde göstermek, eksiklikleri yine örnekler üzerinde gösterebilmek ve sonuç olarak bu yöntemi yeni kullanacak araştırmacılara ışık tutabilmeyi amaçlamıştır.

Ayrıca, bu araştırmada ağırlıklı olarak Kvale’nin (1996) “zanaatkar görüşme yaklaşımı” esas alınmıştır. Nitel araştırma literatüründe, araştırmacılar tarafından uygulanan çok çeşitli görüşme türleri mevcuttur. Farklı değerlendirme kriterleri kullanılarak farklı görüşme yöntemlerinin nasıl uygulandığı incelenebilir. Bunların yanı sıra, yönetim alanında yazılan ve yöntem olarak görüşmenin kullanıldığı ulusal makaleler üzerine yapılacak araştırmalar da Türkiye genelinde görüşme yönteminin nasıl uygulandığı konusunda genel bir anlayış sunması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın bulguları yüksek öğretim kurumlarında karar verici ve yol göstericiler açısından değerlendirildiğinde, nitel araştırmaların doğasına uygun ve daha esnek formatta tez yazım kılavuzlarının hazırlanması önerilmektedir. Öğrencilerin, görüşme yöntemi sürecinde yaratıcılıklarını ortaya çıkarabilmeleri, yöntemlerin uygulanması aşamalarında kendi stratejilerini geliştirebilmeleri ve farklı sunum tekniklerini deneyebilmeleri açısından tez danışmanlarının ve tez izleme komitesi üyelerinin teşvik edici ve destekleyici bir tutum içerisinde olmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bulgular tez yazım aşamasında olan doktora öğrencileri açısından değerlendirildiğinde ise tek bir kaynak ile sınırlı kalmamaları, özellikle uluslararası literatürde izledikleri yöntemleri kullanan önde gelen araştırmacıların eserleri başta olmak üzere, yöntemlerin uygulanması, felsefi ve teorik altyapıları hakkında kapsamlı bir inceleme yapmaları önerilmektedir. Görüşme yöntemi temel teknik özelliklerinin yanı sıra,

çeşitli kişisel özelliklere sahip olmayı da gerektirmektedir. Kvale'nin (1996) önemle altını çizdiği gibi, tecrübe kazandıkça araştırmacılar yöntemlerin uygulama aşamalarında inisiyatif kullanabilecek ve kendi stratejilerini geliştirebileceklerdir. Bu nedenle doktora araştırması öncesinde araştırmacıların tecrübe kazanmak amacıyla uygulama yapmaları önerilmektedir. Bu sayede, görüşme yönteminin sağladığı avantajlar, dezavantajlar ve zorlukları hakkında ve yöntemin kendi kişisel özellikleri ve amaçları ile uyumu hakkında fikir sahibi olabileceklerdir.

Bu araştırma, konu alanı olarak işletme anabilim dalının, yönetim-organizasyon alt bilim dalı alanında yazılan doktora tezlerini odağına almış olsa da içerik açısından değerlendirildiğinde lisansüstü öğrencilerine ve görüşme yöntemini uygulamaya yeni başlayan veya uygulamayı düşünen akademisyenlere bir kılavuz olarak fayda sağlayacaktır. Bu nedenle, kapsamlı bir literatür incelemesini de içermektedir.

Son olarak, görüşmenin zanaatkar ve sanatkâr yönünü yazarın görüşü ile yorumlayarak bitirmek istiyorum. Zanaatkar yaklaşımı; kendi tecrübeleri, gösterdiği çaba ile yoğrulmuş veya imkânı varsa bir ustanın yanında çıraklık yaparak yetişmiş bir araştırmacının, araştırmanın kritik anlarında sezgilerine dayalı olarak aldığı kararlar ve günün herhangi bir saatinde yaşadığı teorik aydınlanmalar ışığında ilmek ilmek ördüğü bir araştırma olarak tanımlıyorum. Araştırmanın sanatkâr yönünü ise araştırmayı yaparken yaşadığı heyecanı ve aydınlanmayı, bir şey keşfetme ve yaratmış olma hissini, araştırma metnine katarak aynı hissi okuyanda da uyandırabilme becerisi olarak değerlendiriyorum. Bu hissi yaşatan araştırmacılara ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışma tek araştırmacı tarafından yürütülmüştür.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır.

Çatışma Beyanı

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Onay

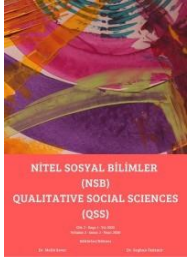
Etik kurul onayı alınmamıştır.

Kaynaklar

- Agarwal, U. A. (2019), *Qualitative interviewing*, Rabi N. Subudhi & Sumita Mishra (Ed.) Methodological Issues in Management Research: Advances, Challenges, and the Way Ahead içinde (79-91). Emerald Publishing Limited.
- Akar, N. (2014). *Örgütsel yaşamda sessizlik olgusu: Akademik örgütlerde biçimsel gruplardaki sessizlik üzerine nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Akbaba, A. (2018). *E-işletmeye geçiş sürecinde yönetim sistemlerinin entegrasyonunda karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri: THY entegre operasyon kontrol başkanlığında hoshin kanri entegre yönetim modelinin uygulanması* [Yayımlanmamış doktora tezi, Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/1159#sthash.T4mSxzNH.dpbs>
- Almaz, F. (2017). *Uygulamada strateji yaklaşımı ile tepe yönetim takımını oluşturan aktörlerin kendi içlerinde ve örgüt yapısı ile etkileşimlerinin incelenmesi: Hastaneler üzerinde nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tezarsivi.com/uygulamada-strateji-yaklasimi-ile-tepe-yonetim-takimini-olusturan-aktorlerin-kendi-iclerinde-ve-orgut-yapisi-ile-etkileşimlerinin-incelenmesi-hastaneler-uzerinde-nitel-bir-arastirma>
- Arastaman, G., Öztürk-Fidan, İ., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Armat, M. R., Assarroudi, A., Rad, M., Sharifi, H., & Heydari, A. (2018). Inductive and deductive: Ambiguous labels in qualitative content analysis. *The Qualitative Report*, 23(1), 219-221.
- Assarroudi, A., Heshmati Nabavi, F., Armat, M. R., Ebadi, A., & Vaismoradi, M. (2018). Directed qualitative content analysis: the description and elaboration of its underpinning methods and data analysis process. *Journal of Research in Nursing*, 23(1), 42-55.
- Aydın-Turan, Ş. (2013). *Yönetim uygulamalarından doğan kontrol etkilerine dair eleştirel bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/77468>
- Ayres, L. (2018). *Thematic coding and analysis*. In L.M. Given (ed.) The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods Vol. 1&2 (pp.867-868), SAGE Publications Inc.
- Berner-Rodoreda, A., Bärnighausen, T., Kennedy, C., Brinkmann, S., Sarker, M., Wikler, D., ... & McMahon, S. A. (2020). From doxastic to epistemic: A typology and critique of qualitative interview styles. *Qualitative Inquiry*, 26(3-4), 291-305.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brinkmann, S. (2007). Varieties of interviewing: Epistemic and doxastic. https://www.psy.au.dk/fileadmin/site_files/filer_psykologi/dokumenter/CKM/NB42/sb.pdf adresinden 27.06.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Brinkmann, S. (2018). *The interview*. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (Eds.) The SAGE Handbook of Qualitative Research Fifth Edition içinde (997-1038). SAGE Publications, Inc.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (Second Edition). SAGE Publications, Inc.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson.
- Eisner, E. W. (2002). From episteme to phronesis to artistry in the study and improvement of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 18(4), 375-385.
- Eray, A. T. (2020). *Türkiye'de iç kontrolün performansı: Bir model önerisi* [Yayımlanmamış doktora tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/2700/10137644.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ertem, M. (2017). *Stratejik karar sürecinde rekabet üstünlüğünün kaynakları olarak kültürel değer ve inançlar üzerine bir gömülü teori araştırması*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Glaser, B. G. (1978). *Advances in the methodology of grounded theory: Theoretical sensitivity*. Sociology Press.
- Glaser, B. G., & Strauss, A.L. (2006). *The Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine Transaction.
- Guba, E.G., & Lincoln, Y.S. (1989). *Fourth Generation Evaluation*. SAGE Publications Inc.
- Harmankaya, H. (2010). *Performans yönetim aracı olarak balanced scorecard sisteminin hazır giyim işletmesinde uygulanması ve bir model geliştirme* [Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://dspace.gazi.edu.tr/handle/20.500.12602/189996?show=full>
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: Nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 49-71.
- Keskin, U. (2017). Sosyal bilimler araştırma yöntemleri kitaplarının ihmal edilen unsuru olarak felsefe. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 437-456.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. SAGE Publications, Inc.
- Marshall, C., & Rossman, G.B. (2016). *Designing qualitative research* 6th ed. SAGE Publications, Inc.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An Interactive Approach* (3rd ed.). USA: SAGE Publications, Inc.
- Morse, (2018). *Reframing rigor in qualitative inquiry*. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research* 5th ed. (pp.1373-1409). SAGE Publications Inc.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Austria: Klagenfurt.
- Mbuagbaw, L., Lawson, D. O., Puljak, L., Allison, D. B., & Thabane, L. (2020). A tutorial on methodological studies: the what, when, how and why. *BMC Medical Research Methodology*, 20(1), 1-12.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. SAGE Publications Inc.
- Murakami, H. (2010). *Underground: The Tokyo gas attack and the Japanese psyche*. Vintage.
- Mücevher, M. H. (2019). *Başarılı yöneticilerin hayat hikâyeleri ve yöneticilik gelişimlerine yansımaları: Nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS03318.pdf>

- Özcan, H. (2020). *Öğretmenlerin farklılık yönetimi anlayışlarının kurumsal iletişim bağlamında incelenmesi: Bir uygulama örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özen, Ş. (2000). Türk Yönetim/Organizasyon Yazınında Yöntem Sorunu: Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118.
- Neuendorf, K. A. (2019). *Content analysis and thematic analysis*. In P. Brough (Ed.), *Research Methods for Applied Psychologists: Design, Analysis and Reporting* (pp. 211-223). Routledge.
- Sağlam-Arı, G. S., Armutlu, C., Güneri-Tosunoğlu, N., & Yücel-Toy, B. (2009). Pozitivist ve postpozitivist paradigmlar çerçevesinde metodoloji tartışmalarının yönetim ve pazarlama alanlarına yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 113-141.
- Snelson, C. L. (2016). Qualitative and mixed methods social media research: A review of the literature. *International Journal of Qualitative Methods*, January-December, 1-15.
- Strauss, A. L., & Corbin, J.M. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage Publications, Inc.
- Şener, E. (2019). Gömülü teori yaklaşımının yönetim araştırmalarında kullanımı. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1), 22-47.
- Tekbaş, Ö. (2017). *Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde rol alan ve almayan personelin KSS anlayışlarındaki yaklaşım farklılıklarına ilişkin bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/208>
- Tellis, W. M. (1997). Introduction to case study. *The Qualitative Report*, 3(2), 1-14. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/1997.2024>
- Toraman, S. (2021). Karma yöntemler araştırması: Kısa tarihi, tanımı, bakış açıları ve temel kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 1-29.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398-405.
- Wight, C. (2018). Post-truth, postmodernism and alternative facts. *New Perspectives*, 26(3), 17-29.
- Wolfswinkel, J. F., Furtmueller, E., & Wilderom, C. P. (2013). Using grounded theory as a method for rigorously reviewing literature. *European journal of information systems*, 22(1), 45-55.
- Yamen, M. (2021). *Dijital Taylorizm bağlamında yapay zekâ teknolojilerinin örgütsel değişime etkileri* [Yayımlanmamış doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yaşbay-Kobal, H. (2017). *Vekalet teorisi ve kaynak bağımlılığı teorisi bağlamında, yönetim kurulu özelliklerinin finansal performansa etkisi: Halka açık gıda şirketleri üzerinde bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/38483>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences

Yıl:2022, Cilt:4 Sayı:2
Year:2022, Vol:4 Issue:2
NSB, 2022, 4(2), 192-210

NSB
QSS

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.1133522

Atıf/Citation: Mukba, G. & Atıcı, M. (2022). A qualitative study on mothers whose babies in the Neonatal Intensive Care Unit. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(2), 192-210. <https://doi.org/10.47105/nsb.1133522>

A Qualitative Study on Mothers whose Babies in the Neonatal Intensive Care Unit

^aGamze Mukba¹ ^bMeral Atıcı

^a *Dr. Öğr. Üyesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye*

^b *Prof. Dr., Eğitim Bilimleri Bölümü, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye*

Abstract

We aimed to explore the feelings and thoughts of eastern Anatolian mothers whose newborns are hospitalized in Neonatal Intensive Care Unit (NICU). This research employed a descriptive hermeneutical phenomenology paradigm and used semi-structured interviews with ten mothers, in one public and one private hospital located in the city of Van (Eastern Anatolia/Turkey) in March 2016. We found the main categories as “relational resilience sources”, “destructive relational sources” and “the effects of both relational sources” according to the feelings and thoughts of mothers. While mothers have mostly had unpleasant feelings about their baby’s hospitalization newborn unit, pleasant feelings also have been revealed such as a sense of gratitude or optimism. Mothers in eastern culture can trigger element of “faith” and “environmental support” among “resources of resilience” when they face this kind of challenging issue.

Keywords: Newborn intensive care unit, relational resilience sources, destructive relational sources.

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Gamze Mukba, voicetosilence@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-2287-4115

M. Atıcı, matici@egitim.cu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0675-4439

Gönderim Tarihi/Received:20.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted:19.09.2022

Yayımlanma Tarihi/Published:31.12.2022

Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebeği Olan Anneler Üzerine Nitel Bir Araştırma

Öz

Bu araştırmada bebekleri Yeni Doğan Yoğun Bakım Ünitesi'nde (YDYBÜ) bulunan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki annelerin duygu ve düşüncelerini keşfetmeyi amaçladık. Bu araştırmada, betimleyici hermeneutik fenomenoloji paradigması kullanılmış ve Mart 2016'da Van ilinde (Doğu Anadolu/Türkiye) bulunan bir kamu ve bir özel hastanede on anne ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Annelerin duygu ve düşüncelerine ilişkin “ilişkisel dayanıklılık kaynakları”, “yıkıcı ilişki kaynakları” ve “her iki ilişkisel kaynağın yarattığı etkiler” ana kategorilerini elde ettik. Anneler, bebeklerinin yeni doğan ünitesine yatırılmasıyla ilgili çoğunlukla hoş olmayan duygular hissederek; şükran veya iyimserlik duygusu gibi hoş duygular da açığa çıkmıştır. Doğu kültüründeki anneler bu tür zorlu bir sorunla karşılaştıklarında “direnc kaynakları” arasında “inanç” ve “çevresel destek” unsurlarını kullanabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yenidoğan yoğun bakım ünitesi, ilişkisel dayanıklılık kaynakları, yıkıcı ilişkisel kaynaklar.

Introduction

Parents who want to have physical contact with their babies after birth may experience great disappointment due to hospitalization in the newborn unit. In other words, hospitalization of the newborn in the neonatal intensive care unit (NICU) is a sudden, unacceptable and unexpected situation for parents (Jurczak et al., 2015). Moreover, mothers experience an uncertainty about the life of their babies (Margaret et al., 2014). Uncertainty about what will happen to the baby is likely to create various emotions for parents, such as stress, sadness, anxiety, and anger. Both parents experience intense emotions, but mothers may have more intense and genuine feelings. In fact, the research conducted by Fegran et al. (2008) about infants in the NICU emphasized that mothers are more emotional than fathers.

The literature shows that mothers whose babies stay in the newborn unit feel guilt, helplessness, stress, depression, and anxiety (Hane et al., 2015; Johnson, 2016). Besides various negative emotions, mothers also experience intense positive emotions and hopes for their babies. For instance, Vazquez and Cong (2014) point out that mothers, whose babies hospitalized in a NICU, have various intense emotions ranging from hope to hopelessness, as well as feelings of stress, loss of control and separation.

Mothers' feelings and thoughts about their babies' hospitalization in the NICU can be affected by their personality traits, the environment they are in, the diagnosis, the baby's condition and the length of hospitalisation (Dudek-Shriber, 2004) and their resilience resources (Bellido-González et al., 2019). Situations such as "belief that everything will be alright", spousal, nuclear and extended family support, contribution of children at home, and focusing on being resilient can be sources of resilience for mothers' whose babies stay in the NICU (Magruder, 2021). Personality traits and the environment that affect feelings and thoughts of the mother may be related to their culture. There are some differences among the parents in terms of being part of individualistic and collectivist community; mothers in collectivist community may experience intense anxiety about condition of their babies (Ichijima, 2009). Ahn and Kim (2007) focused on mothers' and fathers' perceptions about their babies in newborn unit and they emphasized that their parenting concerns should be evaluated within their cultural context. These findings show that, culture may affect the meanings attached to hospitalisation of babies.

Researchers argue that women who live in the eastern and south-eastern regions of Turkey have subservient and traditional lives whether they live in an extended family or live as a nuclear family (Hatunoğlu et al., 2014; Pişkin, 2008). In this traditional culture, women who do not have a baby or whose babies are ill have the risk of being blamed or labeled by their family members (Çakır Koçak & Sevil, 2015). In a qualitative study conducted in Turkey, it was found that mothers whose babies were in neonatal intensive care were affected by the support of their environment; It has been stated that while mothers who receive positive support focus on their babies, mothers who are accused by their family members may not fully focus on their babies and may be unhappy (Meray & Şentepe Lokmanoğlu, 2019).

Different cultural backgrounds may also affect the communication between mothers and healthcare personnel. Multiculturalism can be seen in the communication between patients' relatives and health

personnel (Latour et al., 2010). In other words, medical staff should pay attention to the cultural characteristics of relatives of the patients. Mothers' needs and demands from the medical staff may vary in different cultures (Latour et al., 2010). Particularly, families give priority to being regularly updated about the health status of their babies. If the communication needs of the mothers are not met successfully, they may experience a feeling of dissatisfaction in terms of the care of the baby (Guimarães, 2015). Grosik et al. (2013) pointed out that medical staff's intervention strategies to decrease the stress of mothers, and their behaviors to encourage the mothers and understand their experiences play an important role in helping mothers develop optimistic feelings.

In this context, it is important to examine the environmental and cultural elements that affect the feelings and thoughts of mothers who live in collectivist and traditional societies. Such a study will probably bring a new theoretical perspective on the mood of mothers. In addition, examination of the feelings and thoughts of the mothers will shed light on the new preventive and protective activities in the future.

METHODS

Aim

The aim of this study is to examine the feelings and thoughts of mothers about the process of their babies being hospitalized in the NICU and seek answers to the following questions;

1. What are the feelings of mothers regarding hospitalization of their baby?
2. What are the feelings and thoughts of mothers regarding reactions of people around them?
3. What are the thoughts of mothers regarding the culture and tradition they live in?

Design

The research is based on a descriptive and hermeneutical phenomenology paradigm and uses semi-structured interview technique. In descriptive and hermeneutical phenomenology, new meanings are reached through thinking about essence, experience, consciousness, conscious actions, concepts, and using intuitions (Moustakas, 1994). Rather than discovering the information, the researched information is reconstructed and the researcher creates new information, interpretations and dreams about the phenomenon she/he is researching (Stake, 1995). The social constructivist perspective is clearly seen in phenomenological studies (Moustakas, 1994), in which people's own experiences are defined (Creswell, 2018). In this study, descriptive and phenomenological research was used because it was desired to examine the feelings and thoughts of the mothers whose babies were in the NICU and to obtain new information and interpretations by using the mothers' descriptions of the related phenomenon.

Participants

Purposeful sampling was used to recruit the participants. The mothers have been identified with the following inclusion criteria: (a) neonatal care was initially given in a level II and III, (Babies in the level I do not have life-threatening risks, and they are usually in the newborn unit for surveillance purposes. Level

II is the neonatal intensive care unit where babies born at or after 32 weeks, weighing more than 1.5 kg and are at moderate risk in terms of life functions. Level III care is given due to critically ill infants born before 32 weeks' gestation or with significant health conditions, including the need for mechanical ventilation and other life functions (Lee & O'Brien, 2014). (b) babies stayed less than 12 months in NICU, (c) Mothers grew up with the eastern culture and live in the eastern culture society. Since the health conditions of the babies staying in the 2nd and 3rd level neonatal intensive care units are similar to each other and there are relative life risks, the interviews were conducted with the mothers whose babies stayed at these levels. The aim of purposeful sampling has been to ensure sample variation with respect to length of stay in the NICU, the health status of babies and the similar cultural backgrounds of mothers. Table 1 presents the demographics of participants.

Table 1.

Demographic profile of the participants

	Gender of the newborn	The number of child	Age of mother	Family structure	The number of days spent in the intensive care unit	The reason why baby was in the care unit	Neonatal care levels
P1	Boy	1.	18	Extended family	25	Tumour operation	Level III
P2	Boy	2.	21	Extended family	5	Respiratory distress	Level II
P3	Girl	2.	34	Nuclear family	66	Premature birth	Level II
P4	Boy	2. (twins, one of the twins passed away)	22	Extended family	150	Premature birth	Level II
P5	Girl	1.	22	Extended family	8	Premature birth and respiratory distress	Level III
P6	Boy	1.	26	Nuclear family	5	Premature birth	Level II
P7	Boy	2.	28	Nuclear family	240	Premature birth and respiratory distress	Level II
P8	Boy	2.	37	Nuclear family	9	Premature birth	Level III
P9	Boy (Twins, only the boy is in the hospital)	4.	28	Nuclear family	32	Intestine operation	Level III
P10	3 girls, 1 boy (quadruplets)	First quadruplets	24	Extended family	18	Premature birth and respiratory distress	Level III

Procedures

Researchers prepared a semi-structured interview form to explore how mothers felt when their newborns were staying in NICU. Interviews were conducted in one public and one private hospital located in Eastern Anatolia, Van/ Turkey in March 2016. The average length of the interview was obtained as 17 minutes (with minimum of 15 minutes and a maximum of 22 minutes). Clear and satisfying answers have been received from the participants during the interviews. Moreover, interview transcripts are thought to contain sufficient information in terms of the investigated phenomenon. After transcribing the interviews to the word document, the interview transcripts ranged from 5 to 12 pages and the average of the transcripts was obtained as 7.5 pages (page format; 12-point Times New Roman, 1,5 space and 2.5 cm margins). As a matter of fact, approximately 5 pages of transcripts based on research documents can be obtained in an interview technique including 5-7 open-ended questions (Creswell, 2018). The interviews were recorded and were conducted either in the common room or “mothers’ hotel” of the hospitals. At the onset of the interviews, participants were informed about the purpose of the research and the confidentiality of research in written form and verbally. The mothers were living in Eastern Anatolia region of Turkey and nine of them were raised according to the culture of that region. One participant was Algerian (also grew up in the eastern culture) and did not speak Turkish well, so the interview was conducted in English. Mothers stated verbally that they participated voluntarily in this research at the beginning of the voice recording, after informing them about the research. The ethics approval was granted by the ethics committee of “Van YYU Dursun Odabaş Medical Centre” (Number: 54355720-900-E.6976).

Data analysis

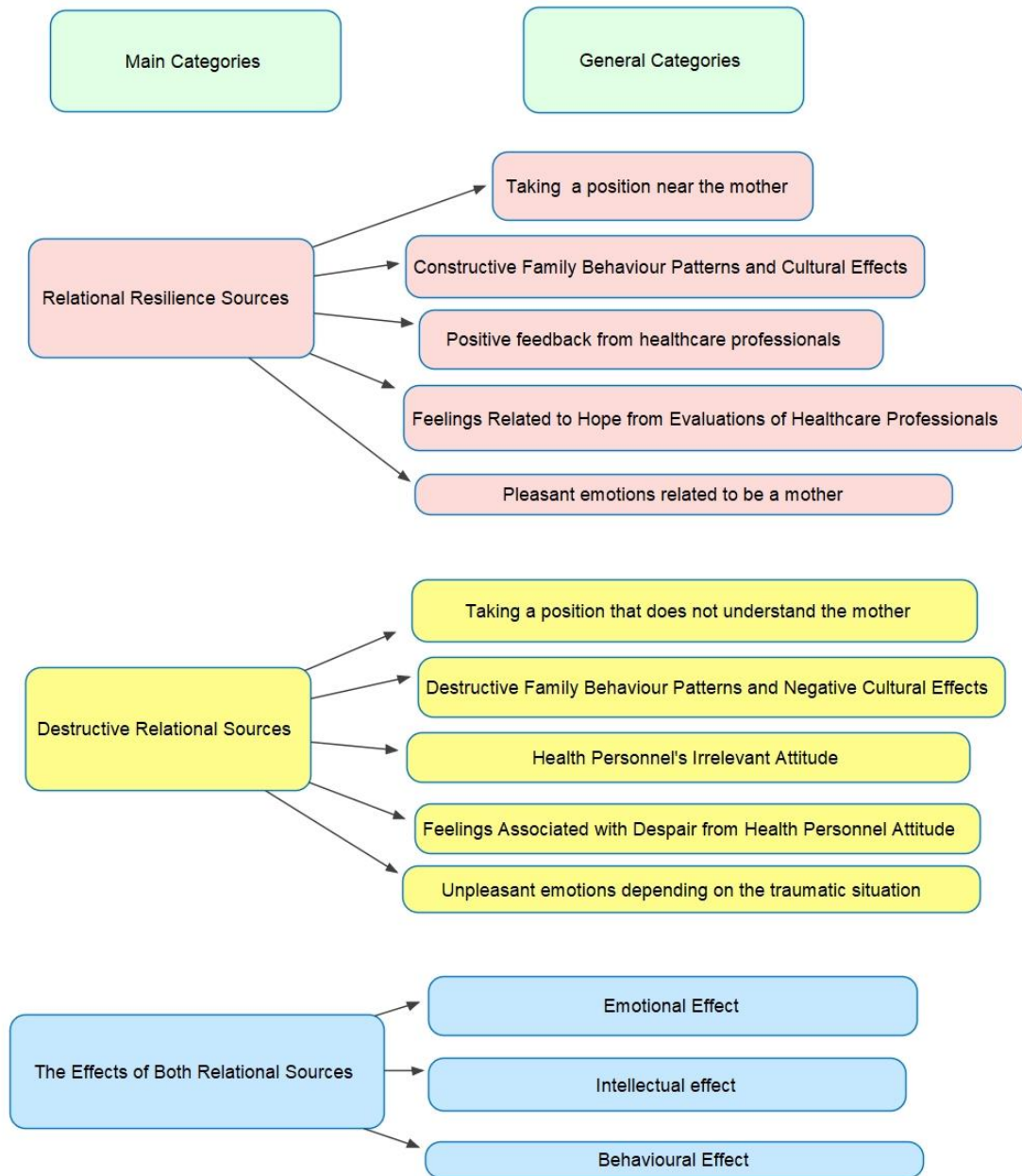
Phenomenological analysis was used to analyse the data. The interviews were first transcribed. According to Moustakas (1994), researchers highlight the following steps in data analysis for phenomenological studies; 1) listing and pre-grouping, 2) decreasing and screening-determination of invariant founding expressions, 3) clustering unchanging founding expressions, 4) final identification of founding components and themes. According to these steps, researchers firstly listed the answers of participants. Secondly researchers reviewed the expressions several times. Later researchers coded the invariant concepts several times. Categories and subcategories were formed by merging similar concepts and relationship patterns.

Results

According to the findings, main categories have been found as “relational resilience sources”, “destructive relational sources” and “the effects of the relational sources”. Under main categories general categories have been shown in Figure-1 below.

Figure 1.

The general categories and subcategories

The general categories and subcategories shown in Figure 1 have been explained in detail below.

Relational Resilience Sources

Taking a position near the mother

Most of the mothers stated that some of their family members were with them. Mothers underlined mostly the family’s “support” and partly “good wish” and one each mother reached from their close perimeter as “necessity of staying in the hospital” and “acceptance of the situation”. P7 received her husband’s support: “*My husband gave nice responses. His support was there for me. I mean, I always had his support. Now so it is. Thanks God...*”. Similarly, P4 (was the mother of the twins, and one of them passed

away) said she felt her husband's positive feedback. P8 said: *"The people around me was trying to relieve me or calm me down. They were saying that things would get better and that it was not my fault, that was how the baby was born."*

Constructive Family Behaviour Patterns and Cultural Effects

"Wellbeing of the family" and "faith" was partly seen and "mutual good behaviours within the family" was obtained as an opinion. P6 described the reactions she got from her intimate circle of relatives (her husband's family) as positive and emphasized the role of faith: *"I mean they know God. So, they know everything that happens comes from God. They should make me better, not worse. It's good."*

Positive feedback from healthcare professionals

Half of the mothers emphasised "the baby's well-being" and "positive change" while few of them underlined "information on discharge" as the positive evaluation from healthcare staff. P2 expressed that that she was happy with the evaluation of medical staff about the health of her newborn: *"I felt very happy when they told me...I cried out of happiness..."*. P5 said: *"They told me that my baby would be removed from intensive care unit. I was very happy, I thought the baby would recover. I was overjoyed."*

P10 is the mother of quadruplets and expressed how she felt happy and privileged: *"I am so happy. They are healthy, and it feels great to be mother of quadruplets."*. Some of the mothers correlated positive change with physical contact with the baby. For instance, P4 (the mother of the twins and one of them passed away) emphasized her baby's removal from the breathing machine as the positive change. According to this change, P4 said she had heard from doctors that she could hold her baby from now on: *"I'm very happy that they took my baby out of the machine... (...) We passed two months with a machine, since two days ago no machine. They say I can hold him from now on. I'm breastfeeding my baby for two days. I'm taking him in my arms, I'm wrapping, I'm kissing, I'm smelling."*. P6 said: *"They say that his blood values and heart readings are good for now. Every day for one hour the father and me are asking questions about the baby. They tell me about cleaning, they help me when I need it. They show me how to care for him and how to touch him while cleaning."*

Feelings related to hope from evaluations of healthcare professionals

Based on the evaluations of medical personnel while most of mothers felt "happiness", very few opinions were obtained as "good emotion", "feeling of gratitude" and "feeling privileged". It has been seen that these feelings were about hope. P5 said: *"They told me that my baby would be removed from intensive care unit. I was very happy, I thought the baby would recover. I was overjoyed."*. P10 (the mother of quadruplets) expressed how she felt happy and privileged: *"I am so happy. They are healthy, and it feels great to be mother of quadruplets."*

Pleasant emotions related to being a mother

Although it was seen that most opinions of the emotions about the situation were unpleasant, few of the mothers revealed pleasant emotions related to being a mother. The pleasant emotions included happiness, feeling of gratitude, feeling of warmth, feeling of motherhood, comfort, and optimism.

In the face of unpleasant feelings, P3 also had pleasant feelings as a feeling of motherhood, a feeling of warmth, happiness: *“The feeling of motherhood is not like anything else. I’m going to take, breastfeed, look, dress, feed her. I was very happy, I was glad, of course, my husband was too. There was another change for me. You know, I felt a different warmth.”* P7 expressed comfort and optimism: *“It was clear that he would stay in the intensive care ... I had positive feelings. I mean, as a mother, I felt like he would get better. I still feel that way. I think he’ll be fine. He will be a doctor in the future (she smiled while talking).”*.

Destructive Relational Sources

Taking a position that does not understand the mother

Mothers partly stated that they received negative reactions from their environment as “not wanting the mother to stay in the hospital to accompany the baby”, “oppression” and “nervousness”. One each mother mentioned responses as “crying”, “lack of trust in hospital staff”, “blaming the mother for not being thoughtful”, “gender-based discrimination against the medical staff”, “lying” and “protesting”. According to opinions some people around their close perimeter took a position that did not understand the mother. P2 told that she received negative reactions because she wanted to stay in the hospital with her baby and her husband’s family did not want her to stay there: *“They (her husband’s family) told me to come home. I told them that I needed to pump the milk for the baby in the hospital. They said I am not staying there, I could be so bored, I should come home, pump the milk right at home, I should give the milk to my brother-in-law. They told my brother-in-law to bring the milk here. I said no, there is a right time to breastfeed in the hospital, we will breastfeed him at the right time. (...)”*.

P10 (the mother of the quadruplets) also told that her mother in-law did not want her to go to hospital. Similarly, P3 said: *“The things my husband’s family told me sounded as if I was cheating on my husband. That was also how my husband interpreted it. They told my husband that he should not leave me in the hospital alone because there were male doctors and nurses. Therefore, my husband told me that I should go to hospital when there were no men (...)”*. Moreover, P3 told that her husband’s family elders as women blamed her for not being thoughtful: *“I don’t have my own mother-in-law. At first, my wife’s uncle’s wife talked, then the other uncle’s wife told me. They said it was my fault, I always seated myself, I didn’t think about my baby. They told that when I was pregnant, I always rested, didn’t do a job (...) We have a tandoor, you know to bake our own bread, they said I did not bake bread, I was thoughtless, they said my husband’s uncle’s wife did... They said I did not take the tandoor duty; I did not lean or stand up near that. They said I did not kneel, I did not bend, I did not move much, for this reason the baby was in this situation...”*.

P9 was the mother of twins (a boy and a girl; the boy stayed in the hospital) stated that her husband got angry with her: *“My husband said it was all my fault. My husband was angry because I told everyone that I was going to have twins (...) He said whoever I saw, I told that I would give birth to twins after 2 boys, even I would have a boy and a daughter... He said our baby was affected by evil eye, for instance he believes in the evil eye so much...”*.

Destructive Family Behaviour Patterns and Negative Cultural Effects

Following opinions were found partially as the cultural effects; “extended family”, “the role of women in the family”, “the role of daughter-in-law”, “dominant role of the senior member of the family”, “the place of daughter-in-law in the family”. “Being concerned about people’s thoughts”, “feeling scared of the senior member of the family”, “changing attitudes”, “introversion”, were obtained as one each opinion. The quotes of the mothers are as follows:

As destructive family behaviour patterns, P9 (the mother of the twins as a boy and a girl and the boy was in the hospital) explained her husband's reactions to her as follows; “*My husband is introverted, he never tells anything out, he doesn't share it. But I'm not like that, so he's mad at me*”. P3 said: “*when my sister-in-law came to the family, the attitudes of my father’s stepmother and father-in-law changed towards me. They left me and supported her, as if I was not their bride. They blame me on everything ...*”.

As negative cultural effects, P10 (the mother of the quadruplets) stressed the role of daughter-in-law and the place of daughter-in-law in family and said: “*The culture plays a role of course...They did not want me to stay in the hospital because they would want me to do housework at home. Even if you sit for a moment at home, your parents-in-law look at you as if you did not do any house chores. Daughters are more valued than the daughters-in-law. They don’t treat us as equals.*” Likewise, P3 indicated that daughter-in-law should remain silent and be obedient in the family and added: “*They did not ask my opinion regarding staying in the hospital. We (daughters-in-law) are silenced by the senior members of the family. They expect me to remain silent no matter what my husband, or parents-in-law tell me. I do not say even a single word but new generation of daughters-in-law are not like that.*”

Health Personnel's Irrelevant Attitude

Very few of the mothers highlighted the attitudes of the medical staff regarding the evaluations they received. “Contradictory expressions” was revealed by a mother and “not providing information” were revealed by two mothers. P6 also stated that although there was a good feeling about the baby, there was a risky situation with the baby and the doctors did not say anything about it: “*But they did other tests before he was born and they said he could have a handicap such as blindness. For now, they have not said anything about that. They don’t say anything. I don’t know if they have done any tests but everything should be fine if God lets...*”. Likewise, P2 told that no information about the baby’s situation was not provided and she received a negative evaluation as a contradictory expression from the medical personnel: “*Well last night I asked the doctor if my baby’s situation is going to get better or worse... The doctor said he was getting better. He wanted me to bring my blood type, I gave him my blood type. But they did not say anything more... Also, sometimes the nurses say something different, some doctors say something different, they don’t say the same. I do not know.*”.

Feelings Associated with Despair from Health Personnel Attitude

Two mothers stated that after they learned the situation of the baby from the medical staff, they missed the other child at home. “Longing” is obtained from those mothers. On the other hand, one each

opinion included “anxiety” and “disappointment”. It has been seen that these emotions were associated with despair. P8 mentioned disappointment with the evaluation of medical staff: *“Even today I came to sign the document for the discharge from the hospital, I was happy to see the other child at home. But they did not let us, apparently, there was an issue. I had some hope yesterday, because they said we would be discharged today. Today they gave up again. They have checked the weight and they gave up. He is 1,5 kilograms. It made me feel so bad... I miss the other child at home (She was crying while talking).”*.

Unpleasant emotions depending on the traumatic situation

According to their opinions, some of the mothers felt sadness and some of them felt fear and a few of them felt anxiety when they learned that their babies would stay in NICU. One each mother mentioned the emotions as longing, negative feeling, distress, and traumatic feelings.

P9 (the mother of the twins as a boy and a girl and the boy was in the hospital) had a traumatic feeling and expressed: *“I thought I would go through the same problems I experienced with my second child. That night, I remembered those days when I spent 6 months in the hospital.”*. P2 had feelings as sadness for the situation and also longing and anxiety for the two-year-old daughter who was at home: *“I felt partly sad... I was upset... (...) I missed my daughter... Because I doubt whether my daughter has forgotten me. What does she do at home?”*. P4 (the mother of the twins and one of them passed away) said: *“I was in a terrible condition. I cried a lot. They were born very early... They were born when they were 6,5 months. I wondered what would happen to my babies. I didn't even sleep... How were they? They were both boys, I lost one of them after five days. I was already in my room and my husband stepped in. He said we lost him. I lost myself. It was a very bad feeling. That day I took my baby's corpse and went to my house. I was terrible...”*.

The Effects of Both Relational Sources

Emotional Effect

People’s reactions mostly affected mothers emotionally and behaviourally. A few opinions about the emotional effect included “appreciating the family members’ reactions”, “sadness”, and “happiness”. According to one of each mother’s opinions “nervousness” and “gratitude” were obtained. P10 (the mother of the quadruplets) stressed sadness, stress, and a sense of gratitude: *“Sadness, stress etc. Thanks to God, they are in good health...I am glad that they are not disabled.”*. P2 expressed both happiness and sadness: *“Sometimes they say that the child is getting better, that remark makes me very happy. Sometimes they say that the baby is very sick, I do not know what the problem is, that's what makes me sad.”*.

Intellectual effect

One each opinion about the intellectual effect of people’s reactions on mothers were “being valued”, “being offended”, “paying attention to newborns health”, “the positive thought that things are going to be all right” and “the thought that what they have been through is a test for them”. P7 said she felt that what she has been through was a test: *“I think the God is testing me and that's why I am here. Indeed, my real test is my mother-in-law because she talks all the time.”*.

Behavioural Effect

While a few of opinions based on behavioural effect were “depression”, “ignoring”, “both positive, negative effect”, one each opinion was “attachment to people”, “crying”, “being sensitive”, “being distant”, “stress” and “shock”. Actually, some views can be seen both emotional and behavioural effects as depression, stress and nervous. P3 mentioned the depression and said: *“It was tough for me.... I was already in depression.”* P5 expressed: *“People’s reactions wear you out. After you have seen your baby and stayed away from people’s reactions and ignored what they have told you, you start to feel better.”*

P4 (the mother of the twins and one of them passed away) implicated both positive and negative effect as blaming herself and after all believing herself: *“I was very upset at first... So, I accused myself of not eating enough food. On the other hand, I did not deserve this blame I said to myself, I believed in myself.”*. On the other hand, P1 said she liked the family members’ reactions and she’s more attached to them: *“I was important to them, all of them... So, my recovery was more important. I mean, because we're young... I like that they care about me, it's a nice feeling (...) It makes us more attached to them...”*.

Discussion

As a result, in this study, the feelings and thoughts of mothers whose babies were in the neonatal intensive care unit were gathered under the main themes of “relational resilience sources”, “destructive relational sources” and “the effects of the relational sources”. “Resilience” is a concept as the ability to continue living and adapt to difficulties without losing psychological strength in the face of stressful life events (Aburn et al., 2016; Garmezy & Masten, 1986). Under the theme of relational resilience sources, there are positive feelings of mothers, the support they perceive from their environment, and the supportive information they receive from healthcare professionals. On the other hand, under the theme of destructive relational sources, opinions were obtained that some of the mothers experienced negative experiences by their environment, that they did not receive enough attention from the health personnel, and that they experienced negative emotions.

According to the theme of relational resilience sources, mothers partly expressed pleasant feelings such as happiness, sense of warmth, maternity and sense of gratitude. It can be said that mothers partly feel grateful and try to have positive feelings. The fact that one mother expressed a sense of maternity towards her baby in the newborn unit can be interpreted as the existence of motherhood feeling even when she is not able to cuddle her baby. Mother’s sense of warmth, maternity, and feeling of gratitude for this situation can be interpreted as a connection between mother and the baby. Research in Sweden (Flacking et al., 2006), United States (Heerman et al., 2005) and Spain (Fernández Medina et al., 2018) show that some mothers don't feel like real caregivers and mothers, they feel lost in their parenting roles due to presence of technological devices in the NICU and not themselves being able to provide care. A study emphasized that some mothers did not initially feel their babies as theirs, instead it felt like that they were cuddling the babies of the healthcare staff (Heerman et al., 2005). It can be argued that mothers in different cultures may have different feelings about being a mother and bond with the baby.

The most common reaction of people around the mother is “support” in the case of the baby’s hospitalization. Some participants stated that people around them expressed their religious faith and good wishes. It has been observed that especially the support from their husbands influenced their psychological well-being. It can be said that perceived social support from the environment has a positive effect on mothers’ resistance resources (Okito et al., 2019). On the other hand, some people tried to create pressure on the mothers. The view that most of the people around the mothers are supportive can be interpreted as the general supportive attitude of people in the eastern culture and an indication of a collectivist way of living.

Mothers’ views on the effects of peoples’ reactions are categorised as emotional, intellectual and behavioural effect. It can be interpreted that according to the positive or negative reactions from the environment, affective, cognitive and behavioral reactions of mothers can be changed. For instance, it can be said that mothers’ perception of “support” and “faith” from the environment has affected the emotional state of the mothers as “appreciation” and “happiness”. In an experimental study (Valizadeh et al., 2016), it has been found that employing film and booklet orientation strategy as a “support program” from the staff environment for mothers after preterm delivery can reduce the mother’s anxiety and be beneficial for the mother, the baby, the family and the health care system. In another study, it has been stated that mothers’ feelings of “resilience” may increase when health workers help them use their support resources so mothers can “pick themselves up for their babies” (Rossman et al., 2017). It is important for mothers to stand up for their psychological well-being, develop positive beliefs about themselves and their environment, and increase their positive relational resources. Mothers partly sought condolence in faith as a resilience source, which can be interpreted as using belief in difficult situations (Taylor & Conger, 2017; Walsh, 2003) and this has affected a mother as the behavioural effect; “attachment to people” and “being sensitive”.

Most of the mothers stated that they were informed about the status of their babies by the health personnel. In a literature survey, it was found that a significant proportion of mothers needs such as being informed about the health of their babies were not fully met by health personnel, however, informing the mother is significant for their happiness (De Rouck & Leys, 2009). While some mothers stated that they received information in terms of possible future situations their babies may face; some of them received evaluation with regard to physical contact and some stated that they have received a positive evaluation. As mentioned before, mothers partly stated that according to the positive changes in babies, the doctors told the mothers that they can contact physically with their babies including embracing and breastfeeding them. More, these mothers revealed feelings of happiness and gratitude after the positive changes and physical contact. According to the results, it can be said that exposing mothers’ emotions about the good changes step by step play an important role in mother-baby physical interaction, mothers’ parenting motivations, and hope for the future. Likewise, in a study, coping resources of mothers whose newborns stay in the NICU are illustrated as expressing thoughts and feelings verbally, seeking help from the social environment, restructuring the current situation, and getting information from the hospital staff (Ramos et al., 2017). In

another study, it was stated that skin contact and intersubjective dyadic interaction between the mother and the baby may be emotional coping sources for both mothers and babies (Tropiano et al., 2017).

When it comes to the main theme of "destructive relational sources"; anxiety, sadness and bad emotions are prominent unpleasant feelings among most mothers interviewed. Considering the literature, mothers whose babies are in the NICU have deep anxiety (Cristóbal-Cañadas et al., 2021; Fernández Medina et al., 2018), fear and they assume that they will lose their babies (Fernández Medina et al., 2018). They also have high levels of parental stress due to lack of contact with their babies (Ionio et al., 2019). A few of mothers said they missed their other child at home. In a similar study, mothers reported that the most emotional and mental difficulty is to be separated from their other children at home (Woodhart, et al., 2018). Negative emotions experienced by mothers are partly related to the destructive reactions they get from their environment.

Some of the relatives such as mother-in-law, father-in-law applied pressure on mothers partly about not to stay in hospital and their reactions may be related with the eastern culture's submissive bride roles for women. In the patriarchal order, power is important. The mother-in-law and father-in-law have more power in the extended family. Brides must fulfil their duties and responsibilities at home in accordance with mother-in-law's orders (Küçükyıldız, 2017; Yavuz, 2015). This situation can be related to cultural roles of women as brides in the family and role of the bride. In this study, pressure of mothers-in-law indicate that brides have less power and agency in decision making in the extended family. Being a woman in a patriarchal culture is being more passive, less aggressive in decision making (Erdoğan & Uçukoğlu, 2011). As a result, it can be said that the mothers whose babies in the NICU perceive the reactions and attitudes from their environment and these reactions reflect the values they are in.

In addition, in this study few evaluations from the medical staff about the baby's status have been stated negatively following; "the contradictory expression", "physical discomfort" and "nothing". Likewise, in a study researcher also mentioned that while some mothers in a NICU needed to be supported emotionally, they did not receive enough emotional and supportive communication (Lam et al., 2007). Few mothers about the evaluations from the medical staff have mentioned that they felt longing and anxiety. Similarly, in research it has been found that a decrease in support from nurses about evaluations was associated with an increase in stress and anxiety level of mothers whose newborns were in NICU (Magliyah & Razzak, 2015).

Conclusions and Limitations

As seen in findings, "support" from the environment and "being informed" from the staff are the keys over sources of resilience. According to the "destructive relational sources", some views were found both emotional and behavioural effects as depression, stress and nervous. Unlike the sources of resilience, there may be cases in which mothers feel and behave incompatible in line with destructive reactions. It is found that the reactions from the mothers' close perimeter create mostly behavioral effects as "depression", "ignoring", "both positive, negative effect" over them. In this regard, it is thought that the neonatal intensive

health care personnel play an important role to increase the sensitivity of the families including informing people who affect the mothers' feelings and thoughts.

There are some limitations. One of the limitations is the fact that, the number of participants is too small to generalize beyond the coherence of this research. However, although the number of participants is not huge, generalization is not sought in phenomenological studies and that include the meanings of the native culture. So indeed, another limitation of this research is the language translation of the text from Turkish to English. In order to minimize situations that disrupt the integrity of the meaning of translation, the translated data as subcategories and categories were compared with the original data in Turkish. In qualitative studies, comparing the data in English as codes, subcategories and categories with the original data in the native language has been suggested (Ho et al., 2019).

According to the results, some suggestions are recommended. We offer that assessments with mothers can be held routinely in the newborn unit by the health personnel about how much they are satisfied with the communication acts from the staff, which situations are confusing for them, and what they need. For instance, the mothers' views and emotions about their physical contact with their babies and their babies' current situations can be discussed at regular intervals. Moreover, newborn intensive care staff can provide briefings to the families (for instance fathers, origin families, mothers-in-law) whose newborns need to be supported in the care unit about the importance of the stay of the babies and their mothers before and after the birth, taking into consideration the cultural background of them. In addition to application suggestions, future studies (qualitative and quantitative) can be carried out on what might be the facilitative and complicating cultural elements of mothers whose newborns stay in the NICU. In this way, we believe that the resilience of mothers will be supported.

Araştırmacıların Katkı Oranı/ Contribution Statement

Çalışma tek araştırmacı tarafından yürütülmüştür/ This study was conducted by the researcher.

Destek ve Teşekkür Beyanı/ Funding Statement and Acknowledgements

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır. / This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı/ Declaration of competing interest

Çıkar çatışması bulunmamaktadır. There is no conflict of interest.

Etik Onay/ Ethical Approval

Etik kurul onayı alınmıştır. Ethics committee approval was obtained for this study.

Kaynaklar

- Aburn, G., Gott, M., & Hoare, K. (2016). What is resilience? An integrative review of the empirical literature. *Journal of Advanced Nursing*, 72(5), 980-1000. <https://doi.org/10.1111/jan.12888>
- Ahn, Y.-M., & Kim, N.-H. (2007). Parental perception of neonates, parental stress and education for NICU parents. *Asian Nursing Research*, 1(3), 199-210. [https://doi.org/10.1016/S1976-1317\(08\)60022-5](https://doi.org/10.1016/S1976-1317(08)60022-5)
- Bellido-González, M., Robles-Ortega, H., Castelar-Ríos, M. J., Díaz-López, M. Á, Gallo-Vallejo, J. L., Moreno-Galdó, M. F., & de los Santos-Roig, M. (2019). Psychological distress and resilience of mothers and fathers with respect to the neurobehavioral performance of small-for-gestational-age newborns. *Health and Quality of Life Outcomes*, 17(54), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s12955-019-1119-8>
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni [Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches]* (M. Bütün, S. B. Demir, Trans. Eds.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Original work published 2013).
- Cristóbal-Cañadas, D., Bonillo-Perales, A., Casado-Belmonte, M. Del P., Galera-Martínez R., & Parrón-Carreño, T. (2021). Mapping the field in stress, anxiety, and postpartum depression in mothers of preterm infants in Neonatal Intensive Care. *Children*, 8(9), 730-745. <https://doi.org/10.3390/children8090730>
- Çakır Koçak Y, & Sevil Ü. (2015). Kadın doğum kliniklerinde yatan hastalara kültürlerarası yaklaşım. *Türkiye Klinikleri Journal*, 1(3), 52-61.
- De Rouck, S., & Leys, M. (2009). Information needs of parents of children admitted to a neonatal intensive care unit: A review of the literature (1990-2008). *Patient Education and Counseling*, 76(2), 159-173. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2009.01.014>
- Dudek-Shriber, L. (2004). Parent stress in the neonatal intensive care unit and the influence of parent and infant characteristics. *The American Journal of Occupational Therapy*, 58(5), 509-520. <https://doi.org/10.5014/ajot.58.5.509>
- Erdoğan, Ö., & Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılgnlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 51-72.
- Fegran, L., Helseth S., Fagermoen, M. S. (2008). A comparison of mothers' and fathers' experiences of the attachment process in a neonatal intensive care unit. *Journal of Clinical Nursing*, 17(6), 810-816. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2007.02125.x>
- Fernández Medina, I. M., Granero-Molina, J., Fernández-Sola, C., Hernández-Padilla, J. M., Camacho Ávila, M., & López Rodríguez, M. D. M. (2018). Bonding in neonatal intensive care units: Experiences of extremely preterm infants' mothers. *Women and Birth*, 31(4), 325-330. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2017.11.008>
- Flacking, R., Ewald, U., Nyqvist, K. H., & Starrin, B. (2006). Trustful bonds: a key to "becoming a mother" and to reciprocal breastfeeding. Stories of mothers of very preterm infants at a neonatal unit. *Social Science & Medicine*, 62(1), 70-80. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.05.026>
- Garnezy, N., & Masten, A. S. (1986). Stress, competence, and resilience: Common frontiers for therapist and psychopathologist. *Behavior Therapy*, 17(5), 500-521. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(86\)80091-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(86)80091-0)
- Grosik, C., Snyder, D., Cleary, G. M., Breckenridge, D. M., & Tidwell, B. (2013). Identification of internal and external stressors in parents of newborns in intensive care. *The Permanente Journal*, 17(3), 36-41. <https://doi.org/10.7812/TPP/12-105>

- Guimarães, H. (2015). The importance of parents in the neonatal intensive care units. *Journal of Pediatric and Neonatal Individualized Medicine*, 4(2), 1-3.
- Hane, A. A., Myers, M. M., Hofer, M. A., Ludwig, R. J., Halperin, M. S., Austin, J., ... Welch, M. G. (2015). Family nurture intervention improves the quality of maternal caregiving in the neonatal intensive care unit: evidence from a randomized controlled trial. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 36(3), 188-196. <https://doi.org/10.1097/DBP.000000000000148>
- Hatunoğlu, Y., Hatunoğlu, A., & Avcı, M. A. (2014). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kadın problemlerine genel bir bakış, özelde Ağrı Doğubeyazıt ve Muş Malazgirt yöresinde kadın dışlanmışlığının sosyolojik ve psikolojik boyutu üzerine değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 243-252. <https://doi.org/10.16992/ASOS.146>
- Heerman, J. A., Wilson, M. E., & Wilhelm, P. A. (2005). Mothers in the NICU: outsider to partner. *Pediatric Nursing*, 31(3), 176-200.
- Ho, S.-S., Holloway, A., & Stenhouse, R. (2019). Analytic methods' considerations for the translation of sensitive qualitative data from Mandarin into English. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1-6. <https://doi.org/10.1177/1609406919868354>
- Ichijima, E. (2009). *Nursing roles in parental support: A cross-cultural comparison between neonatal intensive care units in New Zealand and Japan* [Unpublished thesis]. University of Canterbury.
- Ionio, C., Mascheroni, E., Colombo, C., Castoldi, F., & Lista, G. (2019). Stress and feelings in mothers and fathers in NICU: identifying risk factors for early interventions. *Primary Health Care Research & Development*, 20(e81), 1-7. <https://doi.org/10.1017/S1463423619000021>
- Johnson, A. N. (2016). Stress beyond the neonatal intensive care unit (NICU) discharge: Implications to outcome. *Pediatrics and Neonatal Nursing*, 3(1), 15-19. <https://doi.org/10.17140/PNNOJ-3-120>
- Jurczak, A., Hop, I., Wieder-Huszla, S., Stanisławska, M., Branecka-Woźniak, D., & Grochans, E. (2015). The level of stress experienced by parents of infants hospitalized in a neonatal intensive care unit. *Journal of Public Health, Nursing and Medical Rescue*, 1, 32-38.
- Küçükyıldız, D. (2017). Atma Türkülerde gelin-kaynana çatışması. *Anasay*, 1, 57-69.
- Lam, J., Spence, K., & Halliday, R. (2007). Parents' perception of nursing support in the neonatal intensive care unit (NICU). *Neonatal, Paediatric and Child Health Nursing*, 10(3), 19-25.
- Latour, J. M., Hazelzet, J. A., Duivenvoorden, H. J., & van Goudoever, J. B. (2010). Perceptions of parents, nurses, and physicians on neonatal intensive care practices. *The Journal of Pediatrics*, 157(2), 215-220. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2010.02.009>
- Lee, S. K., & O'Brien, K. (2014). Parents as primary caregivers in the neonatal intensive care unit. *Cmaj*, 186(11), 845-847. <https://doi.org/10.1503/cmaj.130818>
- Magliyah, A. F., & Razzak, M. I. (2015). The parents' perception of nursing support in their neonatal intensive care unit (NICU) experience. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 6(2), 153-158. <https://doi.org/10.14569/IJACSA.2015.060222>
- Magruder, L. (2021). *African American Mothers' experience in the neonatal intensive care unit* [Unpublished doctoral thesis]. Walden University.
- Margaret, B. E., Shetty S., Lewis, L. E., & Bhat, R. Y. (2014). Maternal anxiety and family support among mothers of neonates admitted in neonatal intensive care unit. *Journal of Nursing and Health Science*, 3(5), 40-43.

- Merey, Z., & Şentepe Lokmanoğlu, A. (2019). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin dini başa çıkma süreçleri. *Bilimname*, 37, 1117-1153. <https://doi.org/10.28949/bilimname.534685>
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Okito, O. A., Soghier, L., Fratantoni, K., Streisand, R., Tully, C., & Herrera, N. (2019). Parental resilience and psychological distress in the neonatal intensive care unit (Parent Study). *Pediatrics*, 144(2 Meeting Abstract), 703. https://doi.org/10.1542/peds.144.2_MeetingAbstract.703
- Pişkin, G. (2008). Günümüzde Türkiye’de sinema filmleriyle televizyon dizilerinde kadınlar ve töre. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 6(2), 39-46.
- Ramos, F. P., Enumo, S. R. F., & de Paula, K. M. P. (2017). Maternal coping with baby hospitalization at a neonatal intensive care unit. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 27(67), 10-19. <https://doi.org/10.1590/1982-43272767201702>
- Rossmann, B., Greene, M. M., Kratochvil, A. L., & Meier P. P. (2017). Resilience in mothers of very-low-birth-weight infants hospitalized in the NICU. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 46(3), 434-445. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2016.11.016>
- Stake, R. E. (1995). *The art case study research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Taylor, Z. E., & Conger, R. D. (2017). Promoting strengths and resilience in single-mother families. *Child Development*, 88(2), 350-358. <https://doi.org/10.1111/cdev.12741>
- Tropiano, L. M. C. C., Fiamenghi-Jr, G. A., & Blascovi-Assis, S. M. (2017). Mothers and premature infants’ emotional interactions in a neonatal infant care unit: Case studies. *European Scientific Journal*, 13(36), 85-92. <https://doi.org/10.19044/esj.2017.v13n36p85>
- Valizadeh, L., Hosseini, M. B., Heydarpoor Damanabad, Z., Rahkar Farshi, M., Asgari Jafarabadi, M., & Ranjbar Kochaksaraie, F. (2016). Effect of NICU department orientation program on mother’s anxiety: A randomized clinical trial. *Journal of Caring Sciences*, 5(3), 205-214. <https://doi.org/10.15171/jcs.2016.022>
- Vazquez, V., & Cong, X. (2014). Parenting the NICU infant: A meta-ethnographic synthesis. *International Journal of Nursing Sciences*, 1(3), 281-290. <https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2014.06.001>
- Walsh, F. (2003). Family resilience: A framework for clinical practice. *Family Process*, 42(1), 1-18. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00001.x>
- Woodhart, L., Goldstone, J., & Hartz, D. (2018). The stories of women who are transferred due to threat of preterm birth. *Women and Birth*, 31(4), 307-312. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2017.10.015>
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: Trabzon örneği. *Fe Dergi*, 7(1), 117-130.

Attachment-1

T.C.
VAN 5. NOTERLİĞİ
Mehmet Besir BAYAM
Cumhuriyet Cad. Mavi Plaza
(B. Akademi) 2011 Akademi-1000-VAN

(QR CODE)
01079

T.R.
RECTORATE OF YUZUNCU YIL UNIVERSITY
(Directorate of Medical Centre of Dursun Odabas)

28.01.2017

(Emblem)
Number: 54355720-900-E.6976
Subject : Specialist Gamze MUKBA - About Work Permit for Project

TO RECTORATE AUTHORITY
(Deanship of Education Faculty)

Interest : Your Petition dated and numbered 16.01.2017 / 99229657-900-E.3745

It is found appropriate for Specialist Gamze MUKBA to do study about "Examination of Feelings and Thoughts of Mothers whose Babies stay at Intensive Care Unit" with Prof. Dr. Meral ATICI by the Presidency of Department of Paediatrics of our Hospital.
Kindly submitted for your information,

E- Signature
Asist. Prof. Cengiz DEMİR
Chief Physician

Supplement: Petition Sample (1 Page)

Address: Yyu University - Directorate of Medical Centre of Dursun Odabas - Zeve Campus 65080 Tusba / VAN
Tel: +90 432 2251701-04 / +90 444 5065 Fax: +90 0432 486 5413
E-mail: rektorluk@yyu.edu.tr Web: <http://www.yyu.edu.tr> E-Web : +90 0432 486 5413
For more info : Berrak AYTIN / D.P.O.C. Extension No: 6079

It is true and correct translation of the original document

İşbu ilgili makama yazısı orijinal belgeye göre Türkçeden İngilizceye tarafından çevrilmiştir. İki bin on dokuz yılı şubat ayının birinci günüdür. 01.02.2019

Nedim YILMAZ
Noter Yeminli Tercüman
Sworn Translator / Tercüman Übersetzer

01 SUBAT 2019

İşbu belgenin 45262926668 T.C. kimlik numaralı Halilağa mah. Terzioğlu Cad. Akbaşkent sitesi. E Blok No: 9 İpekyolu / VAN ,adresinde ikamet eden noterliğimiz yeminli tercümanı Nedim YILMAZ tarafından Türkçeden İngilizceye çevrildiğini onaylım. İki bin on dokuz yılı şubat ayının birinci günüdür. 01.02.2019

VAN 5. NOTERLİĞİ
Mehmet Besir BAYAM
Cumhuriyet Cad. Mavi Plaza
(B. Akademi) 2011 Akademi-1000-VAN

Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences

Yıl:2022, Cilt:4 Sayı:2
Year:2022, Vol:4 Issue:2
NSB, 2022, 4(2), 211-235

NSB

QSS

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.1118571

Atıf/Citation: Derindere, M. S. (2022). Yönetim araştırmasında teori-pratik kopukluğunu gidermeye yönelik araştırma: Problem temelli metodoloji ve bir uygulama. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(2), 211-235. <https://doi.org/10.47105/nsb.1118571>

Yönetim Araştırmasında Teori-Pratik Kopukluğunu Gidermeye Yönelik Araştırma: Problem Temelli Metodoloji ve Bir Uygulama

^aMehmet Selim Derindere¹

^a Dr., Enformatik Bölümü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Yönetim araştırmalarının, yönetim uygulaması üzerindeki etkisi ve sağladığı fayda sınırlı kalmaktadır. Üretilen bilginin tabiatı, araştırma problemlerinin uygulama problemlerinden farklı olması ve araştırma bulgularının sunumu gibi farklı sebeplerden kaynaklanan bu durum, teori ile pratik arasındaki kopukluğun artmasına sebep olmaktadır. Aynı anda hem yönetim literatürüne katkı sağlayan hem de yöneticilere problem çözmede yardımcı olacak araştırmalar yapmak, uygulama problemlerini araştırmanın merkezine almakla sağlanabilir. Problem Temelli Metodoloji, araştırmanın problemini yöneticilerin pratik problemleri ile eşgüdümlü hale getirmek, kullanılan çözümlerin etkililiğini tespit etmek, bu çözümleri kritiğe tabi tutmak ve buradan edinilen bilgilerle yeni çözümler geliştirme yoluyla yöneticilere yardımcı olurken aynı zamanda mevcut bilgi birikimine katkıda bulunur. Böylelikle bir yandan yöneticilerin mevcut gerçekliği daha iyi anlaşılırken diğer yandan daha istendik gerçeklikler üretilmesine araştırma sürecinde katkıda bulunulabilir. Bu çalışmada, çalışmaya katılan yöneticinin, çözmekte zorlandığı bir problemi çözmeye etkisiz kalmasının sebepleri araştırılırken aynı zamanda, araştırma sürecinde problemin çözümüne yönelik yardım sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Problem temelli metodoloji, teori-uygulama kopukluğu, yönetim araştırması, yönetimde problem çözme

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Mehmet Selim Derindere, mehmetderindere@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5084-1639

Gönderim Tarihi/Received:18.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted:06.09.2022

Yayımlanma Tarihi/Published:31.12.2022

Theory-Practice Gap in Management Research: Problem Based Methodology and an Application

Extended Summary

Scientific research on management continues to reveal a wide array of managerial and organizational problems and provide causal explanations for them. However, the effectiveness of research in solving management problems remains limited. Existing literature provides several reasons for this ineffectiveness and receipts for their remedial. Problem-Based Methodology (PBM) claims that there is a misalignment between the problems of researchers and the problems of managers, and this misalignment leads to scientific knowledge that cannot be used in practice.

Problem Based Methodology is a postpositivist approach that consists of a theory of problems, a theory about how to solve problems, and a set of normative criteria for judging the adequacy of solutions. PBM starts with two questions: (1) "what is the nature of the practice?" and (2) "what does the answer to the first question tells us about how it should be studied?" In PBM, practice is defined as a solution to prior problems about what to do given a particular situation. For example, a strategy is a solution to the problem of how to pursue a competitive advantage across the companies chosen market. A corporate policy is a solution to the problem of how the organization will function. An organizational learning practice is a solution to the question of how to create, acquire and transfer knowledge within the organization and how to modify the organization's behavior to reflect the acquired knowledge and insights.

PBM claims that if we can understand the problem-solving process that leads to a current practice then we can change this process to yield better solutions. In order to match the practice, PBM uses Thomas Nickles's problem definition: "a problem consists of all the conditions or constraints on the solution plus the demand that the solution is found". These constraints can be variously weighted, and the solution can be a concept, behavior, or process that satisfies the constraints. Constraints are requirements that the solutions should meet. Solutions that are otherwise acceptable can be ruled out by constraints. Constraints may have been set externally by regulatory or governing bodies or be limits on resources such as finance, staffing or technology. They can be set by problem solvers themselves. These constraints are subject to revision based on experience, relevant theory or feedback from the environment.

A problem is solved by developing or finding a solution that integrates the set of constraints. For example, a company's strategy problem might have been solved by focusing on one segment of the market and differentiating the company from its competitors. By understanding how the managers see the requirements of their environment and how they weigh their relative importance the researchers can understand why a differentiation focus is selected instead of a cost leadership strategy.

In PBM, the adequacy of solutions is judged using four criteria. The first criterion is explanatory accuracy. Explanatory accuracy is related to how well the current solution accounts for the facts of the problem situation. The effectiveness criterion is related to the degree to which the solution satisfies the constraint set of the problem. Since the problems are solved by integrating the constraints the solution is judged by the adequacy of integration. The improvability criterion is related to how well the solution enables the detection and correction of errors it contains. Many managerial problems are solved within the bounded rationality of the managers, so the constraint set and associated solution strategies are potentially and possibly incomplete. The theories behind the problem-solving process thus should enable the detection and correction of errors. The coherence criterion is related to how well a particular practice is aligned with the overall values, goals, and other practices.

In this paper, an example of research practice will be presented about how better problem-solving approaches can be developed through critically evaluating the managers' reasoning and actions used in the problem-solving process within the research process by regarding managers as partners in research. This study can be a model for both the management researchers seeking to produce directly useful research and managers looking for developing better problem-solving approaches.

This particular research is aimed at understanding the problem-solving process of a manager dealing with a subordinate he identified as irresponsible. The manager's current practice does not yield the intended results and every attempt to solve the problem strains the relationship between the manager and the subordinate. The manager's practice is evaluated using the four criteria of PBM. The explicit and implicit constraints on the solution are identified. The researcher and the manager collaboratively developed a new solution to the problem and practiced its implementation.

The research provides insights regarding the ineffective problem-solving process of the managers and example to how research can benefit practitioners with improved solutions through research.

Keywords: Problem based methodology, theory-practice gap, management research, management problem solving

Giriş

Uygulama ile araştırma arasında bir kopukluk olduğu birçok farklı disiplinde tartışılabilen bir husus olmuştur (Bansal vd., 2012; Hirschhorn & Geelan, 2008; Norman, 2010; Stokes, 1997). Benzer şekilde yönetim uygulaması ile yönetim üzerine yapılan araştırmalar arasında bir kopukluk, uçurum, bölünmenin varlığı ve araştırmaların, uygulama üzerindeki olumlu katkısının sınırlı kalması üzerine çok sayıda tartışma mevcuttur (Ittner & Larcker, 2002; Mitchell 2002; Lee 1989; Kaplan 1986). Ayrıca akademik çalışmalarını uygulamacı nazarıyla şiddetle eleştiren Ghoshal (2005) yönetim teorisinin uygulama üzerinde zararlı etkileri olabileceğini ileri sürmüştür. Bu durum, araştırmaların finansmanı hususunda zorluklara yol açması bir tarafa, akademik çalışmaların güvenilirliği, meşruiyeti, kullanılabilirliği ve ne derece faydalı olduğu konusunda şüpheler doğurmaktadır (Anandalingam & Kulatilaka, 1987; Tucker & Parker, 2014). Bu kopukluğun sebeplerinin neler olduğu, giderilmesinin mümkün olup olmadığı ve eğer mümkünse gidermek için neler yapılabileceğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler birkaç başlıkta incelenebilir.

Bir görüşe göre teori ile uygulama arasındaki kopukluğun sebebi, bilimin yapısından kaynaklanan birtakım niteliklerin uygulamanın gerekleri ile uyumsuz olmasıdır. Örneğin sistem teorisi yaklaşımından hareketle Kieser ve Leiner (2009), sosyal sistemlerin kendi kendini referans alan (autopoietic) yapıda olduğunu, hâl böyle olunca, bilimsel araştırma sistemi içerisinde iletişim için kullanılan kavram ve metotların örgüt yönetimi gibi bir başka sisteme doğru şekilde aktarılamayacağını ileri sürer. Aynı şekilde problemleri tanımlamak ve bunlarla başa çıkmak için kullanılan mantıkların farklı olması da uygulama ile araştırma arasındaki kopukluğun sebeplerinden biridir (Argyris, 2004). Bir örgütteki yönetici için problem olan şey ile, aynı örgüt üzerine çalışan bir araştırmacı için problem olan şey birbirlerinden tamamen farklı şeyler olabilir. Örneğin, örgüt üzerine çalışan araştırmacının problemi örgüt üyelerinin kişilikleri ile iş performansları arasındaki ilişkiyi tespit etmek olabilirken (Ordun, 2005), örgüt yöneticisinin problemi, birbirlerinden çok farklı kişiliklerdeki örgüt üyelerinin benzer performansı sergilemelerini sağlamak olabilir. Yönetim bilimi ile yönetim uygulaması arasındaki bu ve benzeri temel farklılıklardan ötürü araştırma çıktılarının yönetim uygulamasına ne derece fayda sağlayabileceğini yönetim bilimi sistemi içerisinde değerlendirmek mümkün olmamaktadır.

Yazım stillerine odaklanan görüşe göre araştırma bulgularının ifade ediliş şekli bunların uygulamacılar için gerekli faydayı üretmesine mâni olmaktadır. Kelemen ve Bansal (2002), araştırmaların, akademik dergilerde yayınlanmaya uygun olarak kaleme alındığını ve bu yazım tarzının uygulamacıları uzaklaştırdığını dolayısıyla beklenen faydayı sağlamaya engel olduğunu ifade eder.

Olaya politik açıdan yaklaşan Donmoyer (1996), bilimsel araştırmaların uygulama üzerinde bir tesir oluşturabilmesi için araştırmacıların, politikacıların dünyası hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarının gerektiğini ve böylece politikaların geliştirilmesinde, araştırmacı kimliklerinden ödün vermeksizin daha fazla söz sahibi olabileceklerini iddia eder.

Robinson, bilimsel araştırmaların uygulamaya katkısının fazlasıyla sınırlı olmasına sebep olarak araştırmaların, pratik araştırma problemlerine odaklanmakta başarısız olmasını göstermiştir (1998).

Tartışmaya metodolojik açıdan yaklaşan Robinson, araştırma ne kadar ustalıkla yapılırsa yapılsın veya ne kadar ustalıkla ifade edilirse edilsin, eğer araştırmacılar, uygulamacıların mevcut uygulamalarını sürdürmelerine sebep olan problem çözme süreçlerini baypas eder, bunlar hakkında derinlemesine bir tahkikata girişmezlerse, uygulamacıların hem araştırmacıları hem de araştırma sonuçlarını göz ardı edeceklerini iddia etmiştir.

PROBLEM TEMELLİ METODOLOJİ

Problem Temelli Metodoloji (PTM) başlangıçta Viviane Robinson (1993) tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Robinson ve Mei Kuin Lai tarafından eğitim alanındaki uygulamacı araştırmacılar (practitioner-researcher) için genişletilmiş (2006) bir faaliyet araştırması yaklaşımıdır. Robinson'a (2014) göre bilimsel araştırmaların uygulama üzerinde etkili olabilmesi için araştırmacıların probleme dayalı bir metodoloji kullanmaları, yani araştırmalarını uygulamacıların gerçek hayatta karşılaştıkları problemleri ne şekilde çözdüklerinden hareketle geliştirmeleri gerekir. Probleme dayalı bir metodoloji kullanan araştırmacılar, uygulama problemlerini; uygulayıcıların eylem teorileri ve bu teorilerin sürdürülmesini sağlayan faktörler üzerinden anlamaya çalışır. Eylem teorileri: örgütteki aktörlerin, (1) karşı karşıya kaldıkları problemi ne şekilde gördüklerini, (2) problemle baş etmek için kullandıkları eylem stratejilerini, (3) stratejileri uygulamaya koymak için kullandıkları eylemleri ve (4) elde ettikleri sonuçları bir araya getiren yapılarıdır (Argyris, 1976; Friedman, 2001; Hannah vd., 2019). Buna göre uygulama problemlerinin kaynağı aktörlerin eylem teorileri olup, söz konusu problemlerin etkili bir şekilde çözülmesi için, aktörlerin eylem teorilerinin tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve gerekiyorsa değiştirilmesi gerekir. Bir problemi eylem teorileri üzerinden anlamak ve çözmek için araştırmacıların uygulamacılarla kritik bir diyaloga girişmesi gerekir (Robinson, 2015). Bu diyalog sürecinde, problem bağlamı ve mevcut eylem teorileri gün yüzüne çıkarılır, alternatif eylem teorileri değerlendirilir ve daha etkili olacağı öngörülen eylem teorileri araştırma süresince geliştirilip denir.

Elinizdeki bu çalışmada, PTM'nin metodoloji kavramı ve ilgilendiği araştırma problemlerinin tabiatı başta olmak üzere, teori değerlemesinin nasıl hayata geçirildiği ve araştırmadan hareketle yapılacak olan genellemelere yaklaşımı gibi bir dizi metodolojik özelliği ortaya konacaktır. Daha sonra metodolojinin, yönetim problemleri araştırılırken, problem durumun iyileştirilmesi için nasıl kullanılabileceği bir uygulama problemiyle örneklendirilecektir.

Metodoloji Kavramına Dair

Metodoloji kavramını Robinson, Abraham Kaplan'ın (1965) ifade ettiği şekliyle "metodun kendisi değil, metotların çalışılması" anlamında kullanmaktadır. Metotlara dair bir çalışma olarak metodoloji hem betimleyici hem eleştirel hem de tavsiye verici özellikleri içermektedir (Haig, 1987). Metodoloji, metotları ve içerdikleri amaçları nasıl gerçekleştirdiklerini betimler, metotları rakip metotlar ile karşılaştırarak eleştirel olarak değerlendirir ve eldeki amaçları gerçekleştirmek için hangi metotların daha uygun olabileceğine dair tavsiyeler sunar. Bütün bunlara paralel olarak, bir faaliyet araştırması olan PTM üzerinde çalıştığı problemlerle ilgili tahkik süreçlerini aydınlatmakla ilgilenir. PTM'nin aydınlatmaya çalıştığı

hususlar: uygulama probleminin ne şekilde yapılandırıldığı, araştırma probleminin uygulama probleminin çözülebilmelerini mümkün kılacak şekilde nasıl şekillendirileceği, araştırmanın ne şekilde hayata geçirileceği, araştırmacı ile araştırmanın birincil muhatabı olan uygulamacı arasındaki ilişkinin ne şekilde yürütülmesi gerektiğidir.

Haig'e göre (1987) metodoloji; bilim felsefesi, epistemoloji veya istatistik gibi belli bir disipline mahsus bir alan olmayıp daha ziyade disiplinler arası bir faaliyet olan bilişsel teorinin parçasıdır. Robinson, metodolojisini temellendirme sürecinde (1993) PTM'i deneyimci (empiricist), yorumlayıcı (interpretive) ve eleştirel (critical) araştırma yaklaşımları ile karşılaştırmış, bu alternatif araştırma geleneklerindeki birtakım bileşenleri bütüncül bir yaklaşım olarak PTM içerisinde bir araya getirmiştir. PTM'de problemlerin yapısı, nasıl çözüldükleri, çözümün nasıl değerlendirildiği ve araştırma ilişkisini gösteren PTM çerçevesi Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.

Problem Temelli Metodoloji Çerçevesi

Uygulama Problemi nedir?	Çözüm gerektiren bir durumdur.
Problem (mevcut haliyle) nasıl çözülmüştür?	Şu bileşenlerden oluşan bir eylem teorisinin* formülasyonu ile: - Kısıtlar kümesi - Eylemler - Sonuçlar * Not: Eylem teorileri, sözde teori veya uygulanan teori olabilir.
Çözümün yeterliliği nasıl değerlendirilir?	Eylem teorisinin şu 4 kritere göre eleştirisi ile: 1. Açıklama isabeti 2. Etkililik 3. Tutarlılık 4. Geliştirilebilirlik
Ne tür bir araştırma ilişkisi problemlere daha iyi çözümleri mümkün kılar?	"Öğrenen konuşmalar" dayalı bir ilişki. Bu ilişkinin anahtar değerleri: - Geçerli bilgi - Saygı Araştırmacının anahtar stratejileri: - İddiada bulun - Tahkik et - Çıkarım merdivenini kullan

Kaynak: Robinson, 1993, s. 24

Ptm'de Araştırma Problemleri

Bilimsel tahkikin bir problem çözme faaliyeti olarak görülmesinin, bilimsel bilginin üretilmesine sağlayacağı katkı Laudan (1977), Nickles (1981), Haig (1987) gibi düşünürler tarafından vurgulanmıştır. PTM bilimsel tahkiki, bir problem çözme faaliyeti olarak ele alır. Bunun için Nickles'in (1981) araştırma problemlerini bir kısıt kapsama (constraint-inclusion) olarak gören yaklaşımını kullanır. Problemlerin birer kısıt kümesi olarak ele alınması fikri, bilişsel psikolojideki problem çözme literatüründen alınmış ve metodolojik bir rolde kullanılmıştır.

Kısıt Kapsama Olarak Problem: Problemleri kısıt kapsama olarak gören anlayışa göre problemin yapısı: temel (foundational) kısıtlar, limit (sınır) kısıtlar ve tutarlılık kısıtlarından oluşan ve problemi diğer problemlerden ayırt eden bir matrizen oluşur (Nickles, 1978). Problemin yapısı incelenerek, problem için getirilecek bir çözümün hangi prensip yahut teorilerden türetilmesi gerektiği, hangi metotları veya teknikleri kullanarak, hangi sonuçlara ulaştırması gerektiği belirlenebilir.

Kısıt kapsama teorisine göre bir uygulama problemi özetle: çözüm üzerinde bulunan bütün kısıtlar ile bir çözüm bulunması talebinden ibarettir.

Uygulama problemi = Çözüm üzerindeki bütün kısıtlar + bir çözüm bulunması talebi

Bu durumda araştırma problemi, problem durumunun nasıl ortaya çıktığı, problem durumu sürdüren kısıt ve koşulların neler olduğu ve problemin nasıl bir çözüme kavuşturulabileceği gibi şekillerde kurulabilir.

Kısıt kapsama teorisinde kısıtlar problemin dışında olmayıp bizzat problemin kendisini oluşturur, problemin karakterize edilmesine hizmet eder ve yapısını şekillendirir (Haig 2014). Araştırmanın amacı, problemin yapısındaki bazı ciddi boşlukların giderilmesi olduğu için, bu amacın göz önüne alınmasıyla, bir çözüm bulunmasına yönelik açık bir talep üretilmiş olur.

PTM’de iki tür kısıt söz konusudur. Bunlardan birincisi, sözde kısıtlardır (espoused constraints). Sözde kısıtlar, insanlara, problemin çözümünde onlar için önemli olan hedef ve değerlerin ne olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplardır. İkinci tür kısıt ise uygulamadaki kısıtlar (constraints in use). Bunları araştırmacı, araştırma sürecinde uygulamacıların problem çözme davranışlarını inceleyerek ve bu davranışların arkasındaki muhakemeyi katılımcılarla birlikte sorgulayarak ortaya çıkarır.

Uygulama problemi üzerindeki kısıtların tespitini mümkün kılan iki soru şekli vardır (Putnam, 1993). Bunlardan birincisi, aktörün zaten yapıyor olduğu eylemlerin gerekçelerini ve bu eylemlerle ne amaçladığını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu tahkik esnasında sorulan sorular “seni . . . yapmaya sevk eden nedir?” şeklindedir. Bu soruya alınan cevaplar aktörün, problem durumu, problem durumdaki muhataplarını ve kendi rolünü ne şekilde gördüğünü gün yüzüne çıkarmaya yarar. İkinci soru ise, aktörün olası alternatif stratejileri seçmesine mâni olan kısıtları tespiti yöneliktir. Bunlar, “(alternatif eylem) . . . yapmana engel olan nedir?” şeklindedir. Bu şekildeki bir tahkikin neticesinde, aktörün ürettiği eylemleri neden ürettiği ve neden alternatif eylem ve çözümlere yönelmediği belirlenerek problem üzerindeki kısıtlar tespit edilir.

Burada altı çizilmesi gereken husus, tespit edilebilen veya mümkün olan ilgili bütün kısıtların problemin formülasyonuna dâhil ediliyor olmasıdır. Bunun sebebi, her bir kısıtın, ya aksi takdirde kabul edilebilecek olan birtakım çözümleri devre dışı bırakıyor yahut zaten üretilen birtakım eylemleri besliyor olmasıdır. Bununla birlikte belli bir anda, pratik koşulların yapısı ve insan zihninin doğası gereği (Simon, 1978) problemin, aslında oldukça kapsamlı olan kısıtlar kümesinin ancak yönetilebilir bir alt kümesi dikkate alınabilecektir. Buna karşın, tanımına bütün kısıtları dâhil edildiğinde problem, kendi çözümünün istikametini göstererek araştırmanın tahkiki etkili bir şekilde yönlendirmesine yardımcı olacaktır (Haig, 1987). Vurgulanması gereken bir başka husus, önerilecek çözümlerin, örtülü veya açık kısıtları ihlal edip etmediğinin kontrol edilmesidir. Eğer olası bir çözüm mevcut kısıtlardan biri veya birkaçını ihlal ediyorsa o zaman ya bu çözüm elenir ya da çözümün ürettiği sonuçlar istendik ise kısıtlar gözden geçirilip değiştirilebilir.

Kısıtların probleme dâhil edilmesi ile birlikte araştırma sorusu kötü yapılandırılmış (Rittel & Webber, 1973) bir durumdan gittikçe (daha) iyi yapılandırılmış bir hale bürünecek ve sonuç olarak çözümü

mümkün olan bir problem haline gelecektir. Bu açıdan bakıldığında bir uygulama problemi, çözümü için gerekli olan kısıtlar yapısına dâhil edilmediği müddetçe kötü yapılandırılmış bir problem olarak kalacaktır.

Haig (1987) PTM araştırmasında, araştırma problemlerinin tespitinin, gözlem ve hipotez kurma aşamasına geçmeden önce gerçekleşen bir aşama olmadığını vurgular. Aksine araştırmanın tahkik süreci içerisinde problemler seçilir, geliştirilir ve üzerlerinde gerekli düzeltmeler yapılır. Bir başka deyişle araştırmacı bütün araştırma boyunca bilimsel problemlerle uğraşıyordur. Özellikle problemlerin kötü yapılandırılmış olduğu yönetim, eğitim, politika belirleme gibi alanlar kısıt kapsama yoluyla problem kurma yaklaşımına özellikle uygundur. Bu tür problemlerde PTM'nin faydası: hem kötü yapılandırılmış problemlerde bilimsel tahkikin nasıl mümkün olabileceğini ortaya koymak hem de faaliyet araştırmacısının araştırma sürecindeki davranışlarına rehberlik etmek şeklinde olacaktır (a.g.e).

Bir PTM araştırmasında özetle iki ayrı problem veya problem kümesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, araştırmanın konusu olan problem bağlamının sahibi olan tabiri caizse araştırmanın “müşterilerinin” (Argyris, 1993) karşı karşıya oldukları problemdir. Diğeri ise araştırmacının araştırma sürecinde cevaplamaya çalıştığı “bilimsel” araştırma problemleridir. Örneğin, bu çalışmada sunulan çalışmada yönetici problemini “sorumlu davranan çalışanın sorumluluk almasını sağlamak” olarak ifade etmiştir. Yöneticinin çabası, bu şekilde kurduğu uygulama problemini çözmeye yöneliktir. Problemin geçmişi, problemi tanımlamak için kullanılan veriler, çözüm koşulları, çözüme yüklenen kısıtlar gibi bileşenlerin örtülü veya açık olarak yöneticide ve yönetici ile çalışan arasındaki sistemde bulunduğu kabul edilir.

Araştırmadaki ikinci problem kümesi, araştırmacının, araştırma süreci boyunca aydınlatmaya çalıştığı “bilimsel” problemdir. Örneğin elimizdeki vakada bu problem: “yöneticilerin, sorumsuz davrandığını düşündüğü çalışanlarla baş etmek için kullandıkları eylem teorilerinin tespiti, değerlemesi ve iyileştirilmesi” olarak ifade edilebilir. Bu durumda araştırma sorusu açıkça, iyileştirmeye yönelik bir değişiklik amacını araştırma sürecinde barındırmaktadır. Bu, faaliyet araştırmalarının tabiatında bulunan bir olguya, Kurt Lewin'in işaret ettiği (1936) “bir şeyi gerçekten anlamak için onu değiştirmeye çalışmak gerektiği” prensibiyle örtüşmektedir.

PTM araştırması boyunca, araştırmacı, kendini bilimsel metoda bağlı kalma yani: araştırmacıdan bağımsız veriler toplama, bu veriye dayalı olarak yanlıştırabilecek şekilde test edilebilir hipotezler kurma ve bu hipotezleri test etme ile sorumlu tutar. Eğer hipotezler yanlıştırırsa, kullanılan veri ve hipotezler gözden geçirilir ve gerektiğinde terk edilerek yeni arayışa girilir. Eğer yanlıştırılmazsa bunlar mevcut teorileri desteklemek, yeni teoriler inşa etmek, kullanılan teorileri rakip teorilerle gene bilimsel metoda uygun şekilde karşılaştırmak ve en sağlıklı sonuçları vereni kabul etmek gibi bir dizi prensibi hayata geçirmek ve böylelikle gerek bilimsel yazındaki gerekse uygulamadaki boşlukları gidermek için kullanılır.

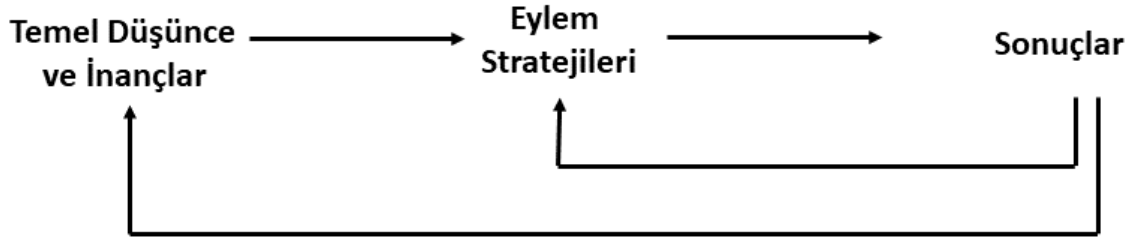
Eylem Teorileri ve Eylem Teorilerinin Tespit Edilmesi

Eylem Teorileri, uygulamacıların, uygulama problemi ile ilgili muhakemeleri, eylem stratejileri ve eylemleri ile bunların sonuçları gözlenerek inşa edilen kavramsal yapılardır. Eylem teorileri, aktörlerin,

belirledikleri amaçları gerçekleştirmek için ne yapmaları gerektiğini yahut ne yaptıklarını ifade eden zihni programlardır (Argyris vd., 1985). Eylem teorileri, bireyin, belirli durumlarda kullanmak için sahip olduğu, temel amaç, inanç, değer ve düşüncelerinden, bu amaç ve inançları hayata geçirmek için kullandığı eylem stratejilerinden, bu stratejileri hayata geçirmek için ürettiği eylemlerden ve elde ettiği sonuçlardan oluşan tasarımlardır (Şekil 1).

Şekil 1.

Eylem Teorisi Modeli

Kaynak: Argyris & Schön, 1993, s. 50

Eylem teorileri, uygulama problemleri için birer çözümdür çünkü aktörlerin, problemin ne olduğuna dair getirdikleri açıklamalar ve bu problemi çözmeye yönelik eylemlerden oluşurlar. Bir yöneticinin karşı karşıya olduğu bir uygulama problemini ne şekilde tanımladığı ve -bilinçli ya da bilinçsiz olarak- nasıl çözdüğü, yöneticinin söz konusu durumla ilgili eylem teorisi tarafından belirlenir. Yöneticinin belirli bir yönetim uygulaması için kullandığı eylem teorisi bilindiğinde artık bu uygulamayı etkileyen şeylerin neler olduğu ortaya çıkmış olur (Robinson, 2014). Bir başka ifade ile eylem teorisi, yöneticinin karşı karşıya olduğu problemin ne olduğunu, problem bağlamını ve problemi nasıl çözdüğünü gösterir (Rudolph vd., 2001).

Argyris ve Schön (1978) eylem teorilerini sözde teori ve kullanılan teori olarak ikiye ayırır. Sözde teoriler, kişilerin belli bir durumda kullandıklarını söyledikleri teorilerdir. Kullanılan teoriler ise bireyin gerçek eylemleri gözlenerek tespit edilir. Örneğin, bir yöneticiye çalışanları arasındaki bir çatışmayı nasıl çözeceği sorulduğunda yönetici her iki tarafı da tam olarak dinleyip, anlayıp daha sonra hakkaniyetli bir çözüme ulaşmaya çalışacağını söyleyebilir. Bu, çatışma çözümü ile ilgili sözde teoridir. Uygulamaya bakıldığında ise yönetici, kendisine şikâyetle ilk gelenin veya kendine daha yakın bulduğu çalışanın argümanını esas alarak (Northouse, 2013) diğer çalışana daha suçlayıcı bir tavırla yaklaşıyor olabilir. Bu da yöneticinin kullanılan teoridir. Bireylerin olduğu kadar takımların, örgütlerin vb. sosyal sistemlerin de hem sözde hem de kullanılan eylem teorileri vardır (Argyris,1996).

Araştırmada, katılımcının sözde eylem teorisi, söz konusu problemin nasıl çözdüğüne dair beyanı ile tespit edilir. Katılımcının kullanılan eylem teorisini inşa etmek için katılımcının problemi çözme sürecindeki düşünce, inanç ve hissettikleri ile problem çözme sürecindeki eylemleri ve sürecin sonucu tespit edilmelidir.

Öğrenme Konuşmaları: PTM’de Araştırmacı-Uygulamacı İlişkisi

Problematik bir uygulamanın iyileştirilebilmesi için, iyi yapılmış bir araştırmadan daha fazlasına ihtiyaç vardır (Robinson & Lai, 2006). Mevcut uygulama ve çözümlerin anlaşılabilmesi ve daha iyilerinin geliştirilebilmesi için, mevcut problemlerin çözümü üzerine uygulamacıların koydukları ve onlar için tabii olan bu sebeple de çoğu zaman örtülü olan kısıtların gün yüzüne çıkarılması gerekir. Bunun içinde araştırmacıların bu kısıtların ne olduğunu sorgulaması gerekir. Schön, aktörün normal, olağan kabul ettiği bir şeyin sorgulanmasının aktörde şaşkınlık doğurması ve savunmaya geçmesine sebep olması potansiyelinin güçlü olduğuna (Schön, 1995) ve bu sebeple araştırmacıların çoğu zaman bunları sorgulamaktan kaçındığına (Argyris & Schön, 1996) dikkat çeker. Araştırma sürecinde araştırmacı ile aktörler arasındaki ilişkinin, öğrenme konuşmaları üzerinden yürütülmesine yapılan vurgu ve bu ilişkinin metodolojinin bir parçası olmasının kısmi sebebi olarak bu potansiyel verilebilir.

Öğrenme konuşmaları, tarafların birbirlerinin beyan ve görüşlerinin anlamlarını ve kalitesini öğrenmeye odaklanan bir yaklaşımdır (Robinson & Lai, 2006). Öğrenme konuşmalarında taraflar sahip oldukları görüşleri ifade eder, bu görüşlere esas teşkil eden veriyi, muhakeme süreçlerini ve yargılarını paylaşır ve bunları teste açarlar. Öğrenme konuşmaları özellikle görüş ayrılıkları ve rahatsızlığın söz konusu olduğu problem bağlamları için kullanışlıdır ki bu araştırmanın herhangi bir aşaması için böyledir.

Araştırmacının, uygulamacıların tabii gördükleri; problem tanımı, tanımlanan probleme getirilen çözümler, uygulamacıların bunlarla ilgili algılama ve düşünme şekilleri gibi şeyleri sorgulayabilmesi için bunları tabii görmemesi, bir “bilmezlik halinde olması” (Razer & Friedman, 2016), bunları normal ve olağan kabul ediyor olmaması gerekir. Bunu sağlamak için öğrenme konuşmalarında kullanılan kritik bir araç çıkarım merdivenidir (Tablo 2).

Çıkarım Merdiveni

İnsanlar, özellikle sosyal etkileşim esnasında, muhatapları hakkında sürekli olarak değerlendirmeler, atıflar ve mukayeseler yaparlar (Argyris, 1971; Ross & Nisbett, 2011). Bu değerlendirme, atıf ve mukayeseler, etkileşimde var olan ve doğrudan gözlenebilen ifadeler (utterance) ile ses tonundaki ve (bedensel) davranışlardaki değişikliklerden yapılan çıkarımlar ile üretilirler. Çıkarımlar, daha önceden edinilmiş bir takım sosyal, kültürel ve bireysel öğrenmelerden beslenir. Çıkarımlar kişinin içerisinde bulunduğu durumu ne şekilde algıladığını bir başka deyişle zihninde gerçekliği(ni) ne şekilde inşa ettiğini belirler (Ross & Nisbett, 1991).

Vakadaki ve katılımcı-araştırmacı etkileşiminde söz konusu çıkarımların analizinde, Chris Argyris ve diğerleri (1985) tarafından geliştirilen ve insanların çevrelerinde mevcut olan veriyi seçip bu verilerden çıkarımlar yapma sürecini modelleyen ve çıkarım merdiveni denilen kavramsal araç kullanılmıştır. Verinin seçimi ve seçilen veriye anlam yüklenmesi süreci çoğunlukla otomatik bir süreç olup bilinçli olarak yürütülmez (Senge vd., 1994).

Çıkarım merdiveninin ilk basamağı nispeten doğrudan gözlenebilir verilerden oluşur ki bu veriler, bir kayıt cihazı veya kamera ile tespit edilebilir. Bu tür bir kayıt, hayat veya bilim görüşleri ne olursa olsun

tarafların üzerinde anlaşabileceği türden bir veri sağlar. Merdivenin ikinci basamağı, söylenen şeylerde gömülü bulunan anlamlara dair yapılan çıkarımları temsil eder.

Tablo 2.

Çıkarım Merdiveni

4	Üçüncü basamaktaki anlamları üretmek için kullanılan teoriler
3	Gözlemcinin yüklediği anlam
2	Verinin kültürel anlamı
1	Doğrudan gözlenebilen (yazılı metin, konuşma kayıtları vb.) veri

Kaynak: Argyris & Schön, 1993, s. 50

Üçüncü adımda insanlar, gözlemledikleri eylemlere, muhatabın aslında ne yapmaya çalıştığına dair anlamlar yüklerler. Bütün bu çıkarım süreci, kişi bu anlamlarla aynı fikirde olsun ya da olmasın milisaniyeler içinde gerçekleşir (Argyris, 1993). Atıflar, başkalarının özellikle de muhataplarının, bir eylemle aslında ne yapmaya niyetlendiğine, neyi başarmaya çalıştığına dair getirilen nedensel açıklamalardır (Ross & Nisbett, 2011). Değerlendirmeler, muhatabın davranışının ne derece etkili olduğuna dair kişinin, kendi (çoğunlukla örtülü) kriterlerine göre vardığı yargılardır.

Çıkarım merdiveninde ne kadar yukarı çıkılırsa, çıkarımlar, anlamlar, yargılar ve varılan sonuçlar o kadar soyut ve özet hale gelir. Kişinin karşı karşıya olduğu durumla ilgili gözlemleri, bir başka deyişle büyük miktarda veri kısa yargılar ve sonuçlar halinde özetlenir. Bu ise yapılan çıkarımların ve varılan sonuçların doğruluğunun her bir çıkarım adımında test edilmesini gerektirir. Aksi takdirde sonraki çıkarımlar yanlış yargılara dayanıyor olacaktır. Bu tür bir test sürecini takip etmek bilimsel bilginin temel kuralı olan; “gözlemciden bağımsız veriyle başlamak ve bütün çıkarımları test etmek” kriterinin (Burns & Okey, 1985; Lederman vd., 2002) sosyal bağlamda insan etkileşimlerinde hayata geçirilmesinden ibarettir. Örneğin, aşağıda sunulan vakada araştırmacının muhatap olduğu kişi yöneticinin kendisidir. Bizzat araştırmacı da vaka sahibi olan yönetici ile olan etkileşiminde en az vaka sahibi kadar verinin çarpıtma ve zihni yanılgılarla malul olacağından (Robinson & Lai, 2006), araştırmacının vakada kullandığı veri ve çıkarımları muhatapları ile çıkarım merdiveni kullanarak kontrol etmesi önemlidir.

Bu çalışmada sunulan vakada (Tablo 3), etkileşim esnasında çıkarım merdiveninin modellediği süreçlere dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Örneğin, mühendisin yöneticinin sorusuna cevap verirken söyledikleri (“Cihazın hiçbir sorunu yok.”) somut veridir (birinci basamak). Yönetici, onun bu sözlerine kendi anlamını yüklemekte ve “gene kaçıyor” diye düşünmektedir. Bir kişinin sorusuna cevap vermek yerine başka bir şeyden bahsetmek kültüre bağlı olarak kaçınma davranışı olarak görülebilir (ikinci basamak). Bu durumda yöneticinin zihnindeki asıl soruna çözüm bulmaya çalışmak yerine, ağızdan çıkan soruya (cümle 8) cevap verdiğinde buna yönetici “kaçıyor” anlamını (üçüncü basamak) yüklemektedir (cümle 9). Sonrasında yönetici, astın bu gibi eylemlerini onun tavrı ve karakteri ile açıklamakta (cümle 26,30) ve onu sorumsuz ve tembel biri olarak değerlendirmektedir.

BULGU BİR YÖNETİM PROBLEMİ VE PTM UYGULAMASI

PTM'nin, yönetim uygulamasının iyileştirilmesine yönelik olarak nasıl kullanılabileceğine örnek olarak aşağıdaki vaka sunulmuştur. Bu vakada, bir yönetici ile ona bağlı çalışan bir mühendis arasında

gelişen bir problem durumun PTM kullanılarak nasıl tahkik edilebileceği ve problem durumun iyileştirilmesine yönelik olarak araştırmacının yöneticiye nasıl yardımcı olabileceği gösterilmektedir.

Yönetici, astının performansından memnun değildir ve mühendisin işlerini ihmal ettiğini ve sorumsuz davrandığını düşünmektedir. Kendi ifadesine göre daha önce bu sorunu çözmek için onunla defalarca konuşmuş ancak herhangi bir sonuç alamamıştır. Çalışmada, problemle ilgili detaylı bilgi edinmek için, (Argyris & Schön, 1978) tarafından geliştirilmiş olan sol sütun vakası isimli veri toplama aracı kullanılarak, yöneticinin astı ile aralarında geçen konuşmanın, bu esnada yöneticinin nasıl düşündüğü ve hissettiği tespit edilmiştir (Tablo 3).

Bu bölümde araştırma sorularına yönelik gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle mülakat verilerinin tamamının dahil edildiği kelime bulutu analizi yapılmıştır. Şekil 1’de kelime bulutu analizi gösterilmiştir. Buna göre organize sanayi bölgesi girişimcileri kurumsal itibara yönelik en sık iş, güven ve kalite kelimelerini tekrar ettikleri görülmektedir.

Tablo 3.

Problem Vakası

Söylemediğim düşünce ve duygularım	Aramızda geçen konuşma
(6) Sorudan kaçmaya çalışıyor	Ben: (7) <i>Neden (o cihazı) tamir etmedin?</i> Mühendis: (8) <i>Cihazın hiçbir sorunu yok.</i>
(9) Gene kaçıyor.	Ben: (10) <i>fakat sahibi hala şikâyet ediyor.</i> Mühendis: (11) <i>O (müşteri) yok yere şikâyet edip duruyor zaten.</i>
(12) Ama sen cihaza bakmadın bile.	Ben: (13) <i>Ben cihazın arızalı olduğunu biliyorum. Sen daha cihaza bakmadın mı?</i> Mühendis: (14) <i>müşterinin anlattığına göre..</i>
(15) Gerçekten sinirleniyorum	(16) Ben: <i>(onun sözünü keserek) Bir dakika, dur, dur.</i> (17) <i>Müşterinin anlattığına göre mi?</i> (18) <i>Sen daha cihaza bakmadın bile.</i> Mühendis: (19) <i>Tam bakmaya gidecektim.</i>
(20) Sürekli kaçıyor	Ben: (21) <i>Ciddi misin sen?</i> Mühendis: (22) <i>Başka işlerim vardı.</i> Ben: (24) <i>Ne işi?</i>
(23) Böyle diyeceğini biliyordum.	Mühendis: (25) <i>(filanca müşterinin) cihazı.</i>
(26) Hiçbir işi tam yapıp da bitirmiyor.	Ben: (27) <i>O işi daha bitirmedin mi?</i> Mühendis: (28) <i>O çok karışık bir iş.</i> Ben: (29) <i>Sana her iş karışık!</i>
(30) Ona yardım ederdim ama tek bir şartla, eğer ciddi olduğunu hissedersen.	Mühendis: (31) <i>Aslında sen bana yardım edebilirsin.</i> Ben: (32) <i>Hayır. Üzgünüm. Bunu yapamam.</i> Mühendis: (33) <i>Neden?</i> Ben: (34) <i>Bu senin işin benim değil!</i> Mühendis: (35) <i>Anladım bağırmama gerek yok. Gidip bakacağım.</i> Ben: (36) <i>Ben de seninle geliyorum.</i> Mühendis: (37) <i>Şuna bak! Şuradaki fiş çıkmış.</i> Ben: (38) <i>Gördün mü adam saçma sapan bir sebepten dolayı üç gündür cihazı kullanamıyor.</i>
(39) Umarım olursun.	Mühendis: (40) <i>Bir dahaki sefere daha dikkatli olurum.</i>

Çalışmanın (analiz) stratejisi, üç adımdan oluşmaktadır:

1. Yöneticinin eylem teorisini tespit ederek, bu tespitlerin doğruluğunun test edilmesi.
2. Yöneticinin, problem üzerine koyduğu açık ve örtülü kısıtların tespit edilmesi.

3. Yönetici ile işbirliği içerisinde, problemin çözümüne yönelik olarak daha etkili, alternatif bir eylem teorisi geliştirip bunun ne derece uygulanabilir olduğunun ve ne tür sonuçlar üreteceğinin tespit edilmesi.

Problemin Kısıtlarının Tespiti

Vakadaki problemin kısıtları, vaka sahibinin -ve tarafların- problem üzerinde belirleyici olan kabul ve inançlarından oluşur. Problemin tespiti ve çözümü sürecinde nelere dikkat edildiğini ve nelerin bir çözüm teşkil ettiğini belirleyici olan kabul ve inançlar problem üzerindeki kısıtları teşkil eder. Problem bağlamındaki yapısal, ekonomik, politik vb. faktörler de bu kabul ve inançlarda mündemiçtir çünkü bu faktörler tek başlarına çalışmayıp, aktörlerin bunları ne şekilde algıladığına bağlı olarak iş görürler (Robinson, 2018). Bunlardan bir kısmı vaka sahibi tarafından vakada yazılı olarak ve vaka konuşması sürecinde ifade ediliyor olsa da çoğu zaman tamamı ifade edilmez. Bunların ne olduğunu araştırmacı olası alternatif anlam ve eylemler arasından neden mevcut anlam ve eylemlerin seçilip kullanıldığını sorgularken ortaya çıkaracaktır.

Vakadaki yöneticinin probleme yüklediği kısıtların, yani problem durumuyla ilgili temel inanç ve düşüncelerden kritik bir tanesi olan, yöneticinin eylemleri (vakanın sağ sütunu) ile düşünce ve duygularının bulunduğu sol sütun arasındaki tutarsızlık yöneticiye sorulduğunda ortaya çıkmıştır. Vakanın açıklamasında ve sol sütununda yöneticinin temel problemi çalışanın sorumluluk almaması olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde vakanın sol sütunu neredeyse tamamen bu problemle ilgilidir. Buna karşın yönetici, mühendis ile yaptığı konuşmalarda bu problemten hiç bahsetmemiştir. Varlığı dile getirilmeyen, üzerinde konuşulmayan ve sanki yokmuş gibi yapılan bir problemin çözülebilir olması mümkün değildir (Argyris, 1982). Sağ sütun ile sol sütun arasındaki bu tutarsızlığın sebebini araştırmacı yöneticiyle şu şekilde tahkik etmiştir:

Araştırmacı: *Vakada geçen konuşmalara baktığımda, Ali'nin sorumluluk almaması konusunu onunla konuşmadığını, dile getirmediğini görüyorum. Sence asıl problem bu olduğu halde onunla bunu bir tartışma konusu yapmana engel olan şey nedir?*

Yönetici: *Bunu ona açıkça söylesem ipler tamamen kopar.*

Araştırmacı: *İpler tamamen kopar derken ne kastettiğini biraz daha açar mısın?*

Yönetici: *Bir kere işten kaçtığını kabul etmez. Kim kabul eder ki? Bence bunu açıkça ona söylememe engel olan şey ipleri daha fazla germek. Yani zaten ben bu konuşmaları yaparken iyice geriliyorum. Bir de bu konuyu açsam işler iyice kötü olacak.*

Araştırmacı: *Problemin ne olduğunu ona açıkça söylemene engel olan şey onunla aranızdaki ilişkiyi daha kötü hale getirmek? Doğru anlamış mıyım?*

Yönetici: *Aynen öyle.*

Bu konuşma neticesinde, yöneticinin o ana kadar olan metin ve konuşmalarda görünür olmayan bir kısıtı ortaya çıkmaktadır. Yönetici, Ali ile arasındaki ilişkinin daha da kötüye gitmesini istememektedir.

Yöneticinin eylem teorisi bu durumda iki temel kısıt tarafından şekillendirilmektedir:

1. Çalışanın performans düşüklüğü ve işe sahip çıkmama sorununu çözmek.

2. Yöneticinin çalışanla arasının (daha da) bozulmaması.

Buraya kadar elde edilen bilgilerden hareketle yöneticinin eylem teorisi (Tablo 4) tespit edilmiştir. Birinci kısıt olan çalışanın işi sahiplenmemesi problemi, yöneticinin problemi çözmeye yönelik eylemlerini açıklamaya yetmezken, yöneticinin aynı zamanda ilişkiyi koruma yahut en azından daha kötüye gitmesini engelleme gayreti ile bir arada düşünüldüğünde neden vakada olduğu üzere davrandığı daha anlaşılabilir hale gelmektedir.

Tablo 4.

Yöneticinin Mevcut Eylem Teorisi

Temel İnanç ve Kabuller	<ul style="list-style-type: none"> • İlişkimizi bozacağını düşündüğüm şeyleri muhatabımla paylaşmamalıyım. • Aklımdaki asıl problemi muhatapla paylaşmak aramızı daha da bozar. • Problemin kaynağı, muhatabın tavrı ve kişiliği. • Problemin çözülmesi için muhatabın değişmesi gerekir.
Eylemler	<ul style="list-style-type: none"> • Aklımdaki (asıl) problemin ne olduğunu Ali'ye söylemiyorum. Bunun yerine, eğer Ali doğru cevap verirse, ondan gizlediğim asıl problemin ne olduğunu anlamasını umduğum sorular soruyorum. • Konuşma öncesinde ve esnasında ortaya çıkan hatalardan Ali'yi sorumlu tutuyorum. • Ali'nin yardım talebini reddediyorum. Ona yardım etmemin şartı, ondan gizli tuttuğum takım koşulları yerine getirmesi.
Sonuçlar	<ul style="list-style-type: none"> • Benim tanımladığım şekliyle problemde bir iyileşme yok. • Teknik problemler ve müşterilerle yaşanan sorunlar (ortaya çıkmaya) devam ediyor. • Hüsrانım ve can sıkıntım artıyor. Her toplantı benim için daha da sıkıntılı bir süreç haline geliyor. • Kendi çalışanımla aramdaki problemleri çözemiyorum.

Yöneticinin Eylem Teorisinin Değerlemesi (Theory Appraisal)

Eğer araştırma, özellikle de PTM araştırması uygulamanın iyileştirilmesi için kullanılacaksa, araştırmanın, mevcut çözümün ne derece yeterli olduğunu değerlendirmenin bir yolunu sağlamalıdır (Robinson, 1996). Eğer mevcut problem durumunda neyin istendik neyin istenmedik olduğuna karar vermenin hakkaniyetli ve şeffaf bir yolu yoksa çözümün iyileştirilmesini konuşmanın bir anlamı olmayacaktır.

Uygulama problemi, problemin kısıt yapısı, eylemler ve (istendik ve istendik olmayan) sonuçlardan müteşekkil eylem teorisi şeklinde tespit edildikten sonra araştırmacı, teoriyi sürdüren muhakeme ve sonuçları hem muhakemenin mantığı hem de sonuçları açısından değerlendirmeye geçer (Robinson, 1998).

PTM'de uygulama problemleri ile ilişkili eylem teorilerinin değerlemesine yönelik olarak Robinson (1996) dört kriter önermiştir. Bunlar; açıklayıcı isabet (explanatory accuracy), etkililik (effectiveness), bütünlük (coherence) ve geliştirilebilirliktir (improvability).

1. Açıklayıcı Yeterlilik Kriteri: Açıklayıcı yeterlilik kriteri, kullanılan eylem teorisinin yapısında bulunan ampirik iddiaların ne derece isabetli olduğunu değerlendirir. Aynı zamanda eylem teorisinin araştırma ile ilgili olgu ya da olguları ne kadar iyi açıklayabildiği ve gözlenen verileri ne derece isabetle teoriye dâhil ettiği ile de ilgilidir. Örneğin, bilimsel teorilerin zaman içerisinde gelişimi, gözlenen olgulara

en iyi açıklamayı getiren teoriyi bulmaya yönelik dışaçekimsel (abductive) bir faaliyet olup (Popper, 2002) bu süreçte ideal olarak, rakip teorilerden daha iyi bir açıklama sağlayan teorinin kabul görür.

Yöneticinin eylem teorisine uygulandığında, açıklama isabeti, yöneticinin, astın gözlenebilir davranışlarını ne derece sağlıklı okuduğu, gözlenebilir verinin tamamını özellikle de bu veriye getirdiği açıklamaları çürüten yahut alternatif yorumlara açık olanları dikkate alıp almadığını değerlendirmek demektir. Örneğin yöneticinin, mühendisin birtakım davranışlarını “kaçmaya çalışıyor” şeklinde yorumlaması veya kendisi endişelerinden açıkça bahsetmediği halde mühendisin sözlerini, bu endişelere cevap vermektan kaçınır şekilde yorumlaması, alternatif açıklamalar getirilebilecekken neden bu yorumların tercih edildiği sorusunu doğurmaktadır.

Araştırmacı, yöneticinin çözmeye çalıştığı uygulama problemini, kurmuş olduğu şekilde kurmasını sonuç veren veriye ve muhakeme sürecine vakıf olmadığı için problemi yöneticinin tanımladığı şekliyle kabul etmesi, yöneticinin, mühendisin davranışlarına getirdiği yorumları geçerli kabul etmesini dolayısıyla yöneticinin gerçekliğini kabul etmesi anlamına gelir. Bunu yapmak yerine araştırmacı, öncelikle problemi daha iyi anlamak için yöneticinin uygulama problemini, mevcut şekliyle tanımlamasına sebep olan geçmişe yönelik (etiolojik) veriye ulaşmaya çalışmış ancak yönetici bu şekilde bir veri sağlayamamıştır. Geçmişe yönelik veri ve muhakemenin nasıl yapıldığı başka bir yerde açıklanmış olup detaylar için oraya (Derindere, 2020) bakılabilir. Bu durumda yöneticinin problem tanımı, yöneticinin muhakemesinden bağımsız olarak tespit ve test edilemeyen birtakım verilere dayanmaktadır. Bunun önemli bir sonucu, yöneticiden başka birinin örneğin bağımsız bir gözlemci veya araştırmacının, yöneticinin ulaştığı yargılara ulaşmak için ihtiyaç duyduğu bilgiye erişemiyor olmasıdır.

Mühendisin davranışlarına dair yöneticinin sunmuş olduğu vaka ve problemin geçmişine dair hatırladıklarından ibaret olan eldeki mevcut veriler, yöneticinin yaptığı üzere çalışanın sorumsuzluğu ile açıklanabileceği gibi işin tabiatı ile veya başka şekillerde de açıklanabilir. Örneğin, mühendis sorulan işi neden yapmamış olduğunu yapacak başka işleri olması ile açıklamaktadır. Bu durumda eldeki veriler çalışanın davranışlarına dair yöneticinin açıklamasını tek geçerli açıklama kabul etmek için yetersizdir.

Her ne kadar açıklayıcı yeterlilik kriteri, yöneticinin pozisyonunda “gerçeklerle ilgili hatalar” üzerinden birtakım değişiklikleri sonuç verebilecek olsa da, eylem teorisindeki değerlerin belirleyici yapısı, görüş ayrılıklarının giderilmesinde bu değişikliklerin rolünü sınırlı kılacaktır. Bunun bir anlamı bilim insanları da dâhil insanların, iddialarını çürüten veriye sahip olmalarına rağmen bunu, inanç ve kabullerini değiştirmek için kullanmadıklarıdır (Derindere, 2022; Razer & Friedman, 2016).

2. Etkililik Kriteri: Uygulamacıların çözüm çabalarını şekillendiren ve yönlendiren, uygulamacıların sözde kısıtları değil eylem teorisinde gömülü bulunan kısıtlar olmasına rağmen beklenen sonuçların elde edilmesine engel olan, hatalı nedensel muhakeme, uygulamaların birbirleriyle olan etkileşimi veya sorun etrafındaki sistemin karmaşıklığında mevcut başka şeyler olabilir (Robinson, 1998). İkinci kriter olan etkililik; bir eylem teorisinin, uygulamacıların hayata geçirdikleri çözümlerin, çözüm

üzerine bizzat kendilerinin koydukları kısıtları ihlal etmeksizin gerçekleştirip gerçekleştirmediğine odaklanan pragmatik bir kriterdir.

Yöneticinin, mevcut eylem teorisine uygulandığına, etkililiğin sorgulanması, yöneticinin asıl problem tanımını gizli tutmak, muhatabına ne anlama geldiği gizli olan sorular sormak ve bu soruların cevaplarını gizlediği asıl problemin geçerliliğini kanıtlar şeklinde okumak gibi eylemlerinin, “muhatabın sorumluluk almasını sağlamak” ve “aradaki ilişkiyi bozmamak, daha kötü hale getirmemek” şeklindeki amaçlarını (kısıtları) ne derece gerçekleştirdiğini sorgulamak demektir.

PTM araştırmalarında üzerinde durulan problemler, katılımcıları uzun süredir meşgul eden, baş etmesi zor, daha önce çözmeyi denedikleri ama çözemedikleri, bazı durumlarda da çözümünün mümkün olduğuna inanmadıkları problemlerdir. Yöneticinin, araştırma konusu olarak yukarıdaki vakadaki problemi seçmiş olması, vaka seçim kriterlerinin de işaret ettiği üzere, eylemlerinin istedik sonuçları üretememesi yani problemi çözmede etkili olamaması kriterini doğal olarak karşılamaktadır.

3. Tutarlılık Kriteri: Bu kriter -uygulamacı yahut araştırmacıların- probleme dair olan teorilerinin, makul ve gerekçelendirilmiş diğer teorilerle ve büyük resimle ne derece uyumlu olduğu ile ilgilidir. Bir problem bağlamında etkili olabilen eylem teorileri büyük resim açısından istenmedik sonuçlara sebep oluyor mu sorusunun cevabı bu kriterle aranır.

4. Geliştirilebilirlik Kriteri: Geliştirilebilirlik kriteri, eylem teorilerinin yeni bilgilere ve düzeltmelere açık olup olmadığı ile ilgilidir. Eylem teorilerinin, teoriyi burada özetlenen kriterler açısından yanlışılayan bilgiye kapalı olup olmadığını ve yeni bilgiler ışığında geliştirilmeye uygun olup olmadığını ifade eder.

Yöneticinin eylem teorisinin birkaç açıdan gelişmeye kapalı olduğu ileri sürülebilir. Her şeyden önce yöneticinin asıl problem kurgusu, mühendise ifade edilmediği ve tahkike açılmadığı için mühendis aslında hangi problemle (ciddiyetsizliği, sorumsuzluğu vb.) karşı karşıya olduğunu net olarak bilememektedir. Eğer mühendis böyle bir sorun olduğunu hissetse bile, yöneticinin bu sorunu açıkça dile getirmemesi ve sanki asıl sorun bu değilmiş gibi davranıyor olması karşısında, böyle bir konuyu açması mümkün olmayacaktır (Argyris, 2000).

İkinci olarak, yönetici, mühendisin sunduğu bilgileri mevcut problem kurgusunu esas alarak yorumladığı ve bu kurguyu tahkike açmadığı için astın sunduğu ve potansiyel olarak veya gerçekten kurguyu yanlışılayan her veri, kurguyu kanıtlar ve pekiştirir olarak yorumlanmaktadır. Örneğin, yönetici belli bir işi neden bitirmediğini sorduğunda, mühendis elindeki işlerin yoğunluğundan bahsetmektedir. Ancak yönetici, mühendisin işlerinin gerçekten de sorduğu işi beklediği zamanda bitirmesine engel olacak kadar yoğun olup olmadığını tespit etmek, eğer yoğunsa o işi sorgulamaktan vazgeçmek yahut bu yoğunluğa bir çare aramak gibi bir yaklaşım denemek yerine, mühendisin sözlerini, onun zaten sorumsuz olduğuna dair kanaatlerine delil olarak yorumlamaktadır. Bu durumda yöneticinin eylem teorisi, mühendisin

sorumluluk almasını mümkün kılmadığı gibi, işlerin daha etkili olarak düzenlenmesini de mümkün kılmamaktadır.

Araştırmacının Problem Kurgusu ve Teori Yarıştırma (Theory Competition)

Araştırmacı ve yönetici, yöneticinin sağlamış olduğu verileri kullanarak farklı problemler kurmaktadır. Yöneticinin teorisine göre, problemin kaynağı astın kişiliği ve kişilik eğilimleridir. Problemleri bu şekilde kişiliğe ve kişilik özelliklerine yüklemek insanlar arası etkileşimde (Ross & Nisbett, 2011) ve örgüt araştırmalarında yaygın (Bryman vd., 1996) bir eğilim olmakla birlikte, kullanılan eylem teorilerine bakıldığında yöneticinin, muhatabın kişilik özelliklerini ve eğilimlerini değiştirmeye yönelik ne bir eylemi ne de becerisi gözlenmemektedir. Aksine yönetici problemin ne olduğuna dair inançlarını -ilişkilerinin daha kötüye gitmemesi için- özellikle gizlemiştir. Buna göre yöneticinin kurduğu problem, problemi çözmeye yönelik eylemlerle birleşince yöneticiyi iktidarsız bir pozisyona koymaktadır: hem istendik sonuçlar üretilememekte hem de mühendisle arasındaki ilişkinin daha da bozulması gibi istenmedik başka sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Tesadüfi olmayan her insan eylemi, birtakım değerleri esas alarak ve birtakım amaçları gerçekleştirmek üzere (bilinçli veya otomatik) olarak tasarlanır (Argyris, 2004; Argyle, 1994). Dolayısıyla tasarlanan her eylem teorisi, uygulamacının (bu vakada yöneticinin) araştırma süresinde tespit edilmiş olan kısıtlarını karşılayacak şekilde, eski teorinin sahip olduğu istendik olmayan niteliklere sahip olmayacak, ürettiği istendik olmayan sonuçları üretmeyecek ve belirlenen hedefleri karşılamaya yönelik olarak iteratif tasarlanmıştır. Eylem teorisinin tasarlanması işi aynı zamanda, mevcut verileri açıklayacak alternatif teori geliştirme sürecine benzemektedir (Kuhn, 2011; Popper, 2003, 1999)

Araştırmacı ise uygulamacıdan bir nedensellik teorisi kullanmaktadır (Dent, 2003). Araştırmacıya göre problemin sürüyor olmasının önemli bir sebebi, problemin kurulma şekli ve çözüme yönelik üretilen eylemlerdir. Araştırma sürecinde araştırmacı bu teorisini, teoriyi kurmak için kullandığı verileri, nasıl düşündüğünü, problemin alternatif bir şekilde kurulursa nasıl çözümün önünü açabileceğine dair yargılarını yönetici ile paylaşmış ve bunları teste açmıştır. Bu, Robinson'un (1998) teori yarışırma (theory competition) dediği, kullanılan bilgilerin, alternatif açıklamaların ve alternatif çözümlerin kıyaslanarak, istenmedik sonuçları en aza indirgeyecek ve istendik sonuçları üretecek stratejilerin birlikte geliştirilmesini mümkün kılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın kullanılmasıyla, araştırmanın müşterisi olan (örnekte yönetici) olaya farklı şekillerde nasıl bakılabileceğini, alternatif yaklaşım ve eylemlerin nasıl tasarlanabileceğini araştırmacının ile geliştirilen alternatif üzerinden görebilir. Aynı zamanda yeni geliştirilen eylem teorisini araştırmacı ile birlikte araştırma sürecinde test edip, ortaya çıkan başka kısıtlar ve olası sakıncalar tespit edilerek birlikte gerekli düzeltmeler yapılabilir.

Bu da bizi araştırmanın tabiatı ve etik meselesine yaklaştırır. Araştırmaya katılan uygulamacılar, verinin üretilmesi, analiz edilmesi, eleştirilmesi, (istenirse) yeni eylem teorisi ve eylemlerin tasarlanması sürecinde araştırmanın konusu veya nesnesi (subject) olmayıp araştırmacı rolünde ortaktırlar. Gerek mevcut

gerekse tasarlanan eylem teorileri eleştirildiği ve tasarlandığı gibi tasarlanan yeni eylem teorilerini araştırmacı ile uygulamacı önce araştırma ortamında birlikte deneyerek uygulanabilirliğini test ederler. Bu test, uygulamacının geliştirilen yeni eylem teorisini gerçek uygulama ortamında yani problem yaşadığı kişi ve ortamda uygulayıp uygulayamayacağını tespiti, uygulanırsa ne tür sonuçlar alınabileceğine dair tahminleri, uygulama ile ilgili endişeleri gibi ilave kısıtlarının tespitini de mümkün kılar. Bu aşamada yeni kısıtlar tespit edildikçe iteratif bir süreçle tasarlanmış olan eylem teorisinin geliştirilmesini veya yeni eylem teorilerinin tespitini netice verebilir.

Araştırma süreci, insan araştırmalarındaki etik kaygıları birkaç açıdan araştırma sürecinin içerisinde cevaplamaktadır. Öncelikle araştırma insanlar üzerinde yapılan bir çalışma olmayıp, uygulamacıların eş araştırmacı olarak katıldığı bir katılımcı faaliyet araştırması niteliğindedir (Arieli et al, 2009; Bradbury-Huang, 2010). Araştırmaya katılanların (örnekte yönetici) araştırmanın ortağı olması sebebiyle araştırmanın amacı, tasarımı gibi bütün adımları üzerinde eşit derecede söz sahibidir. İkinci olarak araştırmacı, PTM'nin eleştirel yaklaşımına uygun olarak sahip olduğu bilgi ve görüşleri uygulamacıyla paylaşmakta ve bunları tartışmaya açmaktadır. Bu şekilde demokratik bir ortamda, katılımcıdan herhangi bir bilgi gizli tutulmaksızın araştırma yürütülmektedir.

Alternatif Eylem Teorileri Geliştirmek

Mevcut eylem teorisinin eleştirisi, zımni olarak daha iyi bir seçeneğin mevcut olduğu ihtimalini yahut iddiasını içerir. Örneğin, yöneticinin, sorunun kaynağı olarak mühendisin kişiliğini, tutumunu vb. olduğu şeklindeki kabulünün eleştirilmesi, sorunun kaynağının bunlar olmayıp başka nedensel sebepleri olabileceğini ima eder. Eğer mevcut teoriye getirilecek bir eleştirinin anlamlı ve kabule şayan olması bekleniyorsa o zaman araştırmacı, alternatif bir teorinin, yalnızca kendisi için veya muhatabı için önemli olan değil üzerinde anlaşılmış olan bütün kısıtları nasıl tatmin edebileceğini gösterebilmesi gerekir. Örneğin, yöneticinin, mühendisle ilişkisinin bozulmaması ve böylece işlerin daha da kötüye gitmemesi için kendi teşhisini astına açıkça söylemediğini hatırlayın. Eğer (performansın iyileştirilmesi) kısıtını daha etkili sağlamaya yönelik olarak getirilecek alternatif bir eylem önerisi (aradaki ilişkiyi bozmamak) şeklindeki kısıtı ihlal ederse o zaman yöneticinin bunu kabul etmesi muhtemelen daha zor olacaktır.

Araştırmacı, tespit edilen kısıtlardan hareketle ve yönetici ile birlikte yeni bir eylem teorisi formüle etmiş ve çözüme yönelik birtakım adımlar tasarlamıştır. Eylem teorisinin geliştirilmesi süreci aşağıda özetlenmiş, teorik arka planı ise Araştırmacının Problem Kurgusu ve Teori Yarıştırma (Theory Competition) başlığı altında kısaca verilmiştir. Bu sürecin teorik temeli, yayına hazırlanan bir çalışmada detaylı olarak incelenmektedir.

Geliştirilen yeni eylem teorisi (bkz. Tablo 5) problemi yeniden kurgulamakta ve yeni eylem stratejileri önermektedir:

1. Yöneticinin problem kurgusunu tek olası kurgu kabul etmek yerine, bunu test edilmesi gereken bir teori olarak ele almakta böylece daha sağlıklı bilgiye ulaşmanın yolu açmaktadır.

2. Hem yöneticinin astının işi ne derece sahiplendiği ile ilgili endişelerini ele alacak hem de aradaki ilişkiyi, bu tür problemlerinin daha rahat bir şekilde dile getirilip çözüme yönelik etkili adımların atılmasına mümkün kılacak şekilde dönüştürmeye yöneliktir.
3. Yöneticinin, birden fazla aktörün bir arada ürettikleri (sosyal) bir problemi tek başına çözemeyebileceğinden hareketle problem tanımının ve çözüm geliştirmenin birlikte tasarımını merkeze almaktadır.
4. Yöneticinin (benzer durumdaki) şu ana kadar olan davranışlarını aydınlatmakta ve daha etkili bir eylem tasarımını hayata geçirmektedir.

Tablo 5.*Mevcut Eylem Teorisi ve Önerilen Yeni Eylem Teorisi*

	Mevcut eylem teorisi	Önerilen eylem teorisi
Temel İnanç ve Kabuller	<ul style="list-style-type: none"> – İlişkimizi bozacağımı düşündüğüm şeyleri muhatabımla paylaşmamalıyım. – Aklımdaki asıl problemi muhatapla paylaşmak aramızı daha da bozar. – Problemin kaynağı, muhatapın tavrı ve kişiliği. – Problemin çözülmesi için muhatapın değişmesi gerekir. 	<ul style="list-style-type: none"> – İlişki birlikte inşa edilir. – Problemin var olduğundan ve düşündüğüm şekilde olduğundan emin olmalıyım. Aksi takdirde durum daha da sorunlu hale gelebilir.
Eylemler	<ul style="list-style-type: none"> – Aklımdaki (asıl) problemin ne olduğunu Ali'ye söylemiyorum. Bunun yerine, eğer Ali doğru cevap verirse, ondan gizlediğim asıl problemin ne olduğunu anlamasını umduğum sorular soruyorum. – Konuşma öncesinde ve esnasında ortaya çıkan hatalardan Ali'yi sorumlu tutuyorum. – Ali'nin yardım talebini reddediyorum. Ona yardım etmemin şartı, ondan gizli tuttuğum takım koşulları yerine getirmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Problemi ne şekilde gördüğümü, bu şekilde düşünmemeye sebep olan veriyi ve muhakememi onunla paylaşıp test etmeliyim. – Problemin ortaya çıkmasındaki ve devam etmesinde varsa sorumluluğumu tespit edip sorumluluğumu almalyım. – Muhatabı, çözümü birlikte tasarlamaya ve uygulamanın sorumluluğunu paylaşmaya davet etmeliyim
Sonuçlar	<ul style="list-style-type: none"> – Benim tanımladığım şekliyle problemde bir iyileşme yok. – Teknik problemler ve müşterilerle yaşanan sorunlar (ortaya çıkmaya) devam ediyor. – Kendi çalışanımla aramdaki problemleri çözemiyorum. – Hüsranim ve can sıkıntım artıyor. Her toplantı benim için daha da sıkıntılı bir süreç haline geliyor. 	<ul style="list-style-type: none"> – Problem tanımının ve çözümünün geçerli ve test edilmiş bilgiye dayanması. – Problemin, çözümü mümkün kılacak şekilde tanımlanması. – Çözüm tasarımının ve uygulamanın sorumluluğunun paylaşılması ve ortaya çıkan sonuçlara göre yeniden gözden geçirilebilmesi. – Çözüm sürecinin ilişkiyi geliştirme sürecini de içermesi.

Yeni eylem teorisinin bir özelliği, eski eylem teorisinden farklı kabullere ve inançlara dayanıyor olmasıdır. Böyle bir eylem teorisinin etkili olabilmesi için yöneticinin daha önce olduğundan daha farklı şekillerde düşünüyor ve hareket ediyor olması gerekir. Eğer yönetici eylemini yönlendiren eylem ve düşünceleri gözden geçirmek ve değiştirmek yeni eylemleri, zaten mevcut olan bu inanç ve düşüncelerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kullanırsa o zaman davranışları ancak yeni bir taktikten ibaret olacaktır (Argyris, 2000). Bu ise problemin etkili bir şekilde çözülmesi ihtimalini daha da düşürebilir.

Yöneticinin önerilen yeni eylem teorisini kullanmaya, sağlıklı bilgiye dayanarak karar verebilmesi için olası sonuçları simüle edebilmek ve eğer kullanmaya karar verirse etkili olarak hayata geçirmesine yönelik olarak araştırmacı, yöneticiye Tablo 6'daki eylemi bir model olarak önermiş ve tartışmaya açmıştır.

Tablo 6.

Yeni Eylem Teorisinin Hayata Geçirilmesi

Yeni eylem teorisini uygulamaya koymak için yöneticini söyleyebilecekleri	Tasarımın arkasında yatan düşünce
<i>Ali, seninle yaşadığım bir problemi konuşmak istiyorum (problemi nasıl gördüğünü açıklar). Bu durumu sağlıklı bir şekilde nasıl aşabileceğimiz konusunda tek başıma ne yapabilirim bilmiyorum.</i>	Probleme ilgili görüşünü açıyor, bunu tek kişilik bir problem olmadığını ifade ediyor ve kendi sorumluluğunu üstlenmeye hazır olduğunu belirtiyor.
<i>Ne zaman senin yaptığın işlerle ilgili bir problem çıksa sen ya çok meşgul olduğunu veya problemin o kadar da önemli olmadığını söylüyorsun.</i>	Probleme ilgili görüşünün kaynağı olan veriyi paylaşıyor.
<i>Benim bu duruma iki tepkim oluyor. İlk olarak, senin sorunla veya benimle yüzleşmekten kaçtığını, sorumluluk almak istemediğini düşünüyorum. Tabi bunu seninle paylaşmıyor ve test etmiyorum.</i>	Muhatabı ile ilgili atıflarını açıklıyor. Bunları test etmediğini kabul ediyor.
<i>İkincisi, seninle, müşteriyle yaşanan teknik sorunları konuşurken aklımdaki asıl sorun senin sorumsuz olduğun düşüncesi oluyor. Bunu sana söylemiyorum. Bu durumda da sen yalnızca teknik sorunlarla ilgili cevap veriyorsun. Bu da benim asıl canımı sıkan sorunu söylememi ve bunu çözmemi imkânsız kılıyor.</i>	O güne kadar gizlediği düşüncelerini açıklıyor. Bunları gizlemiş olmasının problemi nasıl daha da sorunlu hale getirdiğini kabul ediyor.
<i>Seninle aramızın daha da bozulmaması için bütün bunları açıkça konuşmaktan kaçındım fakat gördüğüm kadarıyla böyle yapınca, benim zihnindeki sorunu daha da büyüyor ve çözümsüz hale geliyor.</i>	Bunu neden yaptığını açıklıyor ve yaptığının şu ana kadar işe yaramadığını kabul ediyor.
<i>Bu söylediklerim sana makul geliyor mu? Farklı gördüğün yerler var mı?</i>	Yaptıklarını ve muhakemesini teste açıyor.
<i>Eğer sen de benzer şekilde düşünüyorsan bu meseleyi nasıl çözebileceğimizi birlikte konuşmayı teklif ediyorum. Böylece birlikte neler yapabileceğimize bakabiliriz.</i>	Muhatabı, problemi birlikte çerçeveleyip, çözümü birlikte tasarlamaya ve uygulamaya koymaya davet ediyor.

Araştırmacı ve yönetici, yeni eylem tasarımını birlikte, tiyatro oynar gibi denemişlerdir. Yönetici, yeni tasarımı benimsediğine ve mühendisle yapacağı bir dahaki problem çözme konuşmasında beceriyle uygulayabileceğine kanaat getirince bu yeni eylem teorisini uygulamaya koymaya karar vermiştir.

Araştırma Bulgularının Genellenmesi

Faaliyet araştırmalarının bir özelliği, çoğu zaman bağlama fazlasıyla duyarlı olmalarıdır (Bryman et al, 1996). Bir faaliyet araştırması olan PTM'e dayalı bir çalışmada, problemin ortaya çıktığı bağlam ve probleme dâhil olan aktörlerin problemi ve problem bağlamını nasıl algıladıkları, bunlar üzerine ne şekilde düşündükleri, aktörlerin ürettikleri eylemler ve bu eylemlerin sonuçları gibi detaylar araştırma sürecinde gün yüzüne çıkarılarak tespit edilir. Bunların hemen hepsi problem bağlamıyla yakından ilişkilidir. Bu yakınlık, araştırılan olguya dair kapsamlı bilgi sağlamak yoluyla araştırmayı güçlü kılar.

Robinson (1998), çalışmalarından elde ettiği kanıtlarla, belirli bir uygulama bağlamında elde edilen bilginin benzer diğer bağlamlara genellenebileceğini savunur. Buna göre PTM araştırmalarındaki bulgular, benzer problemleri benzer şekillerde çözebildiği müddetçe başka bağlamlara rahatlıkla genellenebilir.

Burada belirleyici olan uygulamacıların benzer eylem teorilerini kullanıyor olmalarıdır. Yönetim, eğitim, davranış bilimleri gibi, uygulamacıların çoğunlukla kötü tanımlanmış ve zor problemlerle karşı karşıya oldukları bağlamlarda, daha başka uygulama alanlarından elde edilmiş kullanışlı deneysel genellemelerin kullanılabilmesine dair meta-analizler bu görüşü desteklemektedir (Gage & Lewis, 2014).

SONUÇ

Yönetim araştırmasının, yöneticilerin karşı karşıya olduğu problemlerin mahiyetine dair bilimsel bilgi üretirken aynı zamanda yönetim uygulamasının iyileştirilmesine doğrudan katkı yapması mümkündür. Bunu mümkün kılmaya yönelik olarak geliştirilmiş ve etkililiği görülmüş bir dizi yaklaşım bulunmaktadır. Argyris (1982, 2004), örgütsel aktörlerin, muhakeme ve eylemlerindeki karşılıklı tutarsızlık ve hakkaniyetsizlikleri fark etmelerini sağlamak üzere örgütsel sistemlere müdahale yöntemi geliştirmiştir Razer ve Friedman (2016), gözlenen eylemlere alternatif yorum ve açıklamalar getirmek ve bunları uygulamada test etmek yoluyla, dışlayıcı ilişkiler üreten ve yanlışlayıcı bilgiye karşı körlüğe sebep olan bilişsel ve duygusal bileşenleri gün yüzüne çıkarıp üstesinden gelme yolunu seçmiştir. Aktörler eğer bu alternatif yorumları esas almayı tercih ederlerse, duygusal olarak rahatlamakta ve daha üretken bir duruş sergilemeleri mümkün olmaktadır. Taylor ve diğerleri (2007) örgüt üyelerine, gerçekliğin objektif bir doğru olmayıp birlikte inşa edilen bir olgu olduğunu ve fertlerin bu inşa edilen davranışsal dünyadaki sonuçlardan nedensel olarak sorumlu olduklarını öğretmektedir. Böylece eğer örgüt üyeleri bu algı ve eylem “çerçeveleri” üzerine öz yansıtma yapabilir, çerçevelerini ve buna bağlı olarak eylemlerini değiştirebilirlerse ürettikleri sonuçları da değiştirebileceklerini görebilmektedir (Rudolph vd., 2001).

Bu çalışmadaki (deneysel) eylem teorisinin, çalışanları ile benzer problemler yaşayan yöneticiler için denemeye değer olduğunu düşünüyorum. Eğer yöneticiler burada önerilen eylem teorisini dener ve en azından daha öncekilerden farklı sonuçlar alırlarsa, örneğin, muhatapları ile aralarında daha zengin ve faydalı bir bilgi alışverişi gerçekleşirse, bu durumda çalışmanın genellenebilirliğine dair daha somut bulgular elde edilmiş olacaktır.

Bu çalışmada PTM kullanarak araştırma esnasında aynı zamanda problemlerin çözümüne nasıl katkı yapılabilceğini göstermeye çalıştım. Bu tür araştırmaların artması, uygulama ile araştırma arasındaki kopukluğun daha etkili bir şekilde nasıl giderilebileceğini anlamak için önemlidir.

Araştırmacıların Katkı Oranı/ Contribution Statement

Çalışma tek araştırmacı tarafından yürütülmüştür/ This study was conducted by the researcher.

Destek ve Teşekkür Beyanı/ Funding Statement and Acknowledgements

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır. / This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı/ Declaration of competing interest

Çıkar çatışması bulunmamaktadır. There is no conflict of interest.

Etik Onay/ Ethical Approval

Etik kurul onayı gerekmemektedir. No ethics committee approval is required.

Kaynaklar

- Anandalingam, G., & Kulatilaka, N. (1987). Decomposing production efficiency into technical, allocative and structural components. *Journal of the Royal Statistical Society*, 150(part 2), 143–151.
- Argyle, M. (1994). *Psychology of interpersonal behaviour* (5th Edition). Penguin UK.
- Argyris, C. (1971). *Intervention theory and method: A behavioral science View*. Addison-Wesley.
- Argyris, C. (1982). *Reasoning, learning and action: Individual and organization*. Jossey-Bass.
- Argyris, C. (1993). *Knowledge for action a guide to overcoming barriers to organizational change*. Jossey-Bass.
- Argyris, C. (1996). *Prologue: toward a comprehensive theory or management*. In B. Moingeon & A. C. Edmondson (Eds.), *Organizational Learning and Competitive Advantage* (pp. 1–6). SAGE Publications.
- Argyris, C. (2000). *Flawed advice and management trap*. Oxford University Press.
- Argyris, C. (2004). *Reasons and rationalizations*. Oxford University Press.
- Argyris, C., Putnam, R., & Smith, D. M. (1985). *Action science* (1st Editio). Jossey-Bass, Inc.
- Argyris, C., & Schön, D. A. (1974). *Theory in practice: Increasing professional effectiveness*. Addison-Wesley Publishing.
- Argyris, C., & Schön, D. A. (1978). *Organizational learning A theory of action perspective*. Addison-Wesley Publishing.
- Arieli, D., Friedman, V. J., & Agbaria, K. (2009). The paradox of participation in action research. *Action Research*, 7(3), 263–290. <https://doi.org/10.1177/1476750309336718>
- Bansal, P., Bertels, S., Ewart, T., MacConnachie, P., & O'Brien, J. (2012). Bridging the Research–Practice Gap. *Academy of Management Perspectives*, 26(1), 73–92. <https://doi.org/10.5465/amp.2011.0140>
- Bradbury-Huang, H. (2010). What is good action research? *Action Research*, 8(1), 93–109. <https://doi.org/10.1177/1476750310362435>
- Bryman, A., Stephens, M., & Campo, C. À. (1996). The importance of context: Qualitative research and the study of leadership. *Leadership Quarterly*, 7(3), 353–370. [https://doi.org/10.1016/S1048-9843\(96\)90025-9](https://doi.org/10.1016/S1048-9843(96)90025-9)
- Burns, J. C., & Okey, J. R. (1985). Development of an integrated process skill test: TIPS II. *Journal of Research in Science Teaching*, 22(2), 167–177.
- Dent, E. B. (2003). The interactional model: an alternative to the direct cause and effect construct for mutually causal organizational phenomena. *Foundations of Science*, 8, 295–314. <https://doi.org/10.1023/A>
- Derindere, M. S. (2020). *A core problem with human data processing: Epistemic Circularity in Action*. In S. Gülseçen, S. K. Sharma, & E. Akadal (Eds.), *Who Runs The World: DATA* (pp. 107–122). İstanbul University Press.
- Derindere, M. S. (2022). Yönetim problemlerini çözümsüz kılmak: Epistemik döngüsel muhakeme. *Bilgi Dergisi*, 24(1), 21–52.
- Donmoyer, R. (1996). Introduction: Talking “truth” to power: The conversation continues. *Educational Researcher*, 25(9), 2–14.
- Friedman, V. J. (2001). *Action science: Creating communities of inquiry in communities of practice*. *Handbook of Action Research*, Thousand Oaks: Sage, 131–143.
- Gage, N. A., & Lewis, T. J. (2014). Hierarchical linear modeling meta-analysis of single-subject design research. *The Journal of Special Education*, 48(1), 3–16. <https://doi.org/10.1177/0022466912443894>
- Ghoshal, S. (2005). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management Learning and Education*, 4(1), 75–91. <https://doi.org/10.5465/AMLE.2005.16132558>

- Haig, B. D. (1987). Scientific problems and the conduct of research. *In Educational Philosophy and Theory* (Vol. 19). <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.1987.tb00003.x>
- Haig, B. D. (2014). *Reflections on problem-based methodology*. In *A Companion to Research in Education* (pp. 353–356). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6809-3_47
- Hannah, D., Sinnema, C., & Robinson, V. M. J. (2019). Theory of action accounts of problem-solving: How a Japanese school communicates student incidents to parents. *Management in Education*, 33(2), 62–69. <https://doi.org/10.1177/0892020618783809>
- Hirschhorn, M., & Geelan, D. (2008). Bridging the research-practice gap: Research translation and/or research transformation. *Alberta Journal of Educational Research*, 54(1), 1–13.
- Ittner, C., & Larcker, D. (2002). Empirical managerial accounting research: Are we just describing management consulting practice? *European Accounting Review*, 11(4), 787–794. <https://doi.org/10.1080/0963818022000047082>
- Kaplan, A. (1965). The Conduct of Inquiry: Methodology for Behavioral Science. *In American Sociological Review* (Vol. 30). <https://doi.org/10.2307/2091353>
- Kaplan, R. S. (1986). The role for empirical research in management accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 11(4–5), 429–452. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(86\)90012-7](https://doi.org/10.1016/0361-3682(86)90012-7)
- Kelemen, M., & Bansal, P. (2002). The conventions of management research and their relevance to management practice. *British Journal of Management*, 13(2), 97–108. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00225>
- Kieser, A., & Leiner, L. (2009). Why the Rigour-relevance gap in management Alfred Kieser and Lars Leiner. *Journal of Management Studies*, 46(May), 516–533. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2009.00831.x>
- Kuhn, T. S. (2011). *Objectivity, Value Judgment, and Theory Choice*. In *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change* (pp. 320–339). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/9780226217239-014>
- Laudan, L. (1977). *Progress and Its Problems: Towards a Theory of Scientific Growth*. University of California Press. <https://doi.org/10.2307/3103804>
- Lederman, N. G., Schwartz, R. S., Abd-El-Khalick, F., & Bell, R. L. (2002). Preservice teachers' understanding and teaching of the nature of science: An intervention study. *The Canadian Journal of Science, Mathematics, and Technology Education*, 1(2), 135–160.
- Lee, T. (1989). Education, Practice and research in accounting: gaps, closed loops, bridges and magic accounting. *Accounting and Business Research*, 19(75), 237–253. <https://doi.org/10.1080/00014788.1989.9728854>
- Lewin, K. (1936). *Principles of topological psychology* (pp. xv, 238). McGraw-Hill. <https://doi.org/10.1037/10019-000>
- Mitchell, F. (2002). Research and practice in management accounting: Improving integration and communication. *European Accounting Review*, 11(2), 277–289. <https://doi.org/10.1080/09638180020017087>
- Nickles, T. (1978). Scientific Problems and Constraints. PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, 1978, 134–148.
- Nickles, T. (1981). What is a problem that we may solve it? *Synthese*, 47(1), 85–118. <https://doi.org/10.1007/BF01064267>
- Norman, D. A. (2010). The research-practice gap: The need for translational developers. *Interactions*, 17(4), 9–12. <https://doi.org/10.1145/1806491.1806494>

- Northouse, P. G. (2013). *Leadership: theory and practice* (6th ed.). Sage.
- Ordun, G. (2005). Kişilik faktörleri ve satış temsilcilerinin performansı arasındaki ilişkiler üzerine bir çalışma. *Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü*, 16(51), 56–68.
- Popper, K. (2003). *Bilimsel araştırmanın mantığı* (Ç. İlknur & İ. Turan, Eds.). Yapı Kredi Yayınları. <https://doi.org/10.4324/9780203994627>
- Popper, K. R. (1999). *All life is problem solving*. Routledge.
- Popper, K. R. (2002). *Conjectures and refutations: The growth of scientific knowledge* (2nd Editio). Routledge Classics. <https://doi.org/10.2307/2412688>
- Putnam, R. (1993). Unlocking organizational routines that prevent learning. *The Systems Thinker*, 4(6), 7–10.
- Razer, M., & Friedman, V. J. (2016). *From exclusion to excellence: Building restorative relationships to create inclusive schools*. Sense Publishers.
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Robinson, V. (1996). Problem-Based methodology and administrative practice. *Educational Administration Quarterly*, 32(3), 427–451. <https://doi.org/10.1177/0013161X96032003007>
- Robinson, V. (2015). *Open-to-learning conversations: Background paper introduction to open-to-learning conversations* (February). The University of Auckland.
- Robinson, V., & Lai, M. K. (2006). *Practitioner research for educators*. Corwin Press.
- Robinson, V. M. J. (1993). *Problem-based methodology: research for the improvement of practice*. Pergamon Press.
- Robinson, V. M. J. (1998). Methodology and the Research-Practice Gap. *Educational Researcher*, 27(1), 17–26. <https://doi.org/10.2307/1176923>
- Robinson, V. M. J. (2014). *Reducing the research practice gap through problem based methodology*. In A. D. Reid, E. P. Hart, & M. A. Peters (Eds.), *A Companion to Research in Education* (pp. 341–352). Springer Science & Business Media.
- Robinson, V. M. J. (2018). *Reduce change to increase improvement*. Corwin Press.
- Ross, L., & Nisbett, R. E. (1991). *The power of the situation*. In *The Person and the Situation: Perspectives of social psychology* (pp. 27–58). <https://doi.org/10.1037/a0014077>
- Ross, L., & Nisbett, R. E. (2011). *The person and the situation: Perspectives of social psychology*. Pinter & Martin.
- Rudolph, J. W., Taylor, S. S., & Foldy, E. G. (2001). *Collaborative off-line reflection: A way to develop skill in action science and action inquiry*. In P. Reason & H. Bradbury (Eds.), *Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice* (pp. 405–412). Sage Publications.
- Senge, P., Kleiner, A., Roberts, C., Ross, R. B., & Smith, B. J. (1994). *The fifth discipline fieldbook*. Doubleday.
- Simon, H. A. (1978). *Information-processing theory of human problem solving*. In *Handbook of Learning and Cognitive Processes: Vol. V* (pp. 271–295). <https://doi.org/10.4324/9781315770314>
- Stokes, D. E. (1997). *Pasteur's quadrant: Basic science and technological innovation*. Brookings Institution Press.
- Taylor, S. S., Rudolph, Jenny W., & Foldy, E. G. (2007). *Teaching Reflective Practice in the Action Science / Action Inquiry Tradition: Key stages, concepts and practices*. The SAGE Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice, 656–668. <https://doi.org/doi:10.4135/9781848607934>
- Tucker, B., & Parker, L. (2014). In our ivory towers? The research-practice gap in management accounting. *Accounting and Business Research*, 44(2), 104–143. <https://doi.org/10.1080/00014788.2013.798234>